

ACTA

UNIVERSITATIS OULUENSIS

Toimittaneet

Olga Haurinen & Helena Sulkala

TUTKIELMIA
VÄHEMMISTÖKIELISTÄ
JÄÄMERELTÄ
LIIVINRANTAAN

VÄHEMMISTÖKIELTEN TUTKIMUS- JA
KOULUTUSVERKOSTON RAPORTTI V

HUMANISTINEN TIEDEKUNTA
SUOMEN KIELEN, INFORMAATIOTUTKIMUKSEN JA LOGOPEDIAN LAITOS,
OULUN YLIOPISTO

B

HUMANIORA

ACTA UNIVERSITATIS OULUENSIS
B Humaniora 69

*TOIMITTANEET OLGA HAURINEN &
HELENA SULKALA*

**TUTKIELMIA VÄHEMMISTÖKIELISTÄ
JÄÄMERELTÄ LIIVINRANTAAAN**

Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston
raportti V

OULUN YLIOPISTO, OULU 2006

Copyright © 2006
Acta Univ. Oul. B 69, 2006

ISBN 951-42-8002-4 (nid.)
ISBN 951-42-8003-2 (PDF) <http://herkules oulu.fi/isbn9514280032/>
ISSN 0355-3205 <http://herkules oulu.fi/issn03553205/>

OULU UNIVERSITY PRESS
OULU 2006

Haurinen, Olga & Sulkala, Helena (eds.), Studies on minority languages from the Arctic Ocean to the Livonian coast. Report V of the minority language research and education network

Faculty of Humanities, Department of Finnish, Information Studies and Logopedics, University of Oulu, P.O.Box 1000, FI-90014 University of Oulu, Finland

Acta Univ. Oul. B 69, 2006

Oulu, Finland

Abstract

This report is the second publication of the co-operative project *Nordic-Baltic-Russian network of Finnic minority and regional languages* funded by the Nordic Council of Ministers. The project participants are the Universities of Tromsø, Umeå, Stockholm, Mälardalen, Petrozavodsk, Tartu and Oulu, Võro Institute, Kväntunet, STR-T, Ruotsinsuomalaisten Keskusliitto, Karjalan Rahvahan Liitto and Võro Selts, and the project aims to follow up and support the revival and revitalization of Finnic minority languages. The project was launched in the autumn 2004, and it is coordinated by the Division of Finnish at the University of Oulu.

The purpose of the network project is to promote the use of Finnic minority languages in all domains, to increase co-operation between universities and the third sector, to continue the long-term research and educational co-operation between the participating universities and to support the regional education initiated by minority organizations.

The project is a continuation of the previous co-operative *Academic networking in peripheral language research and higher education between the Nordic countries and the neighbouring states 1999–2001*. The crucial difference compared to the aforesaid project is that the current project involves the organizations and institutes of linguistic minorities as equal participants. The previous project published a baseline report titled *Kieli- ja kulttuurikontaktit* and three reports under the title *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinrantaan*. The current project published report IV in 2005, and this report is thus report V of the network for minority language research and education.

Project publications are significant in two ways. The section of research articles is a forum for ongoing research on Finnic minority languages. It allows especially junior researchers to present aspects of their doctoral dissertations. More senior researchers can also report the results of their minority projects in this section. The other section of the publication reports on the current situation of minority languages. The present report focuses especially on the themes of the Vaskna (Estonia) and Petrozavodsk conferences: the contemporary status and developmental prospects of minority language instruction as well as the operation of minority organizations.

Esipuhe

Tämä raportti on Pohjoismaiden Ministerineuvoston rahoittaman yhteistyöprojektin *Nordic-Baltic-Russian network of Finnic minority and regional languages* toinen julkaisu. Projekti on Tromssan, Uumajan, Tukholman, Mälardalenin, Petroskoin, Tarton ja Oulun yliopistojen, Võro Instituutin, Kväntunetin, STR-T:n, Ruotsinsuomalaisten Keskusliiton, Karjalan Rahvahan Liiton ja Võro Seltsin yhteinen vähemmistökielten elpymistä ja elvyttämistä tutkiva ja tukeva hanke. Hanke alkoi syksyllä 2004, ja sen koordinoijana on Oulun yliopiston suomen kielen jaos.

Verkostohankkeen tarkoituksena on edistää itämerensuomalaisten vähemmistökielten käyttöä kaikilla domeeneilla, lisätä yliopistojen ja ns. kolmannen sektorin yhteistyötä, jatkaa projektissa mukana olevien yliopistojen pitkäaikaista tutkimus- ja koulutusyhteistyötä ja tukea vähemmistöorganisaatioiden alulle panemaa alueellista koulutusta.

Hankkeen jäsenet ovat toisen yhteistyövuoden aikana perehtyneet vähemmistökielten opetukseen Etelä-Virossa Vasknassa 26.–29.5.2005 järjestetyssä seminaarissa. Tämän lisäksi he ovat osallistuneet Petroskoissa 15.–18.9.2005 Sirkumpolaaristen yliopistojen (Circumpolar Universities) ja Petroskoin valtionyliopiston yhdessä järjestämään konferenssiin Globalization and Sustainable Development of the Circumpolar North, jonka sektion (Problems of Conserving Languages and Cultures of Indigenous and Scanty Ethnic Groups in Circumpolar North) hankkeen esitelmät muodostivat.

Projekti on jatkoa aikaisemmalle yhteistyöprojektille *Academic networking in peripheral language research and higher education between the Nordic countries and the neighbouring states* 1999–2001. Erityisen tärkeä ero mainittuun projektiin on se, että nykyiseen projektiin liittyvät tasavertaisina jäseninä kielivähemmistöjen omat järjestöt ja instituutit. Aikaisempi projekti julkaisi alkuraportin *Kieli- ja kulttuurikontaktit* ja kolme raporttia nimellä *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivirantaan*. Nykyinen projekti on jo julkaissut vuonna 2005 raportin IV, ja sen vuoksi tämä julkaisu on Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti V.

Projektin julkaisujen merkitys on kahtalainen. Tutkimusartikkeliosiossa esitellään itämerensuomalaisista vähemmistökielistä tehtävää tutkimusta. Siinä erityisesti nuorilla vähemmistökielten tutkijoilla on mahdollisuus julkaista esimerkiksi väitöstutkimustensa osia. Myös varttuneemmat tutkijat voivat esitellä vähemmistöhankkeidensa tuloksia.

Julkaisun toisessa osiossa kerrotaan vähemmistökielten tämänhetkisestä tilanteesta. Tämän julkaisun jälkimmäinen osio keskittyy Vasknassa ja Petroskoissa pidettyjen konferenssien teemoihin: vähemmistökielisen opetuksen nykytilaan ja kehitysnäkymiin sekä vähemmistöjen omien järjestöjen toiminnan esittelyyn.

Oulussa 17. tammikuuta 2006

Helena Sulkala

Abstracts

Olga Haurinen

Research articles

Laura Arola discusses the attitudes of Tornedalen adolescents towards the minority language from the viewpoint of language attitudes. She highlights some aspects of language attitudes emerging from her research data. The main focus of Arola's article is on how adolescents view Meänkieli and Finnish, and how they expect others to view them. Most respondents had a contradictory attitude towards Meänkieli: on the one hand, they felt close to the language and aware of its significance for local identity, while on the other hand, they felt it to be a mixed language and doubted its usefulness.

Jekaterina Zaharova searches for signs of Finnic in the Russian place names on the eastern shore of Lake Onega. About 20% about the place names in the study area are of Finnic origin, which indicates that the area used to be populated first by Saami people and later by Vepsians and Karelians. Gradual Russification took place, however, and the place names were also Russified. Zaharova examines the Russification of Finnic place names from the morphological, lexico-semantic and phonetic perspectives.

Aleksandra Rodionova gives a report of her research on the postpositional cases of Livvian. The problem is that many researchers call these cases by different names. Nor has there been comprehensive research on the postpositional cases. Rodionova hence examines the historical causes of the emergence of these cases and compares the different dialects of Karelian for their use of postpositional cases.

Jelizaveta Loginova analyzes the meanings of the word *pöllö* ('owl') as attributes of human characteristics from the perspective of ethnolinguistics. How do people in different countries and cultures feel about the owl, and how do they attribute its qualities to humans. From the era of ancient Greece until the present, the owl has been a symbol of

wisdom as well as stupidity and peculiarity. In the Finnish dialects, the owl is considered a somewhat peculiar and stupid bird, and these attributes are also applied to a person called *pöllö*.

Tamara Starshova writes about the history and present status of Finnish literature in Karelia. The Finnish emigrants in the 1920s and 1930s began to write literature in Karelia. Although they wrote in the contemporary spirit, their texts were explicitly Finnish. In addition to Finnish writers, there were also Ingrians writing about the class struggle and hard work. Later on, nearly all Finnish writers disappeared in the political purges. Finnish literature only began to re-emerge after the wars, but it was the written by Karelian and, later also, Ingrian people. In the 1990s, many writers moved to Finland, which was a veritable deathblow on Karelian national literature. The publication of Finnish literature has only been resumed in the past few years.

Irina Kozjar analyzes the Soviet mentality of the Finnish-language press of the 1920s and 1930s: the effects of constant propaganda on people's thinking and world view, the ways to describe life in the Soviet Union and elsewhere and the increasing supremacy of public over private life.

Heli Laanekask examines the history and causes of Estonian people's migration to Finland. There have been Estonians living in Finland for centuries. The most recent wave of migration began in the late 1980s. The number of Estonians resident in Finland has been constantly growing ever since. Laanekask discusses the ways of adjusting to life in a new country, the immigrants' possibilities to retain their Estonian culture among the majority population and to find a place in Finnish society, and the attitudes of Finns towards Estonian and other immigrants.

Instruction and organizational activities in minority languages

Marjatta Norman and *Anitta Viinikka-Kallinen* write about the academic revitalization of the Kven language. Kven was granted official status in the spring of 2005. Despite this, the prospects of the language remain quite poor. The University of Tromsø provides on-line instruction in Kven to all those interested. Especially teachers need knowledge about the Kven language and culture. Teachers play a key role in disseminating positive attitudes towards Kven language instruction and development. There are optimistic expectations in this respect, but the resources are meagre. Under such pressure, people only need to maintain and develop the Kven language. The Kven orthography should also be standardized, to enable as many Kvens as possible to write in their own language.

Sulev Iva writes about the current status of Võro, the development of the language and the domains where it is used. Võro has been actively developed for about twenty years. Võro is used to write books and plays, write song lyrics and produce TV serials, develop computer software and create websites. Children are arranged writing competitions, and they write stories and poems in Võro. Iva mentions as a positive feature that Võro people are becoming better aware of their own language.

Nele Reimann-Truija discusses the instruction of the Võro language and culture at schools and the operation of Võro Institute. School instruction in Võro is mostly provided to primary school students. Junior secondary school students can study Võro as an

optional subject. Võro Institute aims to stimulate young people's interest in the local language and culture by arranging various events at schools. Young people appreciate the Võro language more than they used to and are able to read it better, but their real linguistic competence is rapidly declining. More appreciation of the language and culture would be needed, especially at the state level, to make the local population aware that their cultural heritage is equally valuable as that of the majority population.

Pekka Zaikov describes the instruction of Finnish, Karelian and Vepsian in the Republic of Karelia, illustrating how this instruction has developed over the decades and outlining its future prospects. Zaikov also describes the efforts to develop the languages, the production of learning materials and literature and the general atmosphere and attitudes towards minority languages.

Pekka Zaikov writes about the operation of *Karjalan Rahvahan Liitto*. The association has been operating since 1989, and its aim has been to maintain and develop the Karelian culture and language. Karelian choirs have been set up, two Karelian newspapers are being published, and Karelian textbooks and fiction are being printed. Karelian and Vepsian are taught at the Universities of Petrozavodsk. The development has been favourable, although active development of the three main dialects of Karelia requires a lot of effort and resources. Karelians are not, however, willing to adopt one standardized form of written language yet.

Svetlana Korobeinikova writes about language, folk traditions and national identity and the use of folk traditions in school instruction. According to her, children learning a language should also be told about the history and development of the language and the etymology of words, which will help them to learn and understand the language better. It is possible to use folk poetry to teach both grammar and culture. Active use of folk traditions in instruction enhances students' awareness and pride of their roots and makes them more tolerant towards other cultures and nationalities.

Sisältö

Abstract	
Esipuhe	
Abstracts	
Sisältö	
I Tutkimusartikkelit	
Asenteellista menoa – tornionlaaksolaiset nuoret ja vähemmistökieli	
Laura Arola	15
Itämerensuomalaisia jälkiä Äänisen itärannikon venäläisessä paikannimistössä	
Jekaterina Zaharova	30
Livvin postpositiosijoista	
Aleksandra Rodionova	37
<i>Pöllö</i> tietoisuuden tasolla olevana kielikuvana eurooppalaisissa kielissä	
Jelizaveta Loginova	40
Suomen kieli kansallisen kirjallisuuden kielenä Karjalassa: historia ja nykytila	
Tamara Starshova	44
Neuvostoliittolainen mentaliteetti Karjalan 1920- ja 1930-luvun suomenkielisissä lehdissä	
Irina Kozjar	51
Virolaiset Suomessa suomenvirolaisiksi	
Heli Laanekask	55
II Vähemmistökielten opetus ja järjestötoiminta	
Kveenin kielen akateeminen elvyttäminen – tunteella ja järjellä, mutta miten?	
Marjatta Norman ja Anitta Viinikka-Kallinen	73
Võron kielen domeeneista	
Sulev Iva	81
Võron kielen ja kulttuurin opettamisesta kouluissa ja Võron Instituutin roolista	
Nele Reimann-Truija	86
Suomen, karjalan ja vepsän opettamisesta Karjalan Tasavallassa	
Pekka Zaikov	90

Karjalan Rahvahan Liiton rooli karjalaisen identiteetin kohottajana	
Pekka Zaikov	97
Kansanperinteen opettaminen koulussa	
Svetlana Korobeinikova	103

I Tutkimusartikkelit

Asenteellista menoa – tornionlaaksolaiset nuoret ja vähemmistökieli¹

Laura Arola

Tässä artikkelissa käsittelen nuorten ja vähemmistökielen suhdetta kieliasenteiden näkökulmasta Ruotsin Tornionlaakson meänkielisellä alueella. Teen aluksi lyhyen katsauksen kieliasennetutkimuksen peruskäsitteisiin. Analyysiosioissa etsin vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Minkälaisia kieliasenteita nuorilla Pajalassa on? Minkälaisiksi he kokevat ympäristönsä asenteet? Mihin kieliin he identifioituvat ja miten identiteettiään rakentavat? Lopuksi pohdin kieliasenteiden ja kielellisen identifioitumisen välisiä yhteyksiä.

Kieliasennetutkimus

Kieliasennetutkimuksessa tarkastellaan ihmisten asenteita kieliyhteisön kieliä tai kielimuotoja kohtaan. Kieliasenteita voi kuitenkin pitää kieliä laajempänä ilmiönä.

”Some language attitudes studies are strictly limited to attitudes toward the language itself. However, most often the concept of language attitudes includes attitudes towards speakers of a particular language; if the definition is even further broadened, it can allow all kinds of behavior concerning language to be treated (e.g. attitudes toward language maintenance and planning efforts) (Fasold 1984: 148).”

Asenteilla on suuri merkitys monikielisissä yhteisöissä, vaikka ei yksityiskohtaisesti tiedetäkään, miten asenteet vaikuttavat kielivähemmistöjen tilanteeseen. Kieliasennetutkimus on maailmalla laaja tutkimusala, ja sitä on jonkin verran harjoitettu myös

¹ Tässä esiteltävä tutkimus perustuu vuonna 2004 valmistuneeseen pro gradu -tutkielmaani *Identiteetti, diskurssi ja kielet – Ruotsin tornionlaaksolaisten nuorten suhde suomeen ja meänkieleen*. Tutkimusaineisto on kerätty lukiolaisten keskuudessa Pajalassa.

Pohjoiskalotilla. Tornionlaaksossa kieliasenteita ovat eri tavoin tutkineet mm. Jaakkola (1969), Cullblom (1994), Winsa (1998) ja Huss (1999).

Kieliasenteissa voi ajatella olevan kolme komponenttia tai puolta (ks. esim. Edwards 1982; Garret—Coupland—Williams 2003: 3–7):

Kognitiivinen puoli sisältää uskomuksia maailmasta, esimerkiksi

Meänkielentaito lisää työllistymistä.

Affektiivinen puoli liittyy tunteisiin, esimerkiksi

Meänkielinen runous koskettaa.

Sekä kognitiivinen että affektiivinen puoli vaikuttavat käytökseen, esimerkiksi

Meänkielen opiskelu alkaa.

Tutkijat ovat eri mieltä siitä, miten erillisiä tai yhteensulautuneita nämä puolet ovat. Ei ole selkeää käsitystä siitäkään, miten asenteet vaikuttavat käytökseen. Perinteisesti on ajateltu, että jos voidaan muuttaa ihmisen asennetta johonkin asiaan, voidaan muuttaa hänen käytöstään. Asenteiden ja käytöksen välinen suhde ei kuitenkaan ole suoraviivainen, eivätkä ne aina seuraa toisiaan. Jos kuitenkin havaitsemme asenteen ja käytöksen välillä ristiriidan, voi kyse olla myös siitä, että tutkijan analysoima asenne ei olekaan oikea tai todellisuudessa dominoiva asenne (Garret—Coupland—Williams 2003: 7–9). Käsittelemäni artikkelissani enimmäkseen asenteiden kognitiivista puolta, joskin affektiivinen ja toiminnallinenkin puoli tulevat esille.

Garret, Coupland ja Williams (2003) jaottelevat kieliasennetutkimuksen kolmeen osaluokkaan: 1. kielten yhteiskunnallisen aseman analyysiin, jossa analysoidaan esimerkiksi kielten käyttöä julkisilla domeeneilla, 2. suoraan analyysiin (direct measures), jossa ihmisiltä kysytään suoraan esimerkiksi haastattelujen ja lomakkeiden avulla heidän käyttämistään kielistä ja kielten arvostuksesta ja 3. epäsuoraan analyysiin (indirect measures), jossa informantit eivät suoraan tiedä, mitä tutkitaan. Oma tutkimukseni sisältää hieman näitä kaikkia kolmea lähestymistapaa – kuitenkin niin, että kielten yhteiskunnallisen aseman analyysi on toiminut lähinnä taustana ja pääpaino on ollut suorassa asenneanalyysissä.

Olen erotellut oman aineistoni pohjalta seuraavat mielestäni vähemmistökielikontekstissa olennaiset kieliasenteet:

- omat henkilökohtaiset suorat ja epäsuorat kieliasenteet
- oman ryhmän asenteet
- enemmistön ja yhteiskunnan asenteet
- oma ja oman ryhmän käsitys enemmistön asenteista ja
- asenteet kaksi- ja monikielisyttä kohtaan.

Näistä analysoin tässä artikkelissa pääasiassa informanttien omia asenteita sekä heidän käsityksiään oman ryhmänsä ja muiden asenteista sekä asenteita kaksi- ja monikielisyttä kohtaan.

Kieliasenteet liittyvät myös identiteetteihin. Kieliasennetutkimuksessa paljon käsiteltyjä termejä ovat status ja ryhmäsolidaarisuus, jotka linkittyvät yhteen kielen vitalisuuden ja standardisoinnin tason kanssa. Nämä kaikki vaikuttavat toisiinsa eri

tavoilla, esimerkiksi status vaikuttaa kielen vityalisyuteen, vityalinen kielimuoto tulee todennakaisyemmin standardoiduksi jne. Ryhmasyolidarysyuteen status ja standardisyointi eivaty suoraan vityttamatty vaikuta. Onhan tunnettua, etty vityhemmistykieli, jolla on ulkoisesti alhainen status, saattaa olla hyvin arvostettu ryhmyn sisally, ja silylly voi olla keskeinen symbolinen merkitys identiteetille. (Ryan—Giles 1982: 3–5.)

Aineisto

Olen kerannyt aineistoni Pajalassa tmyyn vuosituhannen alussa. Aineistossani 14 Pajalan lukiossa suomen kielen valinnaisykieleksi ottanutta opiskelijaa vastasi kyselylomakkeeseen. Lisaksi haastattelin heistty 13:a. Puolet haastatteluista tehtiin suomeksi tai meankyielellly ja puolet ruotsiksi.

Taulukossa 1 on esitetty informanttien kielitaustoja. Kaikkien isaty ovat Tornionlaaksosta, muutama tosin oli syntynyt Suomessa. Kahdeksan informantin aiti on Suomen puolelta (useimmat Tornionlaaksosta), loput Ruotsin puolen Tornionlaaksosta. Aidin aidinkieleksi kymmenen ilmoitti suomen/meankyelen, kolme ruotsin ja yksi ilmoitti molemmat. Isyn aidinkieleksi viisi sanoi pelkastyaan ruotsin, nelly suomen/meankyelen ja viisi molemmat.

Taulukko 1. Vanhempien aidinkielet (n=14).

	Ruotsi	Suomi/meankyeli	Molemmat
Äiti	3	10	1
Isä	5	4	5

Kuusi informanttia ilmoitti ensimmaisyeksi kielekseen vain ruotsin. Loput ilmoittivat ensimmaisyiksi kielikseen ruotsin ja suomen/meankyelen, yksi ruotsin ja englannin.

Taulukko 2. Opiskelijan ensimmayinen kieli (n=14).

Ruotsi	Ruotsi ja meankyeli/suomi	Ruotsi ja englanti
6	7	1

Informanteista 12 mlyaritteli itsensly kaksikieliseksi ja kaksi melkein kaksikieliseksi. Kaksikielisyuden mlyarittelmty ovat selvasty subjektivyvisia ja vaihtelevia: toiselle se tarkoittaa, etty osaa kahta kieltty hyvin, ja toiselle, etty on kuullut meankyeltty lapsuudenkodissaan, vaikkei sity itse juuri puhukaan. Kaksi informanttia mlyaritteli itsensly kaksikieliseksi ruotsin ja englannin suhteen.

Kaikkein vahvin kieli oli ruotsi. Kolme oli selkeasty meankyelistly ja kolme suomenkielistly. Kolme ei katsonut olevansa kumpaakaan, ja kolme on ”lite” tai ”nastyan” meankyelistly. Kaksi oli molempia. Ainakin jonkin verran suomen- tai meankyelistly oli siis yksitoista. Kaikki informantit eivaty ilman lomaketta varmasty olisi tehneet selvly jakoa meankyelen ja suomen kielen vitylille. Kuitenkin vastauksista voi plyatellly, etty kielet hahmotettiin jollakin tavalla erillisiksi, koska vain kaksi vastasi olevansa sekly suomen- etty meankyelinen. He olivat perheistly, joissa toinen vanhempi on suomenkielinen ja toinen meankyelinen. Kaksitoista neljastytoista mlyaritteli itsensly kaksikieliseksi.

Taulukko 3. Kieli-identifioituminen (n=14).

Suomenkielinen	Meänkielinen	Osittain meänkielinen	Sekä suomen- että meänkielinen	Ei kumpaakaan	Ruotsinkielinen
3	3	3	2	3	kaikki

Winsan (1998: 20, 126–128) tutkimuksessa vuonna 1991 haastatelluista 49 % identifioitui kielellisesti (tornionlaakson) suomeen. Luku oli kaksinkertaistunut 1960-luvulta, jolloin iso osa identifioitui ruotsin kieleen. Kaksikielisiksi itsensä ilmoittavien määrä oli pudonnut vuoden 1966 39%:sta 9%:iin. Tulos eroaa selkeästi omasta tutkimuksestani, jossa kaikki identifioituivat ruotsinkielisiksi ja lähes kaikki kaksikielisiksi. Selitys lienee yksinkertaisesti informanttien ikäjakaumassa: kaikki nuoret ovat ruotsinkielisiä.

Kieliasenteet

Käsittelen ensiksi niitä asenteita, joita informantit arvelivat muilla olevan meänkieltä/suomea kohtaan. Suoraan kysyttynä puolet vastasi, ettei tiedä, mitä ruotsalaiset muualla, ruotsinkieliset Tornionlaaksossa tai suomalaiset meänkielestä ajattelevat. Ne jotka jotakin vastasivat, arvelivat suhtautumisen olevan pääasiassa negatiivista. Huomattavaa kuitenkin on, että suoralla kysymisellä en tässä tapauksessa saanut läheskään kaikkia vastauksia. Monet vastasivat kysyttäessä *vet ej*, mutta kertoivat asenteistaan jonkin toisen asian yhteydessä. Olen jaotellut asenteita erilaisiin kategorioihin sen mukaan, kenen asenteesta on kyse. Tämä jako on kuitenkin osittain keinotekoinen, sillä moni katkelma sopisi monenlaisen otsikon alle, ja joskus taas on mahdotonta erottaa, kehen informantit viittaavat.

Asenteet muualla Ruotsissa

Vähiten vastauksia tuli kysymykseen ruotsalaisten asenteista. Peräti 11 vastasi, ettei tiedä. Ne joilla oli jonkinlainen näkemys, arvioivat asennoitumisen negatiiviseksi. Vastauslomakkeissa luki mm. *Det är onödigt, Säkert att det är jättetufft ja ruma kieli jotku ihmiset väittävät.*

H: *Och så tycker du att folk annastans i sverige ser ned på språket?*

NN: *Jo, jag tror det är ganska många som gör det.*

H: *Varför det? Varför tror du att det är så?*

NN: *No.. för att det är sånn främmande..dom är rädd. Dom kanske tycker att vi kan ju flytta till finland om vi ska prata finska.*

Haastateltavan mielestä meänkieltä halveksitaan. Jää hieman hämäräksi, tarkoittaako NN todellakin muuta Ruotsia vai Tornionlaaksoa. Joka tapauksessa hän tulkitsee asenteet ennakkoluuloisuuden aiheuttamiksi: vieraita asioita pelätään. NN:n (ja useiden

muidenkin informanttien) lausumasta voi lukea, että nationalistinen ajattelu yksi kansa – yksi kieli – yksi valtio vaikuttaa meänkielen tilanteeseen edelleen.

Informanttien tietoisuus muun Ruotsin asenteista meänkieltä/suomea kohtaan on vähäistä. Muutamissa vastauksissa asenteet arvioitiin negatiivisiksi. Arveltujen negatiivisten asenteiden taustalle oletettiin näkemyksiä meänkielen ominaisuuksista kielenä (ruma kieli), meänkielen tarpeellisuudesta (hyödytön) sekä yksikielisyyden ajatuksesta (Ruotsissa puhutaan ruotsia).

Monet ruotsalaiset eivät erota alkuperäistä meänkieltä ja siirtolaisten suomea toisistaan, eivätkä tiedä, että meänkieltä/suomea on aina puhuttu Ruotsissa. Tornionlaakso saa kärsiä siirtolaisvähemmistökielten kiistanalaisesta asemasta – suomenkieliset ovat suurin siirtolaisryhmä Ruotsissa. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että Wingstedin (1998: 262) kieli-ideologiatutkimuksessa saameen suhtaudutaan selvästi positiivisemmin kuin suomeen. Ilmeisesti saamea ei koeta uhkaavana ja sitä pidetään todella alkuperäiskielenä. Wingstedin tulosten pohjalta voi olettaa, että informanttien oletukset enemmistön asenteista ovat oikeansuuntaisia. Tilanne on kuitenkin voinut muuttua merkittävästikin meänkielen virallistamisen ja tunnettavuuden kasvun myötä.

Asenteet Suomessa

Kysymykseen suomalaisten asenteista useimmat vastasivat, etteivät tiedä niistä mitään. Vain yksi katsoi suomalaisten asenteen olevan positiivinen. Neljä oli sitä mieltä, että suomalaiset suhtautuvat negatiivisesti: *tykkäävät että se kuulostaa rumalta, dom tycker att meänkieli är ett hån mot finland.*

H: *Niin. Sinunko mielestä suomalaiset tykkää että se kuulostaa rumalta, meänkieli?*

NN: *No ainaki net jotka on sitä kuullu, on sanonu kaikki, niinkö minun sukulaiset sanno että se on niin..rumalta kuulostaa.*

NN perustelee uskomustaan esimerkillä: kaikki, jotka ovat kieltä kuulleet, kuten informantin sukulaiset, pitävät kieltä rumana.

H: *Ok, och så om finland, tror du att det är..*

NN: *Jag tycker de tror det är ett hån mot finland. Att det är så dålig..att vi ser ned på dom.*

NN arvelee, että suomalaiset pitävät meänkieltä loukkauksena Suomea kohtaa, koska se on niin huono kieli. Informantin reaktio osoittaa, että hän kokee kielten hierarkisuuden voimakkaana ympäristössään. Miksi meänkieli olisi loukkaus Suomen maata kohtaan? Tarkoittaako informantti sitä, että hänen uskomuksensa mukaan suomalaisia loukkaa meänkielen olemassaolo ja se, että sitä pidetään suomen kielen murteena?²

Mielenkiintoista vertailupohjaa informanttien näkemyksille suomalaisten asenteista antaa Johanna Vaattovaaran (tulossa) väitöstutkimus pellolaisista nuorista ja heidän kieliasteistaan. Vaattovaaran informantit kokevat meänkielen läheiseksi itselleen, suhtautuvat siihen positiivisesti ja pitävät Ruotsin puolen kielimuotoa aidompana ja

²NN on myös selkeästi sitä mieltä, että meänkieli on suomen kielen murre eikä oma kielensä.

oikeampana meänkielenä kuin omaansa. Suomen puolen nuorilla on paljon selkeämmin yhteistornionlaaksolainen kieli- ja kulttuuri-identiteetti kuin Ruotsin puolen nuorilla. (Arola—Vaattovaara 2005, 122–138.)

Asenteet Tornionlaaksossa

Tarkoituksenani oli jakaa informanttien kuvaukset kieliasenteista Tornionlaaksossa kahteen kategoriaan: ruotsinkielisten asenteet ja meänkielisten asenteet. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, koska haastateltavien lausumissa tornionlaaksolaiset edustuvat osin erillisinä ryhminä, osin taas yhtenä. Kahdeksan vastasi, ettei tiedä mitään Tornionlaakson ruotsinkielisten asenteista. Kuusi piti asenteita negatiivisina. Useimmissa haastatteluissa ympäristön kielteiset asenteet tulivat kuitenkin esille jossain vaiheessa. Usein toistuva sana oli *onödigt* ja *sotkukieli*. Kielen hyödyllisyyteen liittyy myös ajatus kielen tulevaisuudesta: *no jos ne tykkäävät että se ei ole niinkö..att det finns nån framtid.. että se kuolee se kieli.*

H: *Och..så tror du att svenskatalande folk här i tornedalen tycker att meänkieli är onödigt?*

NN: *Ja, dom vuxna tycker det, dom har ju inte lärt sina barn prata det.*

NN:n kommentista käy hyvin ilmi oman kysymykseni ongelmallisuus: ketä ovat ruotsinkieliset tornionlaaksolaiset? Ovatko he ummikoita vai kuuluvatko heihin myös kielensä vaihtaneet?

Kuten aiemmin totesin, Tornionlaakson diskursseissa nationalistinen ajattelu tuntuu olevan voimissaan. NN käyttää esimerkissä erittäin voimakkaita ilmaisuja: *här är alla så negativa, alla säger att vi kommer ju från sverige.*

H: *Finns det kultur för ungdomar här på finska eller meänkieli?*

NN: *Kanske inte just här..för här är alla så negativa mot att prata finska. Alla säger att vi kommer ju från sverige, varför skulle vi prata finska.*

Seuraavassa katkelmassa informantini arvioi, että suomea ei haluta oppia vanhan tapasidonnan vastustuksen vuoksi. Vastustus on NN:n mielestä periaatteellista ja sokeaa, eivätkä ihmiset pysty ajattelemaan asiaa järkevästi. Toisaalta hän arvelee, että nimenomaan pakollisuus aiheuttaisi ongelmia.

H: *Niin just. Mitä sie luulet että jos se ois pakollista täällä, esimerkiksi pajalassa niin mitä siinä sitten niin..*

NN: *Jos se tulis nyt pakollista?*

H: *Mmm.*

NN: *No ensimmäiseksi kaikki niinko sanois ei. Se tulis semmonen emme me halua oppia. Se on oikeasti typerää, koska sehän on aina hyvä että osataan enempi kieliä ko yksi.*

H: *Niin.*

NN: *Mutta se on niinkö vain siksi jos joku sanoo ette te häyittä oppia suomea, niin EI! Emmä! Ei! Ei sitä ees ajattele että oliskhan se hyvä.*

Itse haastateltava suhtautuu kieliin käytännöllisesti ja välineellisesti. Useiden kielten osaaminen on hyödyllinen asia. Seuraavassa esimerkissä NN:n mielestä pelko ulkopuolisuuden tunteesta aiheuttaa negatiivisia asenteita meänkieltä kohtaan. Ulkopuolisten on vaikea ymmärtää meänkielen merkitystä, koska se ei heitä kosketa.

H: *Ja sinun mielestä ruottinkieliset täällä on niinku negatiivisia?*

NN: *Niin mie olen kuitenkin hoksannu.*

NN: *Noo, nehän...ko ne ei itte ymmärrä, niin se tuntuu varmasti että ne tullee niinkö ulkopuolelle.*

H: *Joo.*

NN: *Joo, ja se ole tietenkään heilekhään niin tärkeä sitte. Ko ne ei ymmärrä. Ne ei ole kasunu ylös siinä.*

Negatiivista asennetta meänkieltä kohtaan voi informanttien mukaan aiheuttaa myös häpeä omista juurista. Assimiloituneet vähemmistön edustajat ovat usein niitä, jotka kiihkeimmin vastustavat vähemmistökielten emansipaatiota (Huss 1999).

Positiiviset asenteet

Myös positiivisia käsityksiä ympäristön asenteista tuli esille, joskin huomattavasti vähemmän kuin negatiivisia.

H: *Täällä asuvista, niistä et tiä mitä ne on mieltä?*

NN: *Minun kaverit, jokku tykkäävät että eiii..ruma kieli, en mie halua etes oppia.*

Mutta sittenkö sitä on puhunu vähäsen niille, niin ne..jos mie vaikka luen runon suomeksi tai jotaki, niin ne voi ajatella että no ei se ole niin paha.

Esimerkissä NN haluaa tuoda esille, että negatiiviset asenteet liittyvät ennakkoluuloihin. Hän näkee tilanteen myös positiivisesti ja uskoo sen muuttamisen mahdollisuuteen. Asenteiden murtaminen ei käy pakolla, vaan hitaalla asennekasvatuksella, jota hän itse kertoo harjoittavansa. Ensimmäinen askel on tuoda kieli lähelle ihmisiä, jolloin he voivat päätyä tulokseen, että ei se ole niin paha.

NN: *Barnen vill ju..dom många vill ju lära sej..eller skulle vilja, men dom orkar väl inte.*

H: *Ok..Varför tror du att det är så, att unga folk vill lära sej.*

NN: *För att det är del av deras kultur och dom har inte fått nån chans att lära sej.*

H: *Mitä tuota..minkälaisia sinusta nuorilla asenteet sitte on? Haluaisko ne oppia..*

Informantin mukaan nuorilla on periaatteessa positiivinen asenne ja jopa halua oppia kieltä, mutta käytännössä se jää aikomukseksi. NN havainnoi terävästi sitä, että nuorilta on osittain evätty pääsy omaan kulttuuriinsa, koska heille ei ole opetettu kieltä. Ei käy selville, tarkoittaako NN, että meänkieli on osa kaikkien tornionlaaksolaisten nuorten kulttuuria, vai puhuuko hän niistä, joiden suvussa kieli on ollut.

NN: *No kyllä mie tykkään että se nyt tullu enämpi että net halvavat oppia. Ne halvavat oppia, mie olen nähny sen, mutta sehän on vaikea. Sehän on semmonen asia..kielihän on semmosen joka..sitä häytyy niinku kasuta ylös kielheen.*

NN on myös havainnut, että nuorilla on positiivisia asenteita ja oppimishalua. Hän pitää kuitenkin ongelmallisena sitä, että monet eivät ole enää oppineet kieltä kotonaan.

Muutama ilmoittaa, ettei ole törmännyt minkäänlaisiin kielteisiin asenteisiin.

H: *Et oo törmänny mihinkään asenteisiin..niinkö semmostiin negatiivisiin attityydeihin?*

NN: *Nej. Jag har inte sett på nåt sånt.*

H: *Ko aikasemmihan kuitenkin oli..*

NN: *Joo, tidigare var ju det. När mamma och pappa var små, då var det så.*

H: *Men inte nu?*

NN: *Nej.*

Informantin mielestä negatiiviset asenteet meänkieltä kohtaan kuuluvat menneisyyteen. Seuraavan esimerkin informantti taas on suomenkielinen ja kokee, että suhtautuminen suomeen on ollut positiivista. Tornionlaaksossa uskotaan, että kaksikielisessä perheessä suomalaiset äidit yleensä saavat kasvatettua lapsensa kaksikielisiksi. Jos taas meänkielinen vanhempi puhuu lapsilleen meänkieltä, lapsesta tulee silti yleensä ruotsinkielinen tai heikosti kaksikielinen. Syyksi on arveltu sitä, että suomalaiset siirtävät ylpeyden omasta kielestä lapsilleen, kun taas meänkieliset siirtävät häpeän. (Huss 1999.)

H: *No miten tuota..ooksie huomannu ko tuossa oli aikasempien kanssa puhetta..että minkälaisia asenteita muilla niinkö on. Esimerkiksi ko sie puhut suomea tai sillä tavalla niin onko ihmiset suhtautunu siihen jotaki...*

NN: *No ei..Sannoo että hyvä että..että hyvä ko ossaa niinkö. Tykkäävät että se on hyvä ko ossaan suomea.*

H: *Että et oo kohannu mittään niinkö semmosia..*

NN: *En.*

Omat näkemykset

Informanttien omia asenteita en kysynyt mitenkään suoraan. Jotkut haastatelluista kyllä ilmaisivat itse suoraan mielipiteensä. Suurimman osan kieliasteet täytyi päätellä epäsuoremmin. Asenteita tuli esille monissa diskursseissa, esimerkiksi meänkielen tulevaisuudesta puhuttaessa. Käsittelen tässä kohdin joitakin asenteita sekä meänkieltä että suomea kohtaan. Käytän nimityksiä yleensä sekaisin, mutta pyrin erottamaan ne silloin, kun kyse on nimenomaan jompaankumpaan varianttiin liittyvistä asenteista. Meänkielen ja suomen taistelua informanttien maailmassa käsittelen laajemmin luvussa Meänkieli vai suomen kieli.

Kaikkien informanttien mielestä kaksikielisyydestä on etua. Eduiksi mainittiin kielitaito yleensä, kommunikointi rajan yli, kyky työskennellä suomalaisten turistien kanssa ja työnsaanti Tornionlaaksossa. Kukaan ei ottanut negatiivisessa mielessä esille kaksikielisyyden vaatimusta alueella. Waaran (1996: 121) haaparantalaisten nuorten tutkimuksessa jotkut nuoret tunsivat, että he olivat pakotettuja puhumaan suomea vastoin tahtoaan voidakseen saada töitä Tornionlaaksossa. Waara (1996: 118) pani myös merkille, että kaksikieliset suhtautuivat Tornionlaaksoon ja sen kulttuuriin positiivisemmin kuin ne, jotka eivät osanneet suomea. Omassa tutkimuksessani lähes kaikki ovat kaksikielisiä, ja

sen pitäisi siis näkyä asenteissa. Mielenkiintoista on, että kukaan ei tuntenut sanaa puolikielinen, joka on ollut merkittävä käsite erityisesti Tornionlaakson vähemmistökielitalanteessa. (Hansegård 1968, 1990.) Silti muutamat päättelivät sen merkityksen itse ja arvelivat sellaista esiintyvän Tornionlaaksossa, mutta vain vanhempien ihmisten keskuudessa.

Omien asenteiden ilmaisemisessa selkeimpänä ryhmänä erottuivat suomenkieliset, jotka suhtautuivat positiivisesti omaan kieleensä, mutta negatiivisesti meänkieleen. He ilmaisivat mielipiteensä oma-aloitteisesti ja suoraan.

H: *Niin just. Ja sie olet sitä mieltä että sie puhut suomea etkä meänkieltä?*

NN: *En, mie en meänkielestä tykkää ollenkaan.*

H: *Sie et tykkää ollenkaan?*

NN: *Joo en. Se on minusta niin se..kuulostaa niin tyhmältä ko se on niinkö ruottin ja suomen sekotat yhteen.*

H: *Joo..*

NN: *Niin emmie vain ole siitä. Paljon parempi että oppii suomea puhumaan, jos pitää puhua.*

Niin ei se minusta ole ollenkaan kieli.

NN: *No nuoriso ensinnäki muuttaa täältä pois niin paljon, että eihän se..kukhaan sitä [meänkieltä]jää puhumaan lopulta. Ja nuoret ei halua oppia sitä.*

H: *No entä suomi sitten?*

NN: *No se varmaan säilyy.*

H: *Miten..minkä takia se sitten säilyy?*

NN: *No katokko se, no sitä kuitenkin enemmän nyt sitte haluthaan oppia. Suomea puhumaan, ko se on tärkeämpi. Ko sitähän saattaa tarvita muuallaki. Katokko meänkieltä..missä sitä oikisthaan tarvii..täälä ylhäällä niinkö täälä pajalan lähetyvillä. Eihän sitä muualla puhuta. Minun mielestä se on niistä..ihan turha oppia semmosheen puhumaan.*

NN on hyvin jyrkkä meänkielenvastaisuudessaan, vaikka paradoksaalisesti puhuu itse tornionlaakson murretta. Hän pyrkii perustelemaan negatiivisen mielipiteensä monin tavoin. Hän vetoaa kielen ominaisuuksiin (sekakieli, tyhjän kuuloinen), kielen hyödyllisyysnäkökulmaan (meänkielen alueellisuus ja tarpeettomuus), toivottomaan tulevaisuuteen ja yleiseen mielipiteeseen, jota hän käyttää pönkittämään omia ajatuksiaan. Vaikka hän puhuukin paljon myös muiden otaksutuista asenteista, käsittelen tätä katkelmaa kohdassa Omat asenteet. Päädyin tähän ratkaisuun siksi, että NN käyttää muiden otaksuttuja mielipiteitä omien asenteidensa tukena. Tämän informantin kohdalla on syytä kiinnittää huomioita myös tapaan, jolla hän mielipiteitä esittää.

Suomenkielisiä lukuun ottamatta negatiiviset asenteet omaa kieltä kohtaan ilmenevät epäsuorasti.

NN: *Min mormor pratar riktig finska.*

H: *Ok, och så...*

NN: *Men jag pratar bara meänkieli.*

Informantti luonnehtii suomea adjektiivilla *riktig* 'oikea'. Se implikoi, että olisi olemassa myös väärää suomea. Oikean suomen vastapainoksi asettuukin tässä yhteydessä meänkieli, jota informantti itse osaa. *Bara meänkieli* 'vain meänkieli' antaa kuvan jostain

selkeästi vähempiarvoisesta kuin oikea suomi. Oikean suomen diskurssi Tornionlaaksossa on selvästi nuortenkin ajatuksissa, koska se tuli esille useassa haastattelussa. Yleensä käsite oikea suomi ei tule esille niinkään tietoisesti kieliasenteista puhuttaessa, vaan huomaamatta muiden asioiden yhteydessä ja paljastaa ehkä siksi syvemmällä olevia asenteita kuin vastaus suoraan kysymykseen. Tällainen diskurssi esittää kielet hierarkkisesti: toiset ovat ylempänä kuin toiset. Myös positiivisia asenteita ilmeni sekä meänkieltä että suomea kohtaan. Käsittelen niitä tarkemmin alaluvussa Suomen kieli vai meänkieli.

Kieli julkisilla domeeneilla

Kartoitin muutamilla kysymyksillä informanttien asenteita meänkielen/suomen julkista käyttöä kohtaan. Kysymysten kohteena olivat viranomaiset ja kouluopetus. Vuonna 2000 voimaan tulleen lain mukaan Pohjois-Ruotsin tietyissä kunnissa asukkailla on oikeus käyttää suomea tai meänkieltä viranomaisten kanssa asioidessaan. Kysyin informanteilta, onko oikeus käyttää vähemmistökieltä viranomaisten kanssa heidän mielestään tärkeä. Informantit olivat oikeudesta melko samaa mieltä: sitä pidettiin tärkeänä. Useimmat argumentoivat mielipidettään vanhojen ihmisten puutteellisella kielitaidolla. Eräs informantti katsoi asiaa laajemmasta perspektiivistä:

NN: *Det är erkännande av vår kultur.*

Vain yksi informantti oli selkeästi lakia vastaan:

H: *Ja sinusta ei ole niin tärkeää että virastoissa voi käyttää meänkieltä?*

NN: *Ei ole. Ko sehän on kuitenkin..mehän asumme ruotsissa. Monet tornionlaaksolaiset osaavat ruotsia kuitenkin.*

H: *Miten..eikö niitä ole kuitenkin vanhempia ihmisiä jotka ei niin hyvin ossaa?*

NN: *Joo, niitä on tietenkin. Niitä on aika montaki, mutta..mutta että..emmie tiää. Tämä on kuitenkin niinkö ruotsi ja se on..ei sitä niinkö voi vaajia että kaikki paikat pitäis osata. Niitä kieliä on niin monta että..solis vaikeaa.*

Merkille pantavaa on, että lakia vastustava informantti on muuten huomattavan positiivinen meänkieltä kohtaan ja myös identifioituu siihen voimakkaasti. Tämän kysymyksen kohdalla hän kuitenkin turvautuu nationalistiseen ja taloudelliseen diskurssiin, ja yksikielisyyden ideologia puskee pluralismin läpi. Hän perustelee kantaansa rationalistisesti, terveeseen järkeen vedoten: ei voi vaatia, että kaikkialla osattaisiin suomea ja lisäksi Ruotsissa on niin monta vähemmistökieltä, ettei kaikkien oikeuksia voi millään toteuttaa. Tulkitseen NN:n tarkoittavan kaikkia vähemmistökieliä Ruotsissa, sillä hän ei tee eroa kansallisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien kielten välillä.

Useimmat olivat tyytyväisiä yhteiskunnan panostukseen suomeen ja meänkieleen. Muutama piti panostusta liian vähäisenä ja yksi liiallisena. Hänen mielestään kieli-kysymykseen keskitytään liikaa.

Kaikki olivat sitä mieltä, että on tärkeää, että meänkielen/suomen opetusta voi saada. Lähes kaikki olivat myös sitä mieltä, että se on tärkeää heille itselleen. Kukaan ei

kuitenkaan kannattanut ainakaan suoraan opetuksen pakollisuutta. Jos vertaan omaa ryhmääni Cullblomin (1994: 62) laajempaan otokseen, tulokset ovat samansuuntaisia: 72 % toivoi suomen olevan vapaaehtoinen aine koulussa mutta vain 2 % haluaisi sen pakolliseksi. Asenne-ero opetukseen vapaaehtoisena aineena selittynee sillä, että kaikki informanttini olivat suomen opiskelijoita. Kouluopetuksesta virisi paljon keskustelua, ja yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat melko vahvasti jotain mieltä asiasta. Moni argumentoi, että nimenomaan pakollisuus saisi ihmiset suhtautumaan negatiivisesti meänkielen tai suomen oppimiseen. Keskusteluissa nousi esille se, että meänkieli ei kuulu kaikkien alueella asuvien kulttuuriperintöön. On mielenkiintoista, että tätä keskustelua käydään juuri kielten tuntien osalla, kuten Suomessakin pakkoruotsi-keskustelua. Yleensä kyse on vähemmistökielen opiskelusta. Kukaan ei pohdi sitä, että matematiikan tai englannin kielen pakollisuus vaikuttaa niihin kohdistuviin asenteisiin.

Vain yksi argumentoi sen puolesta, että suomen kielen tulisi olla pakollista kaikille.

H: *Så har du här om oblikatorisk..vad har du här?*

NN: *Ja, att eleverna skall avgöra det själv. Men jag tycker att det skall vara oblikatorisk. Alla ska lära sej.*

H: *Varför tycker du det?*

NN: *För att det är bra att kunna alla språk, så många som möjligt. Här ska man lära sej finska för det är så nära..Det ligger ju bara några kilometer härifrån. Och när ska vi in på systemet, när vi blir arton, så måste vi kunna prata finska.*

Hänestä päätös pitää käytännössä olla oppilailla itsellään, mutta jos hän saisi päättää, kaikki lukisivat suomea. Hän perustelee kantaansa hyötynäkökohdilla: on hyvä osata mahdollisimman monta kieltä, ja Pajalassa Suomen raja on lähellä. NN:n suhde kieliin on muutenkin hyvin instrumentaalinen eli kielten välinearvoa korostava. Erittäin mielenkiintoista on se, mitä NN puhuu ”systeemiin menemisestä”. Valitettavasti en haastattelijana osannut tarttua tähän ja esittää lisäkysymyksiä. Luulen kuitenkin, että hän tarkoittaa paikallisessa yhteisössä elämistä. Tornionlaaksossa on suhtauduttu erittäin ristiriitaisesti nuorten kielitaitoon: lapsille ja nuorille ei puhuta suomea, mutta silti heidän oletetaan osaavan sitä nuorina aikuisina.

Suomen kieli vai meänkieli

Meänkieli ja suomi käyvät kamppailua asemastaan nuorten elämässä. Kaikki asuvat meänkielen alueella, mutta myös rajalla, ja monella on toinen vanhempi Suomesta. Lisäksi kielten erilaiset yhteiskunnalliset asemat vaikuttavat asenteisiin. Joka tapauksessa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kaikkien mielestä meänkieli/suomi on tärkeä Tornionlaaksolle ja heille itselleen.

NN: *Det är meänkieli som definierar tornedalen.*

Kun kysyin informanteilta, mitä kieliä he haluavat osata, neljä informanttia haluaa osata vain standardisuomea, 2 meänkieltä ja loput molempia. Osasta dikotominen jakoni meänkieleen ja suomeen tuntui vieraalta tässäkin kysymyksessä, kuten esimerkeistä käy ilmi.

H: *Ossaaksie kuitenkin niinkö meänkieltä vai suomea vai molempia?*

NN: *No meänkielihän on niinkö suomea että...kaikille meänkielisille mie puhun suomea että...*

Suomenkieliseksi identifioituville suomen merkitys on yleensä selvä. Muutamat suomenkieliset korostavat erityisesti suomenkielisyytään ja suomen kielen paremmuutta meänkieleen nähden. Kysyin niiltä, jotka halusivat osata molempia, että kumpi heille on tärkeämpi. Vastaukset jakautuivat aika tasan.

H: *Onko sulle kumpi niistä sitte tärkeämpi?*

NN: *No meänkieli on niinkö tärkeä..tai oikeasthaan se tulee..että sehän on..se on aika..niin se on se tärkeämpi. Sehän on se joka on niinkö lähin.*

NN: *(- -)...se vain tuntuu [tärkeämmältä] ... ko mie olen kasvanu ylös sen kansa. Se on niinkö osa minusta.*

Katkelmassa informantti käsittelee kielen merkitystä henkilökohtaisella tasolla. Meänkieli on lähin, ja siihen kieleen hän on kasvanut, kieli on osa häntä ja hänen juuriaan. Epäröinnistä huolimatta vaikuttaa siltä, että hän on pohtinut kielten merkitystä ja antaa harkittuja vastauksia.

H: *Men du vill kunna meänkieli?*

NN: *Ja, det är som pratas här.*

Toisaalta tärkeys ja läheisyys eivät välttämättä suoraan korreloi keskenään. Vaikka meänkieli on NN:lle läheisempi, ja molemmat tärkeitä, hän kokee suomen hieman tärkeämmäksi. *Kohta enämpi suomi* sisältää varauksen *kohta*, joka pehmentää lausumaa. Informantti ei siis halua jyrkästi asettua suomen kannalle, vaan korostaa molempien tärkeyttä. Tarjoan informantille suomen kielen tärkeyden perusteluksi sen hyödyllisyyttä, koska hyöty oli aikaisemmin haastattelussa tullut esille.

H: *Joo, tarkennan vielä: kumpi sulle oli nyt tärkeämpi meänkieli vai suomi vai molemmat?*

NN: *Molemmat..mutta kohta enämpi suomi.*

H: *Haluatko että jos sinun lapset lukkee koulussa niin kumpaa?*

NN: *Molempia.*

H: *Kumpi sulle on niinko läheisempi?*

NN: *Meänkieli.*

H: *Mutta suomesta on enempi hyötyä?*

NN: *Joo.*

Meänkielen valtti on historia ja paikallisuus. Tuomikosken haastattelemat meänkielen aktivistit (2000: 25–26, 30–32) sanovat meänkielen luontevuuden, kotiseutuidonnaisuuden ja läheisyyden olevan suurin syy kielen kehittämiseen. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että aktivistit ovat vanhempia kuin minun informanttini ja heille meänkieli on yleensä äidinkieli. Haastateltavistani vain yksi on puhunut kotonaan enimmäkseen suomea/meänkieltä.

Suomen kielen asemaa nuorten maailmassa kohottaa hyöty: suomen kielellä uskotaan olevan enemmän käyttöä. On myös kyse prestiisistä. Standardoiduilla kielimuodoilla on yleensä suurempi prestiisi kuin standardoimattomilla. Seuraavan esimerkin informantin kielivalintaan liittyy meänkielen negatiivista arvottamista. Meänkielestä ei ole hyötyä ja

se kuuluu vain vanhojen ihmisten maailmaan. Argumentin voi katsoa kuuluvan ajatteluun, jossa vähemmistökieli ei vie elämässä eteenpäin ja kuuluu menneeseen maailmaan.

H: *Ok, men..du skriver här att du vill liksom bara kunna standardfinska?*

NN: *Jo.*

H: *Varför det?*

NN: *För att den är ju sån..meänkieli..den får man ingen nytta av egentligen. Annat att man pratar det här med de äldre.*

Mielenkiintoista on, että Winsan (1998: 129–131) tutkimusaineistossa informantit pitävät selkeästi meänkieltä (61 %) miellyttävämpänä kuin standardisuomea (25 %).

Lopuksi asenteista ja identifioitumisesta

Kieliasenteet ovat merkittävä ja kiinnostava näkökulma vähemmistökielten asemaan ja tulevaisuuteen. Vaikka asenteet eivät suoraan korreloikaan vähemmistökielen käytön kanssa, ne antavat kuvan kielen käyttöön vaikuttavista tekijöistä. Olen artikkelissani tuonut esille joitakin kieliasenteisiin liittyviä seikkoja, jotka omassa nuorten pajalalaisten tutkimusaineistossani käyvät ilmi. Pääpaino artikkelissani on siinä, mitä nuoret itse meänkielestä ja suomesta ajattelevat, ja toisaalta siinä, miten he arvelevat toisten suhtautuvan kieleen.

Kysymys asenteiden ja kielellisen ja etnisen identiteetin suhteesta on kiinnostava. Kun suhde oman ryhmän kieleen ja muiden ryhmien kieliin on ambivalentti, se tuo ambivalenssia myös identiteettiin. Tämä ristiriitaisuus näkyy aineistossani nimenomaan suhteessa meänkieleen, ei suomeen. Kieli toimii keskusteluissa usein metaforana, eli symbolina tai merkinä suurille kysymyksille, jotka liittyvät valtaan ja identiteetteihin. Kieli on metafora Itsen ja Toisen suhteelle (Wingsted 1998: 126).

Aineistossani on erotettavissa asennoitumiseltaan ja identifioitumiseltaan erilaisia ryhmiä. Selkein ryhmä ovat suomenkieliset. Heillä on vahva kielitaito ja selkeä suomenkielinen ja kaksikielinen identiteetti, joka on yhteydessä Suomeen. Suomenkieliset eivät pidä meänkieltä kielenä ja suhtautuvat siihen pääasiassa negatiivisesti. Tulkitsen sen identiteetin kannalta olennaiseksi eron tekemiseksi. Vaikka suomen kielellä on ollut huono asema Ruotsin Tornionlaaksossa, se on ollut paranemaan päin 1980-luvulta alkaen. Meänkieli on jollakin tavalla uhka suomenkieliselle identiteetille ja sen hegemonialle, joka perustuu suomen valtakieliasemaan Suomessa. Haluan korostaa, että tähän ryhmään eivät suinkaan kuulu kaikki, joiden toinen vanhempi on Suomesta.

Meänkielisten ja sekä suomen- että meänkielisten ryhmä on kirjava. Heidän puheissaan heijastuu historiallinen vähemmistökieliä väheksyvä ajattelu. Useimpia leimaa ristiriitainen suhde meänkieleen: toisaalta se on läheinen kieli ja sen merkitys alueelliselle identiteetille tiedostetaan, toisaalta taas sekakielen leima ja kysymykset kielen hyödyllisyydestä askarruttavat. Negatiivista suhtautumista suomen kieleen ei tullut ilmi yhdessäkään haastattelussa. Ryhmässä 'molemmat' oli sekä niitä, jotka eivät tehneet mitään eroa suomen ja meänkielen välille, että niitä, jotka samastuivat meänkieleen,

mutta arvostivat suomea enemmän. Kielen status ei siis välttämättä vaikuta ryhmäsolidaarisuuteen. Kuitenkin joukossa oli myös informantteja, jotka ovat minun silmissäni kategoriassa 'meänkielinen', mutta jotka suosivat suomea sen statuksen vuoksi.

Informanttinuorten oma suhde meänkieleen ja suomeen on siis pääasiassa positiivinen, muttei suinkaan ristiriidaton. Keskeisiksi kommentteissa muiden asenteista omaa kieltä kohtaan nousee informanttien arvio siitä, että muut pitäisivät meänkieltä huonona ja tarpeettomana. Osittain he ehkä käsittelevät näin myös omia asenteitaan; negatiivisia lausumia on helpompi asettaa toisen suuhun kuin omaansa. Meänkielen aktivistit ovat joutuneet taistelemaan negatiivisia asenteita vastaan kolmella rintamalla: ruotsalaisten ruotsinkielisten, suomalaisten suomenkielisten ja tornionlaaksolaisten itsensä kanssa (Huss 1999: 85). Myös omassa aineistossani näkyy monelta suunnalta tuleva paine meänkieltä kohtaan. Suurin paine tällä hetkellä näyttäisi tulevan juuri suomen kielen suunnalta.

Myös kieli vai murre -kysymys puhututti haastatteluissa odotetusti. Tässä artikkelissa en analysoinut tätä diskurssia tarkemmin. Yhteenvedona voi kuitenkin todeta, että suomeen identifioituvien mielestä meänkieli on murre. On yllättävää ja mielenkiintoista kyllä, että positiivisesti identifioituminen meänkieleen ei edellyttänyt sen pitämistä kielenä. Toisaalta haastateltavista ne, jotka tutkijan näkökulmasta näyttäytyivät aktiivisimpina meänkielisinä, olivat myös tietoisimpia kieli–murre -kysymyksestä, pitivät meänkieltä kielenä ja osasivat perustella näkemyksensä. Yllättäen vain yksi haastatelluista kannatti meänkielen kirjakielen normittamista. Siitä huolimatta vajaa puolet piti meänkieltä omana kielenään ja suhtautui siihen positiivisesti. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin Winsan (1998: 134) tutkimuksessa, jossa yli puolet haastatelluista on sitä mieltä, että meänkieli on oma kielensä. Toisaalta lähes puolet myös vastusti ajatusta ja piti standardisuomea ainoana oikeana suomena.

Tornionlaakson kielioloista puhuttaessa keskeinen termi on ollut *puolikielinen*. Siitä tuli vahva lyömäase monikielisyyttä vastaan, ja sen vaikutukset näkyvät edelleenkin. Puolikielisyysajattelu tarjoaa vähemmistöille hyvin heikon kieli-identiteetin, jossa on puolet toista ja puolet toista, eikä mitään kokonaista. Vaikka diskurssi on ollut vahva Tornionlaaksossa, nuorilla ei ollut siitä mitään tietoa. Tämä johtunee siitä, etteivät he myöskään raportoineet puutteista ruotsintaidossaan. Siinä mielessä puolikielisyydellä ei ole enää heille merkitystä. Tuntuu kuitenkin, että puolikielisyys merkitys on kokenut siirtymän ihmisistä kieleen. Meänkieli kärsii edelleen ”puolikielen” leimasta, mikä vaikeuttaa positiivista identifioitumista siihen.

Lähteet

- Arola, Laura—Vaattovaara, Johanna 2005: Mentaalinen muuri ja vet(h)een piirretty viiva? – Näkökulmia tornionlaaksolaisten kieli-identiteettiin kahdelta puolelta rajajokea. – Tornionlaakson vuosikirja (toim. Raija Lantto). 122–138. Tornionlaakson neuvosto. Tornionlaakson maakuntamuseo. Tornio.
- Attitudes towards language variation 1982: Attitudes towards language variation. Social and applies contexts. (ed. Ellen Bouchard—Howard Giles). Edward Arnold, London.

- Cullblom, Ester 1994: Värdera eller värderas. Empirisk studie i självuppfattning bland tornedalingar. Uppsats för licentiatexamen. Pedagogiska institutionen, Umeå Universitet.
- Garrett, Peter—Coupland, Nikolas—Williams, Angie 2003: Investigating Language Attitudes: Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance. *International Journal of Applied Linguistics* 15 (3).
- Hansegård, Nils Erik 1968: Tvåspråkighet eller halvspråkighet? Aldus/Bonnier, Stockholm.
- Hansegård, Nils Erik 1990: Den norrbottenfinska språkfrågan. En återblick på halvspråkighetsdebatten. *Uppsala Multethnic Papers* 19, Uppsala.
- Huss, Leena 1999: Reversing Language Shift in the Far North. *Linguistic Revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. Uppsala University Library, Uppsala.
- Vaattovaara Johanna (tulossa): Paikallismurre alueellisen identiteetin rakentumisessa. *Väitöskirjatyö*. Suomen kielen laitos. Helsingin yliopisto.
- Wingstedt, Maria 1998: Language Ideologies and Minority Language Policies in Sweden. Historical and contemporary perspectives. Doctoral Dissertation. Centre for Research on Bilingualism, Stockholm University.
- Winsa, Birger 1993: Meän kieli ja torniolaaksolaisitten kaksikielisyyys: täällä plandathan sprookit. *Virittäjä* 97. 3–33.
- Winsa, Birger 1998: Language Attitudes and Social Identity. Oppression and Revival of a Minority Language in Sweden. Applied linguistic association of Australia. Occasional Paper no 17.

Itämerensuomalaisia jälkiä Äänisen itärannikon venäläisessä paikannimistössä

Jekaterina Zaharova

Karjala on jo pitkään kiinnostanut sekä venäläisiä että ulkomaalaisia historian, kansatieteen, kansanrunouden, kielen sekä toponymian tutkijoita. Tämä mielenkiinto Karjalaan johtuu siitä, että Karjalan alue oli kansojen vilkkaan liikehännän kenttä. Juuri täällä ovat tapahtuneet karjalaisten, vepsäläisten ja osaksi myös saamelaisten kosketukset itäslaavilaisiin yhteiskunnan, kulttuurin ja kielen alalla. (Ojanen 1988, Sarhimaa 1995.)

Paikannimistö on hyvä aineisto kontaktien tutkimiseen, koska nimistöä on paljon, ja jokaisella nimimallilla on oma levikkialueensa. Sitä paitsi nimistö on hyvin konservatiivista: monet vanhat nimistökerrostumat, joiden perusteella voidaan kansojen kulttuuria käsitellä, ovat säilyneet hyvin.

Tutkimustyöni aiheena on itämerensuomalaisten paikannimien mukautuminen Äänisen itärannikon venäläiseen paikannimistöön. Tutkin muun muassa Puudosin alueen ja yleensä Äänisen itärannikon murteessa esiintyvää itämerensuomalaista alkuperää olevaa paikannimistöä, jonka olen poiminut Karjalan tiedekeskuksen Kielen, kirjallisuuden ja historian tutkimuslaitoksen sekä Pietarin valtionyliopiston nimistökortistosta, Karjalan valtionarkiston asiakirjoista ja kartoista. Tutkimusalueen paikannimistöön kuuluu noin 10 000 paikannimeä, joista noin 20 % on itämerensuomalaista alkuperää.

Tämä kertoo siitä, että alueella on muinoin ollut saamelaisia, myöhemmin vepsäläisiä ja karjalaisia kyliä, joiden väestö on ollut pitkälti kaksikielinen ja aikojen kuluessa venäläistynyt.

On mainittava, että nykyinen Äänisen itärannikon alue on väestöltään venäläinen. Alueen venäläistyminen on alkanut jo keskiajalla, jolloin Äänisen itärannikolle ilmestyi ensimmäisiä novgorodilaisia uudisasukkaita. Novgorodilaisen asutusvirran tyrehdyttyä alueen venäläistyminen tapahtui seudun paikallisen itämerensuomalaisen väestön kielen ja mentaliteetin vaihtumisen kautta. Onkin mielenkiintoista, että itämerensuomalaista alkuperää olevat paikannimet eivät tämän alueen venäläisväestön mielestä tunnu oudoilta. Nimet ovat kokonaan assimiloituneet venäläiseen paikannimistöön: ne ovat saaneet

venäjän kielelle ominaisia piirteitä ja kieliopillisia kategorioita eivätkä tavallisesti erottaudu äänneasultaan ikivenäläisistä sanoista.

Tutkimustyöni koostuu kolmesta pääasiasta: ensimmäiseksi tarkastelen itämerensuomalaisperäisten paikannimien muoto-opillista eli morfologista mukautumista, toiseksi sanastollista eli leksikaalis-semanttista mukautumista ja kolmanneksi äänteellistä eli foneettista mukautumista Äänisen itärannikon venäläiseen paikannimistöön.

Äänisen itärannikon itämerensuomalaisperäinen paikannimistö on rakenteeltaan samanlaista kuin kaikille pohjoisvenäläisille alueille ominainen nimistö. Se voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

1. nimet, joiden vartalo sekä tunnus tai tunnukset ovat itämerensuomalaisperäisiä ja jotka ovat suoraan tulleet itämerensuomalaisista lähteistä (karjalasta tai vepsästä) venäjään kieleen, esimerkiksi *Илекса (Ilekxa)*, *Хабанья (Habanza)*, *Отовжа (Otožva)*, *Вехка (Vehka)*.
2. nimet, jotka ovat muodostuneet venäjän murteessa itämerensuomalaisista sanoista siten, että itämerensuomalaiseen vartaloon on liitetty venäläiset tunnukset, esimerkiksi *Каскино (Kaskino)*, *Кетовина (Ketovina)*, *Нитушки (Nituski)*.
3. yhdysnimet, joihin sisältyy perusosa ja määrite (attribuutti). Perusosana on venäläinen sana (-озеро, -ручей, -болото, -зуба, -наволо́к) tai itämerensuomalaista alkuperää oleva venäläinen murrusana (-лахта, -салма, -сельга, -орга), ja attribuuttina on itämerensuomalainen sana. Esimerkiksi *Сяргозеро (Sjargozero)*, *Хабозеро (Habozero)*, *Салмозеро (Salmozero)*, *Линдручей (Lindručej)*, *Корехручей (Korehručej)*, *Ламбасостров (Lambasostrov)*, *Канзанаволок (Kanzannavolok)*, *Нагришнаволок (Nagrishnavolok)* tai *Кевасалма (Kevasalma)*, *Маткалахта (Matkalahta)*, *Кивисельга (Kiviselga)*, *Саворга (Savorga)*.

Tällaisia nimiä on monia satoja. Ne osoittavat, että kyseessä on usein substraatti-ilmiö, eli nimet ovat syntyneet paikallisen itämerensuomalaisen väestön venäläistymisen kautta. Itämerensuomalainen nimirakenne on siirretty venäläiseen käyttöön siten, että nimen perusosa on käännetty venäjäksi. Tätä tietä syntyneet yhdysnimet eivät ole ominaisia varsinaiselle venäläiselle nimistölle.

Käsittelen Äänisen itärannikon substraattinimistöä myös leksikaalis-semanttisella tasolla. Paikannimet voidaan jakaa eri semanttisiin ryhmiin:

1. Maatalouteen liittyvä nimistö:

Каскино/Коскино (Kaskino/Koskino): karj. *kaski*, *kaški*, vepsä *kas'k* 'kaski' [ПФГЛК].

Кезанда/Кизанда (Kezanda/Kizanda): kar. *kešanto*, *kezando*, *kežando*, *kezändö*, veps. *kezand* 'kesanto' [ПФГЛК].

Палозеро (Palozero): karj. *palo*, vepsä *palo* 'kaski' [ПФГЛК].

Пелтозеро (Peltozero): karj. *pelto*, *peldo*, vepsä *püud*, *pöud* 'pelto' [KKS], [СВЯ].

Ригозеро (Rigozero): karj. *riihi*, vepsä *riih* 'riihi' [KKS], [СВЯ].

Сейбасозеро (Seibasozero): karj. *seiväs*, vepsä *seibaz* 'seiväs' [KKS], [СВЯ].

2. Faunaan liittyvä nimistö:

Кукшезеро (Kukšezero): karj. kukšoi, kuukšoi 'kuukkel, pöllö' [KKS].

Линдручей (Lindručej): karj. lintu, veps. lind 'lintu' [KKS], [CBЯ].

Харагозеро (Haragozero): karj. harakka, veps. harag 'harakka' [KKS], [CBЯ].

3. Flooraan liittyvä nimistö:

Вехкозеро (Vehkozero): karj. vehka, vepsä vehk 'vesikasvi, suovehka' [ПФГЛК].

Габозеро (Gabozero): karj. hoapa, huaba, hoaba, huaba, haaba, vepsä hab 'haapa' [ПФГЛК].

Кайслахта (Kaislahta): karj. kaisla 'kaisla' [KKS].

Кусозеро (Kusozero): karj. kuuzi, vepsä kuz 'kuusi' [ПФГЛК];

Райдозеро (Raidozero): karj. raita, vepsä raid 'paju' [KKS], [CBЯ].

4. Kalastukseen liittyvä nimistö:

Вагнозеро (Vagnozero): vepsä ahne, ahn 'ahven' [CBЯ]. Kun pohjoisvenäläisissä murteissa sana ei voinut muinoin alkaa a:lla, sen eteen on ilmestynyt venäläistymisen yhteydessä v.

Корехручей (Korehručej): karj. korteh, vepsä kortez 'kuore' [KKS], [CBЯ].

Кудозеро (Kudozero): karj. kuto, kudo, vepsä kudo, kudu 'kutu, kutupaikka' [KKS], [CBЯ].

Маймозеро (Maimozero): karj. maima, vepsä maim 'kalanpoikanen' [ПФГЛК].

Сяргозеро (Sjargozero): karj. särki, vepsä sär 'g' 'särki' [KKS], [CBЯ].

5. Maantieteellinen nimistö:

Мягозеро (Mjagozero): karj. mäki, mägi, vepsä mägi 'mäki, kumpu' [KKS], [CBЯ].

Рандозеро (Randozero): karj. ranta, randa, vepsä rand 'ranta' [KKS], [CBЯ].

Салмозеро (Salmozero): karj. salmi, vepsä sal'm 'salmi' [KKS], [CBЯ].

Näissä nimissä näkyvät seudun itämerensuomalaisen väestön tärkeimmät elinkeinot, muun muassa hyvin kehittynyt maatalous, sekä se, miten väestö on hyödyntänyt ympäröivää luontoa. Tämä tekee nimistöstä tärkeän historian- ja kulttuuritutkimuksen lähteen.

Äänisen itärannikon itämerensuomalaisperäisessä paikannimistössä on sellaisia nimiä, joiden alkuperä on epäselvä, kuten esimerkiksi *Отовжа (Otožva)*, *Водла (Vodla)*, *Калма (Kalma)*, *Виксиньга (Viksinga)*. Ainakin joissakin niistä piilee saamelainen alkuperä. Monet paikannimet voivat yhtä hyvin olla sekä vepsäläistä että karjalaista alkuperää, koska niiden kantana esiintyy sana, joka tunnetaan sekä vepsässä että karjalassa. Tällaisia ovat esimerkiksi nimet, joiden määriteosana ovat *kiv-*, *korb-*, *koiv-*, *hab-*. Olen kuitenkin löytänyt koko joukon nimiä, jotka ovat selvästi karjalaisia tai yksinomaan vepsäläisiä. Ne perustuvat sanastoon, joka erottaa vepsän karjalasta.

Niinpä karjalaisperäiseen nimistöön kuuluvat seuraavat nimet:

Артово (Artovo): on muodostunut ortodoksisen Artem-nimen karjalaisesta *Artto*-asusta.

Хомино (Homino): on muodostunut ortodoksisen Foma-nimen karjalaisesta *Homa*-asusta.

Хилкина (Hilkina): on muodostunut ortodoksisen Filipp-nimen karjalaisesta *Hil'koi*-asusta.

Казрема (Kagrema): kar. *kauruma* 'järven tai joen poukama, lahdeke' [KKS].

Тереж (Terež): kyseessä on erittäin produktiivinen karjalainen malli, kun puron nimien muodostamisessa käytettiin I aktiivin partisiippia: *törisijä* 'soliseva' karjalaisesta verbistä *töristä* 'solista'.

Рюшка (Rjuska): kar. *ryhjä* 'talojen, rakennuksien ryhmä' [SKES].

Кедозеро (Kedozero): kar. *keto, kedo* 'kaskimaa, kesannoitunut maa' [ПФГЛК].

Vastaava sanasto puuttuu siis vepsästä. Vepsäläisiä piirteitä löytyy puolestaan seuraavista nimistä:

Гонъжема (Gonžema): veps. *hongžom* 'hongikko' [ПФГЛК].

Позя (Pozja): veps. *poz'e, poz'a* 'upottava paikka, lätäkkö, syväne joessa' [ПФГЛК].

Пихкозеро (Pihkozero): veps. *pihk* 'havumetsä' [ПФГЛК].

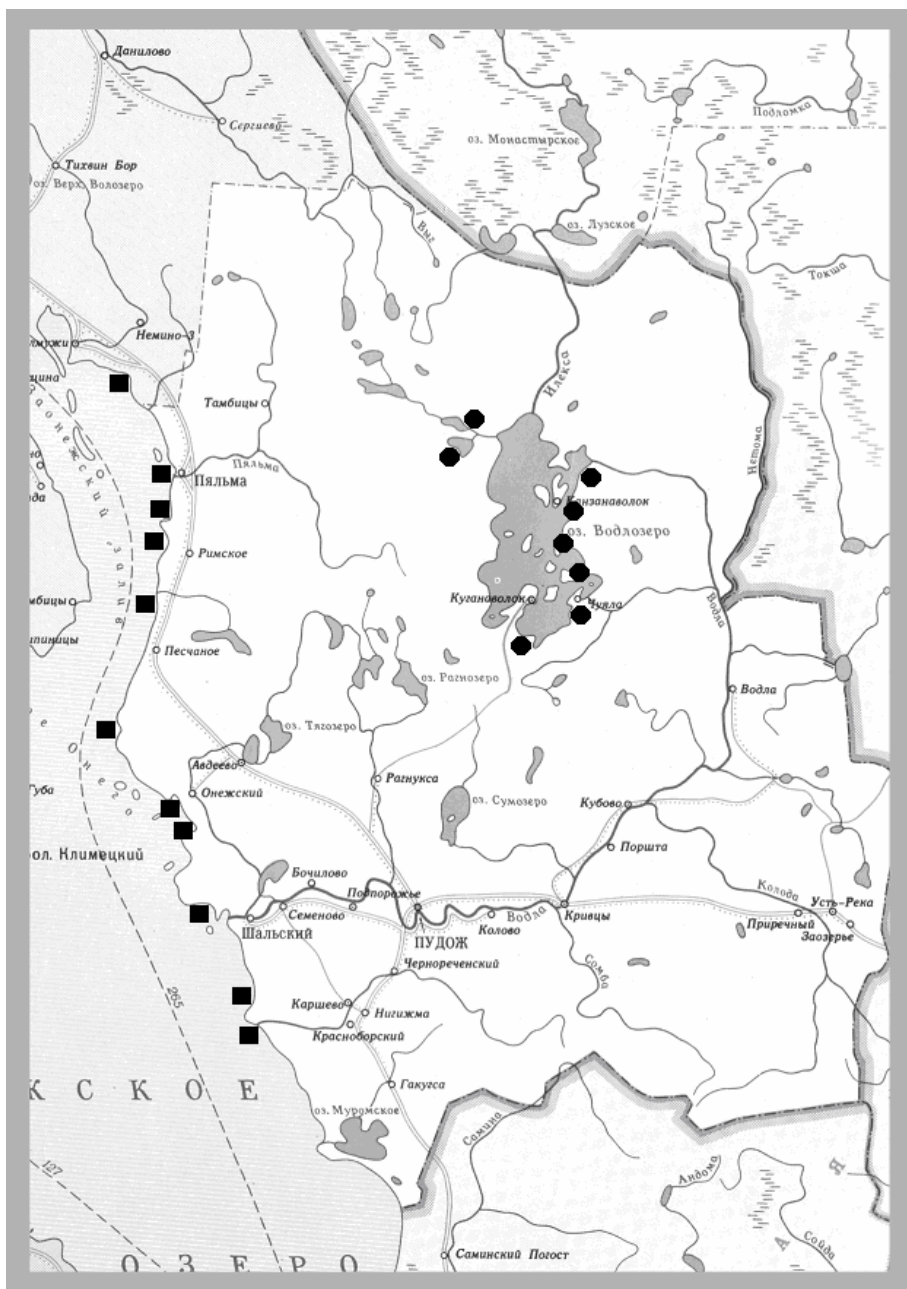
Пичаручей (Pičaručej): veps. *pičuin'e* 'pieni' [СВЯ].

Чирозеро (Čirozero): veps. *čirak* 'matalikko, harju' [СВЯ].

Tämä karjalais-vepsäläinen distribuutio osoittaa, että karjalaiset paikannimet, kuten karjalaisväestökin, ilmestyivät tälle alueelle myöhemmin kuin vepsäläinen, koska karjalaisperäinen nimistö nimittää pienoisobjekteja: peltoja, niittyjä ja muita maatalouteen liittyviä objekteja. Vepsäläisperäistä nimistöä käytettiin puolestaan järvien, metsän osien ja muiden suurempien, huomattavampien maastokohteiden niminä.

Tulevaisuudessa aion jatkaa tätä karjalais-vepsäläisen distribuution tutkimista foneettisella tasolla, koska tietyissä tapauksissa erot vepsäläisessä ja karjalaisessa ääntämisessä vaikuttivat myös nimien omaksumiseen venäläiseen käyttöön.

Käytän tutkimuksessani eri menetelmiä. Pidän erittäin tärkeänä levikkikarttojen laatimista, koska niiden avulla selviävät usein seudun asuttamisen vaiheet, kieli- ja kulttuurikontaktit sekä muut etnohistorialliset seikat. Havainnollisena esimerkkinä on oheinen levikkikartta, joka osoittaa Äänisen itärannikon kahden synonyymisen nimimallin levikkialuetta. Niissä esiintyy perusosana järvenlahtea merkitsevä termi – toisessa venäläinen *-зуба* ja toisessa itämerensuomalaisperäinen *-лахта*. Nimet, joiden perusosana on *зуба*, esiintyvät Äänisen itärannikkoa pitkin (*Унойзуба, Кодачзуба, Конозуба*), kun taas tarkasteltavan alueen sisäosissa, varsinkin Vodlajärven seudulla, tavataan nimiä, joiden perusosana on sana *лахта* (*Габлахта, Ижлахта, Канзалахта, Кивилахта*). Mistä tämä alueellinen distribuutio kertoo? On otettava huomioon, että nimiä, joiden perusosana on venäläinen sana *зуба*, tavataan myös Äänisentakaisen niemimaan itärannikolla, kun taas sen sisäosissa niitä ei löydy. Tämä alueellinen distribuutio osoittaa reittiä, jota pitkin venäläisväestö siirtyi pohjoiseen Vienanmerelle. Todisteena on se, että tämän reitin alkuosassa, Ilmajärven seudulla, sekä loppuosassa, Vienanmeren rannikolla, tavataan samanlaisia nimiä, joiden perusosana on sana *зуба*.

Kuvio 1. Äänisen itärannikon kahden synonyymisen nimimallin levikkikartta. ■ – paikannimet, joiden perusosana on sana *зуба*, ● – paikannimet, joiden perusosana on sana *лахта*

Mainittu alueellinen distribuutio osoittaa myös, että Äänisen itärannikolla, jota pitkin venäläiset siirtyivät Vienanmerelle, itämerensuomalais-venäläiset kontaktit olivat aktiivisempia kuin alueen sisäosissa, johon venäläisväestöä siirtyi vähän. Tuloksena oli se, että rannikolla ruvettiin käyttämään venäläistä sanaa, ja alueen sisäosissa itämerensuomalaisperäinen sana *lahti* siirtyi venäläiseen käyttöön paikallisen itämerensuomalaisen väestön kaksikielisyyden ja venäläistymisen kautta.

Tutkimustyössäni tarkastelen siis itämerensuomalaista alkuperää olevaa Äänisen itärannikon paikannimistöä ja sen alkulähdetä. Yritän myös analysoida itämerensuomalais-venäläisten kosketusten historiaa, joka heijastuu näissä kielissä.

Itämerensuomalais-venäläiset kielikontaktit ovat jo vuosisatoja kiinnostaneet kielen-
tutkijoita. Monissa tutkimuksissa on tarkasteltu aineiston etymologiaa, ikäämistä ja levikkiä. Kielten vuorovaikutusta selvittäessään tutkijat ovat pyrkineet ottamaan huomioon kaikki kielen tasot, foneettisen, morfologisen, syntaktisen kuin leksikaalis-
semanttisen sekä myös ekstralingvistiset seikat, jotka ovat vaikuttaneet kielellisten elementtien kulkeutumiseen kielestä toiseen. (Ojanen 1988, Sarhimaa 1995.)

Äänisen itärannikon itämerensuomalaista alkuperää olevan nimistön runsaus viittaa tällä alueella olevaan vepsäläisten, karjalaisten ja venäläisten vuosisatoja rauhanomaiseen rinnakkaiseloon, joka johti itämerensuomalaisten kansojen venäläistymiseen.

Kielikontaktien ja paikannimistön tutkiminen on erittäin tärkeä. Sen avulla voidaan saada tietoja kansojen historiasta ja kulttuurista ja ratkaista joitakin Karjalan alueella asuvien kansojen etnogeneesin ongelmia.

Lähteet

- Karjalan kielen sanakirja 1968–1997: Karjalan kielen sanakirja I–V. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- KKS = Karjalan kielen sanakirja.
- Ojanen, Muusa 1988: Suomalais-karjalais-venäläisistä kontakteista. – Kielikontakteja I. Tutkimuksia venäjän ja itämerensuomalaisten kielten alalta. (toim. Muusa Ojanen—Ilkka Savijärvi). 11–30. Joensuun yliopisto.
- Sarhimaa, Anneli 1995: Karjalan kansat ja kielet kontakteissa. Asutushistoriallista taustaa ja lingvistisiä seurauksia. – Virittäjä 99. 191–222.
- SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja.
- SSA = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja.
- Suomen kielen etymologinen sanakirja 1955–1981. I–VII. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 1992–2000. 1–3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Бубрих, Д. В. 1947: Происхождение карельского народа. Петрозаводск.
- Герд, А. С. 2001: Исторические границы и ареалы Обонежья по данным разных гуманитарных наук – Очерки исторической географии. Северо-запад России. Славяне и финны. 414. Санкт-Петербург. Кузьмин, Д. В. 2002: Ареальная дистрибуция топонимных моделей Беломорской Карелии. – Бубриховские чтения. Проблемы прибалтийско-финской филологии и культуры. 145. Петрозаводск.
- Кузьмин, Д. В. 2003: Карельский след в топонимии Заонежья – Локальные традиции в народной культуре Русского Севера. Материалы IV Международной научной конференции ”Рябининские чтения-2003”. 306–307. Петрозаводск.

- Логинов, К. К. 2001: Этническая история Восточного Обонежья и ”этнографического” Заонежья – Очерки исторической географии. Северо-запад России. Славяне и финны. 366. Санкт-Петербург.
- Мамонтова, Н. Н.—Муллонен, И. И. 1991: Прибалтийско-финская географическая лексика Карелии. Петрозаводск.
- Матвеев, А. К. 2004: Субстратная топонимия Русского Севера. Екатеринбург.
- Муллонен, И. И. 1994: Очерки вепсской топонимии. Санкт-Петербург.
- Муллонен, И. И. 2001: Этнолингвистическая история Обонежья – Очерки исторической географии. Северо-запад России. Славяне и финны. 344. Санкт-Петербург.
- Муллонен, И. И. 2002: Топонимия Присвирья: Проблемы этноязыкового контактирования. Петрозаводск.
- Мызников, С. А. 2003: Русские говоры Обонежья. Ареально-этимологическое исследование лексики прибалтийско-финского происхождения. Санкт-Петербург.
- ПФГЛК = Прибалтийско-финская географическая лексика Карелии.
- СВЯ = Словарь вепсского языка.
- Словарь вепсского языка 1972. (сост. М. И. Зайцева—М. И. Муллонен). Академия наук СССР, Ленинград.

Livvin postpositiosijoista

Aleksandra Rodionova

Livvissä ja lyydissä käytetään postpositiosijoja. Postpositiosijoihin kuuluvat myöhäsyntyiset sijat, joiden formantit ovat muodostuneet vanhan sijapäätteen, useimmiten genetiivin tai partitiivin, ja redusoituneen postposition yhdistämisestä. Tieteellisessä kirjallisuudessa kyseistä ongelmaa on käsitelty paljon. Livvissä postpositiosijoja ovat elatiivi, ablatiivi ja komitatiivi, jotka mainitaan karjalan kieliopissa (Markianova 2002). Lisäksi livvissä postpositiosijoja ovat approksimatiivi ja terminatiivi.

Komitatiivi-, ablatiivi-, elatiivi-, approksimatiivi- ja terminatiivi-postpositiosijojen esiintyminen on itämerensuomalaisten kielten erikoisuus. Yhtenäistä nimitystä näille sijoille ei ole, vaan eri tutkijat nimittävät niitä tutkimuksissaan eri tavalla: postpositiosijat (Tunkelo E. 1946: 68), agglutinaatiot (Хямяляйнен 1958: 90–91), suffiksoituneet postpositiot (ks. Tikka T. 1992) ja sijapäätteet (Дубровина З. 1956: 72, Зайцева Н. 1981: 37–38).

Karjalan kielen postpositiosijoja ei ole tutkittu kovin paljon, mutta tutkimusta tarvittaisiin kielioppien kehittämistä varten. Ainoastaan virolainen tutkija Paula Palmeos (1973: 280–283) on käsitellyt tätä kysymystä tverin karjalan djozjan alamurretta koskevissa kirjoituksissaan.

Viime aikoina itämerensuomalaisessa kielentutkimuksessa on kiinnitetty yhä suurempaa huomiota postpositiosijojen kriteereihin, joiden perusteella postpositiosijat erotetaan sanaliitoista (ks. Дубровина 1956, Oinas 1961, Зайцева 1981, Tikka 1992, Grünthal 2003). Nämä kriteerit jaetaan foneettisiin, morfologisiin ja lauseopillisiin. Foneettisia kriteereitä ovat

1. täydellinen painon katoaminen (sijapääteillä ei ole painoa, postpositioilla päinvastoin paino on olemassa),
2. täydellinen tauon katoaminen (sanan vartalon ja sijapäätteen välissä ei ole taukoa),
3. assimilaatio (pääsanalan loppuvokaali ja sijapäätteen alkuvokaali ovat assimiloituneet),
4. vokaalisointu (sijapääte on harmoniassa sanan vartalon kanssa) ja
5. postposition reduktio (postpositio sulautuu nominiin ja muuttuu sidonnaiseksi morfeemiksi).

Morfologisena kriteerinä on se, että uudet sijapäätteet kuuluvat jokaisen nominin muotosarjaan. Lauseopillisissa kriteereissä painotetaan esimerkiksi sitä, että

1. uutta sijapäätettä on mahdotonta käyttää adverbien asemesta ja
2. esille tulee osittainen tai täydellinen kongruenssi attribuutin ja nominin välillä.

Monet näistä kriteereistä sopivat myös karjalan kieleen. Niiden pohjalta karjalan kielessä voidaan osoittaa postpositiosijojen rivi. Livvin opetusmateriaaleissa ja oppikirjoissa on pääasiallisesti erotettu kolme postpositiosijaa: elatiivi, ablatiivi ja komitatiivi, jotka ovat muodostuneet vanhoista sijapäätteistä (-s-, -l-, -n-) ja redusoituneista postpositioista.

Karjalan kielessäkin näissä sijoissa toimivat siis edellä mainitut kriteerit. Esimerkiksi foneettisista kriteereistä on havaittu täydellinen painon katoaminen, täydellinen tauon katoaminen, assimilatio sekä postposition reduktio. Mitä reduktioon tulee, niin uusissa sijoissa, kuten elatiivissa ja ablatiivissa, on historiallisesti tapahtunut loppuvokaalin katoaminen (-*späi* < -s + -*päi* < -s + -*päin*; -*lpäi* < -l+ -*päi* < l+ -*päin*).

Kuitenkaan niinkin tärkeä ja kestävä kriteeri kuin vokaalisointu ei toimi elatiivin ja ablatiivin sijapäätteiden analyysissä: näissä sijapäätteissä esiintyy ainoastaan etuvokaaleja *talospäi*, *levolpäi*, (vrt. essiivimuodot *vanhannu* 'vanhana', *köühännü* 'köyhänä'). Siksi näiden olemassa olevien sijojen tutkiminen ja käsittely on tärkeää karjalan kieliopin kannalta.

Karjalan kielen uusien sijojen merkitykset eivät aina ole samanlaisia kuin muissa itämerensuomalaisissa kielissä. Karjalankielisiä sijapäätteitä (elatiivin -*späi*, ablatiivin -*lpäi*) käytetään vain silloin, kun sanotaan, että joku on lähtöisin tai on lähtemässä jostakin:

Minä tulin laukaspäi. 'Minä tulin kaupasta.'

Miša tänäpäi tuli hyväš mieles školaspäi. 'Miša tuli tänään koulusta hyvällä tuulella.'

A iče ulen hil'l'akazin loittonou kohtaspäi. 'Hän itse loittonee pikkuhiljaa paikasta.'

Anuksepäi Petroskoissah on 158 kilometrii, a Priäžäspäi vai 50. 'Aनुksesta Petroskoihin on 158 kilometria, Prääsästä vain 50.'

Lopul kezii lapset tuldih kezäleirilpäi da mendih ogorodua kaččomah. 'Kesän lopussa lapset tulivat kesäleiriltä ja menivät katsomaan kasvimaata.'

Hüö ühtes lähtiittih bazarilpäi. 'He yhdessä lähtivät torilta.'

Komitatiivia käsiteltäessä voidaan erottaa kaikki luettelon lopussa mainitut foneettiset kriteerit. Historiallisesti se on muodostunut genetiivipäätteestä -n ja postpositiosta *kerä* (-*nke* < -n + *kerä*; **kerda* > *kerd* > *ked* > *ke*) ja on redusoitunut.

Minunke livvikse paista vanhembat maltetah vai 'Minun kanssani voivat puhua livvin kieltä vain vanhat ihmiset.'

Sil, gu ainos sinunke elin 'Sillä, että sinun kanssasi asuin.'

Vaikka livvin kirjakielissä erotetaan yksimielisesti vain kolme postpositiosijaa: elatiivi, ablatiivi ja komitatiivi. Kuitenkin niitä löytyy livvista enemmän, esimerkiksi terminatiivi ja approksimatiivi:

Tulin minä hänellä. 'Tulin minä hänen luokseen.' (Рягоев: 1969, 150.)

astuw mučoilluo 'menee vaimon luokse'

Toizeh vuodessah sorrettu meččü kuivi. 'Toiseen vuoteen saakka kaadettu metsä kuivuu.' (Рягоев: 1969, 142.)

Kondii se ajoi jäl' l'es händü pelлон perillessäh. 'Karhu ajoi takaa häntä peltoon saakka.' (Рягоев: 1969, 142.)

Näitä postpositiosijoja pitää tutkia lisää. Tutkimukseni pääkohteina ovatkin näiden sijojen synnyn historialliset syyt. On mielenkiintoista myöhemmin seurata, onko olemassa eroja näiden sijojen käytössä karjalan kielen eri murteissa ja mikä on sijojen historiallinen kehitys. Pidän tämän ongelman ratkaisua hyvin tärkeänä ja ajankohtaisena.

Lähteet

- Boiko, Tatjana 1993: Oma sana. Luvendukniigu liuguläzii lapsiin näh. Karelija, Petroskoi.
- Brendojev, Vladimir 1999: Jättie hüvä jälgi muale. Karelija, Petroskoi.
- Grünthal, Riho 2003: Finnic adpositions and cases in change. Finno-Ugrian Society, University of Helsinki.
- Itkonen, Terho 1993: Aloja ja aiheita. Valikoima kolmen kymmenluvun tutkielmia (1959–1979). Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- Markianova, Ludmila 1992: Kirjuniekkku. Opastundukniigu 2. kluasan liuguläzii lapsiin näh. Karelija, Petroskoi.
- Markianova, Ludmila 1993: Livvin murdehen morfolougii (nominat da abusanat). Petroskoi.
- Markianova, Ludmila 2002: Karjalan kielioppi 5–9. Periodika, Petroskoi.
- Mišina, Olga 2003: Marin kukku. Kerdomukset, näütelmüs. Verso, Petroskoi.
- Oinas, Felix J. 1961: The Development of some postpositional cases in Balto-Finnic languages. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- Semenov, P. 1998: Ruadajat. Petroskoi.
- Tikka, Toivo 1992: Vepsän suffiksoituneet postpositiot. Kieliopillisiin sijoihin liittyvä suffiksoituminen. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 22.
- Tunkelo, E.A. 1946: Vepsän kielen äänehistoria. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 228. Helsinki.
- Бубрих, Д.В. 1948: Сравнительная грамматика финно-угорских языков в СССР. Серия востоковедческих наук, 2. Ленинград.
- Бубрих, Д.В. 1955: Историческая морфология финского языка. Москва–Ленинград.
- Дубровина, З.М. 1956: Об образовании вторичных падежей из послеложных конструкций в прибалтийско-финских языках. – Вестник ЛГУ № 14. Ленинград.
- Зайцева, Н.Г. 1981: Именное словоизменение в вепском языке. Издательство “Карелия”, Петрозаводск.
- Рягоев В.Д.—Макаров Г.Н. 1969: Образцы карельской речи: говоры ливвиковского диалекта карельского языка. Издательство “Наука”, Ленинград.
- Серебрянников, Б. А. 1964: Основные линии развития падежной и глагольной системы в уральских языках. Москва.
- Хакулинен, Лаури 1953: Развитие и структура финского языка. Издательство иностранной литературы. Москва.
- Хямяляйнен, М.М. 1958: Об агглютинах в вепском языке и в южнокарельских говорах карельского языка. – ТКФ. 12.

***Pöllö* tietoisuuden tasolla olevana kielikuvana eurooppalaisissa kielissä**

Jelizaveta Loginova

Viime vuosikymmeninä etnolingvistiikasta on kehittynyt maailmanlaajuinen tutkimus-suunta, joka käsittelee perinteisen maailmankuvan tiettyjä seikkoja. Kansankulttuurin erottamattomana osana kieli heijastaa monia kansalliseen itsetuntoon liittyviä ilmiöitä ja prosesseja.

Etnolingvistiikan tavoitteena on kielten mentaliteetin ja kulttuurin keskinäisten suhteiden käsittely ja kuvaus. Etnolingvistiikka tutkii kielessä heijastuvia kansojen henkisen kulttuurin erikoisuuksia. Tutkimusaineistona käytetään kaunokirjallisuudesta, murteista, fraseologiasta sekä riittiteksteistä poimittuja esimerkkejä. Venäjällä lingvistiikan alalta on ilmestynyt tutkimustöitä, joissa käsitellään sellaisia henkisen kulttuurin tärkeitä ilmiöitä, kuten hyväntahtoisuus, suhtautuminen työhön ja omaisuuteen jne.

Itämerensuomalaisessa tutkimusperinteessä tämäntapaisia tutkimuksia ei ole juuri tehty, vaikka joitakin mainintoja voidaankin tavata sekä kielentutkijoiden teoksissa että etnografien tutkimuksissa. Valitsin etnolingvistisen analyysin kohteeksi ihmisällyn. Jo ensimmäinen suomen murreaineiston läpikäynti ja fraseologia osoittivat, että valitsemani leksikaalis-semanttinen kenttä on hyvin laaja. Suomen murteista löytyy kymmeniä sanoja viisauden ja tyhmyyden luonnehtimiseen. Ilmausten tarkastelu osoittaa, että on olemassa tiettyjä koodeja tai semanttisia malleja tämän ryhmän sanaston muodostumiseen. Niinpä useampi tyhmää merkitsevä sana palautuu puuta (usein lahopuuta) tai puusta tehtyä esinettä tarkoittavaan sanaan: *pölhö*, *pölkky pää*, *kurikka(pää)*. Monessa tapauksessa käytetään myös ruoka- (*tokero*) tai kenkämetaforia (*töppösen lesti*, *vasekkeen jalan saapas*, *kyntökenkä*).

Tunnetusti tiettyjen ihmispiirteiden luonnehtimiseen käytetään laajalti eläinmetaforia, esimerkiksi *itsepäinen kuin härkä*, *laiska kuin lehmä*, *uskollinen kuin koira*. Useammassa eurooppalaisessa kielessä kielikuvat ovat samanlaisia. *Pöllö* muodostaa selvän poikkeuksen. Monessa eurooppalaisessa kielessä ja kulttuurissa *pöllö* symbolisoi viisautta, kun taas suomalaisessa perinteessä *pöllö* on tyhmyyden ehdoton vertauskuva. Tätä osoittaa Nykysuomen sanakirjassa yksi *pöllö*-sanan merkityksistä, jossa puhutaan

tyhmästä ihmisestä: *Sinä pöllö, kuinka et sitä käsittänyt. Olipa se pöllösti tehty. Pöllöpää.* Sama merkitys näkyy myös johdoksista *pöllömainen* 'typerä', 'tyhmä', *pöllöttää* 'olla tyhmän näköinen'.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suomen kielen murteiden aineistosta löytyy seuraavia esimerkkejä:

Pöllökin pölkkyjä tekee, asiois järkee tarvitaan.

Pöhlö kuin tarhapöllö.

On niin pöllö kuin ajan seiväs.

Hakkaa se puita pöllömpikin.

Se on niin pöllö, ei se osaa mitään tehdä eikä mihinkään mennä.

Eurooppalaisessa kulttuurissa pöllö on yönäkijän, teräväjärkisyyden sekä viisauden symboli. Tämä perinne polveutuu kreikkalais-roomalaisesta tarustosta, jossa pöllö oli Athene-jumalattaren (Minervan) seuralainen ja attribuutti. Voimansa ja viisautensa puolesta hän oli Zeuksen vertainen. Homeros nimittää Athenea 'pöllösilmäiseksi'. Athenelaiseen perinteeseen siis palautuu eurooppalaisten satujen ja lorujen viisas pöllö, viisauden vertauskuva - kirjapinolla istuva pöllö, sekä idiomi *oppinut pöllö*, joka kuvaa paksujen silmälasien takaa katsovia tiedemiehiä. Viisauden ja laajatietoisuuden symbolina ja sivistymättömyyden lievittäjänä tätä lintua usein käytetäänkin tieteellisten julkaisujen sekä kirjakauppojen toiminimenä. (<http://sovenka.ru>)

Pöllö on tavattavissa eri kansojen kirjallisissa teoksissa, kansanrunoudessa ja fraseologiassa. Runoilija V. X. von Hohberg kirjoitti siitä 1700-luvulla: Harkitsevaisuus on kaunopuheisuutta arvokkaampi. Se (pöllö) on omistettu Minervalle "ei sulokielisyytensä takia, vaan vakavan katseen ja jalomielisen ulkonäön ansiosta. Toisaalta yölintuna se symboloi vuorokauden aikaa, jolloin meitä ympäröi hiljaisuus ja me voimme keskittyä, harkita ja saada järjestykseen omat ajatuksemme". (<http://sovenka.newmail.ru/mif/3.htm>)

Nämä samat tunnusmerkit suomalaisen maailmankuvan kontekstissa ovat muodostaneet kokonaan toisenlaisen kuvan. Pöllön yksi luonteenomaisista tunnusmerkeistä ovat suuret, pyöreät, liikkumattomat silmät. Kuten von Hohbergin edellä olleesta sitaatista näkyy, antiikin kulttuurissa niistä heijastui tarkkaavainen, terävä, vakava, viisas katse. Suomalainen perinne myös kuvaa pöllön silmiä:

Silmät ko tarhapöllöllä.

Katsoo kuin pöllö.

Näissä esimerkeissä pöllön katse mielletään kielteiseksi kontekstissaan: liikkumaton katse viittaa siihen, että päässä ei ole ajatuksia eikä järkeä. Pöllön pyöreät, liikkumattomat silmät suomalaisilla merkitsevät ihmettelyä, hämmästyä ja loppujen lopuksi tyhmyyttä, esimerkiksi verbi *pöllistellä* merkitsee 'katsoa tuijottaa', *pöllöttää* 'näyttää tyhmältä, tuijottaa tyhmänä'.

Äänettöminä he pöllöttivät kumpikin rinnaltaan.

Silmät pöllöllään pyöreinä.

Koululaiset ovat silmät pöppeillään niinku pöllöi (eivätkä osaa sanoa vastaantulijalle 'päivää').

Suomen murteissa laajalti esiintyy sana *metsäpöllö* merkityksessä 'tyhmähkö, maalainen':

Ko metäs asuu ni kyl ne semmoisii metänpöllöi ovat (Mynämäki).

Oot kun mettäpöllö (Punkalaidun) puhuttiin ihmisestä, joka teki jotain väärin tai ei ymmärtänyt heti tehtävänsä.

Pöllöt ovat eristäytyneiden paikkojen ja korpimetsien olentoja. Ilmeisesti tästä syystä termiä *metsäpöllö* ruvettiin käyttämään kaukana keskuksista ja teistä syrjäkylyissä asuvista asukkaista. On luonnollista, että nämä maaseutulaiset, jotka tulivat aika ajoin ihmisten ilmoille, näyttivät tyhmähköiltä. He katselivat silmät pyöreinä ympärilleen eivätkä osanneet sopeutua olosuhteisiin. Suomen murteiden sanakirjan kortistosta löytyy seuraava metsäpöllön merkityksen selitys: "syrjäseudun ihminen saa kuulla itsestään tuota nimitystä käytettävän, kun ihmisten ilmoille tullessaan uteliaana pyörein silmin katselee ja kummastelee". Siis, pyöreät silmät sekä erilainen käyttäytymistapa vastaanotettiin rajoittuneisuuden, jälkijättöisyyden sekä tyhmyyden merkinä.

Lisäksi pöllön – tyhmän linnun – kuvan luomiseen ovat vaikuttaneet pöllön käyttäytymistapojen muutkin erityispiirteet, muun muassa se, että pöllö on päivän valossa epävarma ja arka lintu. Juuri tähän perustuu venäläisen perinteen vertailu *Uninen kuin pöllö*. Sitä toistaa myös saksalainen fraseologismi *Er macht das Gesicht wie eine Eule am Mittag* ('hänellä on uninen ulkonäkö'). Saksalaisessa perinteessä pöllöä tarkoittava sana *Kauz* saa merkityksen 'omituisen ihminen'. Se on jo aika lähellä 'tyhmää', joka esiintyykin suomalaisessa maailmankuvassa. Voi olettaa, että oma roolinsa siinä on sanan äänneasulla. *Pöllö*-sanassa esiintyy *ö*-äänne, joka fonosemanttisten tutkimusten mukaan tuo sanalle negatiivisen merkityksen. Matti Sadeniemi luonnehti *ö*-tä sisältävät sanat seuraavasti: "erikoista huomiota ansaitsee monien sanojen negatiivinen merkitys, väheksyvä tyyli. Hyvin harvat näistä sanoista ovat neutraaleja. Suurin osa *ö*-äännettä sisältävistä verbeistä (esim. *hölistä, mölistä, köhistä, röhkkiä*) merkitsee ihmisen tai eläimen epämiellyttävää tai epäselvää ääntä". (Nykysuomen sanavarat 1989: 168). Useimmat suomen kielen sanat, jotka sisältävät *ö*-äänteen, symboloivat tyhmyyttä. Esimerkiksi: *hölmö, pököpää, pökkelö, pöhhö, höhli, höperö, höhli, pöpi*. Tähän joukkoon kuuluu myös *pöllö*-sana. Voidaankin olettaa, että suomalaisen sanan äänneasu on vaikuttanut sen semanttisen kehityksen negatiivisen sävyn ilmaisuun. Esimerkiksi vepsän kielen pöllöä tarkoittava *pulo*, jossa ei ole *ö*-tä, ei omaa tätä negatiivista merkitystä.

Toisaalta täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että suomen kielen murteissa on olemassa toinenkin pöllöä merkitsevä sana, joka ei sisällä *ö*-äännettä, mutta jolla on kumminkin merkitys 'tyhmä'. Se on sana *kako*. *Kako* – 'pöllö' (Liuhi), 'tarhapöllö' (Kisko, Rainio), 'hajamielinen' (Pyhäjärvi), 'vähän hullu' (Luvia), 'tyhmä, hidasjärkinen'. *Kakon työ* 'älytön työ' (Kaarina). Edellä olevien esimerkkien perusteella näyttää siltä, että nimenomaan pöllön kuva on eurooppalaisessa ja suomalaisessa perinteessä erilainen. Vertailemalla mielikuvia eri kielissä löytyy esimerkkejä siitä, miten laajamerkityksinen se on. Se herättää eri kansallisuuksien edustajissa erilaisia assosiaatioita viisaudesta kummallisuuteen, jopa tyhmyyteenkin. Eurooppalaisessa traditiossa pöllö on tavallisesti viisauden merkki ja suomalaisessa kansanperinteessä tyhmyyden kuva. Intellekti-käsite omaa siis luonteenomaisen etnokulttuurisen erikoisuuden. Etnolingvistiikan havaintojen kautta voidaan tutkia ja ymmärtää perusteellisemmin myös kansojen henkistä kulttuuria.

Lähteet

- Haavio, Martti 1967: Suomalainen mytologia. WSOY, Helsinki.
- Krohn, Kaarle 1887: Tutkimuksia suomalaisten kansansatujen alalta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laestadius, Lars Levi: Lappalaisten mytologian katkelmia 2000 (toim. Juha Pentikäinen). Tietolipas 170. SKS, Helsinki.
- Myytillisiä tarinoita 1947: Myytillisiä tarinoita (toim. Lauri Simonsuuri). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nykysuomen sanakirja 1956: Nykysuomen sanakirja. IV osa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Nykysuomen sanavarat 1989: Nykysuomen sanavarat (toim. Jouko Vesikansa). WSOY, Helsinki.
- Simonsuuri, Lauri 1950: Kansa tarinoi: tutkielmia kansantarinoiden salaperäisestä maailmasta. WSOY, Helsinki.
- Suistamolaisia sananparsia 1982: Suistamolaisia sananparsia (toim. Helmi Virtaranta). Kansanelämän kuvauksia 3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Suomen kansan vertauksia 1960: Suomen kansan vertauksia (toim. Matti Kuusi). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Suomen sanojen alkuperä 1995: Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Карельский фольклор 1992: Карельский фольклор (подг. Лавонен Н. А.). Петрозаводск.
- Мифологический словарь 1990: Мифологический словарь (гл.ред. Мелетинский Е. М.) Москва.
- Мифы и легенды народов мира 2000: Мифы и легенды народов мира (сост. Будур Н.—Панков И.). Москва.
- Немецкие пословицы и поговорки 1962. (сост. Шалагина, В. К.). Москва.
- Симонсуури, Лаури 1991: Указатель типов и мотивов финских мифологических рассказов. Петрозаводск.
- Финские пословицы и поговорки 1962: Финские пословицы и поговорки. Москва.
- <http://www.sovenka.newmail.ru>
- http://www.phnet.fi/public/www-vitsit/elain_lin_pollo.html

Suomen kieli kansallisen kirjallisuuden kielenä Karjalassa: historia ja nykytila

Tamara Starshova

”Karjalan kielipolitiikka erosi muiden Neuvostoliiton alueiden kielipolitiikasta siinä, että kirjakieleksi valittiin ei paikallinen karjalan kieli, vaan naapurimaan Suomen kieli” (Kangaspuro 1998: 134). Tarton 1920 rauhansopimuksen pykälä karjalan kielen tunnustamisesta viralliseksi kieleksi jäi täyttämättä. Myös v. 1922 toisessa Yleis-karjalaisessa kokouksessa kulttuuri- ja valistuskieleksi kelpuutettiin vain venäjä ja suomi.

1920–30-luvuilla kirjallisuustoiminta oli hyvin vilkasta. Silloin pantiin alulle ensimmäisten kirjallisuuskerhojen (Uhtua, Petroskoi) ja julkaisujen toiminta niin Petroskoissa kuin varsinkin Pietarin alueella, jossa suomalaiset emigrantit perustivat osuuskuntatoimintaperiaatteella Kirja-nimisen kustantamon. Suomalaiset opastivat, ohjasivat, antoivat teoksillaan esimerkkiä ja rohkaisivat luovaan työhön.

Kirjoittajajoukko oli melko laaja. Siihen kuuluivat 1920–30-luvuilla poliittisina emigrantteina Ruotsin, Kanadan ja Amerikan kautta tulleet suomalaiset. Monilla heistä oli hallussaan kirjoitetun kielen perinne ja kirjoittajakokemusta omassa maassa. He toivat mukanaan suomalaisen klassisen kirjallisuuden ja kriittisen realismin kokemusta. Eräät heistä kuuluivat myös ns. suomalaiseen työväenkirjallisuuteen, kuten J. Virtanen, S. Mäkelä ja L. Letonmäki. Neuvostoliitossa heidän tuotannossaan säilyi vahvana Suomi-aihe muistoinen Suomen luokkasodan kokemuksista ja 1920–30-lukujen kuvauksineen, esimerkiksi H. Tihlän Muistelmia vuodelta 1918, J. Virtasen Tervehdys saapuville pakolaisille ja Suomalaisen rykmentin muistolle, S. Mäkelän Mustalan Heikki ja vallesmanni -jutelma ja Suomen luokkasodan muisto -runo jne. Vaikka neuvostomaan ja Karjalan elämän kuvaamisella oli tärkeä asema heidän tuotannossaan, suomalaisuus säilyi tällä ajanjaksolla niin proosassa (L. Luoto, E. Parras, O. Johansson) kuin runoudessakin.

Suomalaisuuden vahvuus kirjallisuudessa jopa herätti keskustelua siitä, mihin Karjalan suomenkielinen sanataide kuuluu: onko se kansallista karjalaista vai suomalaista emigranttikirjallisuutta. Myös myöhemmässä tutkimuksessa on pohdittu samaa ongelmaa. Aulikki Jalava (1990: 263–264) on sitä mieltä, että ”selvimmin Suomen kirjallisuuden osana voi ideologiasta ja aikalaiskirjallisuuden saamasta kielteisestä

arviosta huolimatta pitää 20- ja 30-luvun Neuvosto-Karjalan kirjallisuutta. Gyllingin suomalaishallinto tuki suomalaisuutta kirjallisellakin alalla”.

Hyvin pitkälti emigranttien tuotanto säilytti suomalaisen työväenrunouden piirteitä, mikä ei lainkaan ollut ristiriidassa silloisen neuvostoliittolaisen runouden kehitystendenssien kanssa: kaikki kirjailijat kuuluivat Karjalan ja Leningradin proletaari-kirjailijoiden yhdistysten suomenkielisiin jaostoihin. Teoksissaan he kuvasivat ajan uusia ilmiöitä, kuten luokkataistelua, kollektivisaatiota, metsätyömaita, voimaloiden rakentamista ja maan teollistumista, ja viljelivät runsain mitoin venäläistä poliittista sanastoa. Sen huomaa jo teoksien otsikoistakin, esimerkiksi J. Virtasen Kenraaliharjoitus, Bolshevikkien muistolle, Poliitiikan areenalla, Sosialistinen kilpailu ja Sovetti-Karjalalle, J. Paukun Eespäin kollektivistit, Alas kulakit, E. Parraksen Punanurkka-runojen, O. Johanssonin Signaalit soivat -laulu ja Kollektivistit takoo itse oman onnensa -kuvaus, ja muiden teosten otsikoista.

Eristettynä emämaan kielestä ja kulttuurista 1920- ja 1930-luvulla Karjalassa viljelty suomi imi liiankin paljon sovetismejä. Tämä alkoi huolestuttaa kirjailijoita. Vuonna 1937 J. Virtanen Rintama-aikakauslehdessä julkaisemassaan artikkelissa puhui suomenkielisen kirjallisuuden sanaston köyhydestä, harkitsemattomasta lainaamisesta venäjältä ja unholaan jääneistä Inkerin ja Karjalan kansallisista taiteellisista rikkauksista.

On todettava kuitenkin, että useat suomalaiset emigrantit pyrkivät luomaan myös aitoja karjalaisia hahmoja ja käyttivät kansanomaisia aiheita. Kemiä alas, Perämies Iivanan matka Uhtualle, Kiimasjärveltä Repolaan ja muita kuvauksia vienankarjalaisesta maaseudusta kirjoittanut Arvi Nummi (Pakarinen) pyrki värittämään niitä kansankielellä ja tuomaan tekstiin karjalaista arkielämää. Niinpä Kemiä alas -kuvauksessa kerrotaan, kuinka karjalaiset korpiasukkaat näkevät ensimmäistä kertaa höyryaluksen:

- Jo on mokoma...
- Kun ei hän piessa kuaune, kun on niin korkee...
- Emäs... kun puuhuttaa savuu ... on rymä kuin mikähän samovuari. Kun ei jo piessa palane kokonaan... (Nummi 1971: 39).

Vastaavanlaisia esimerkkejä voitaisiin tuoda R. Ruskon Murtuminen-tarusta, E. Parraksen Maura-romaanista ja useista muista teoksista.

Samalla kaudella Karjalan suomenkielistä kirjallisuutta olivat luomassa myös inkeriläiset, joita oli kutsuttu Karjalaan opetus- ja valistustyöhön. Tunnetuimpia heistä olivat L. Helo (Topias Huttari), Toivo Raita, Yrjö Savolainen, Josef Schultz, Jussi Larva, Matti Pursi (Husu) ym.

Inkeriläisille malleina olivat suomalaisten julkaisemat lehtirunot, useimmiten iskulause- ja julistusluontoiset, sekä joukkolaulut. Niin aiheiltaan kuin lajeiltaan ne muistuttavat suurella määrällä suomen- ja amerikansuomalaisten kirjoittamia. Inkeriläisiltäkin syntyi 1920–30-luvulla marsseja, lauluja ja paatoksellisia runoja taistelusta ja työstä. Työtä ylistetään uuden elämän perustana, onnena ja ilona, niin kuin Juhani Schutzilla ”onnea ei taivas anna, jos ei sitä työsi kannan hedelmänä tulesta”. Moniin runoihin ilmestyi proletaari-käsite, mutta helposti huomaa, että se on kuitenkin poikkeus eikä sääntö. Inkeriläisille olivat läheisempiä maalais- ja talonpoikaisaiheet.

Mainittakoon, etteivät inkeriläiset kokeneet merkittävää venäläisen runouden vaikutusta ainakaan alkukaudella, koska he eivät osanneet lukea venäjää ja tiedostivat itsensä suomalaisiksi. Heidän runoutensa säilytti tiettyssä määrin kansanomaisen pohjan,

vaikka ajan mittaan maan kirjallisuusprosessit löivät vahvan leimansa siihen. Esimerkiksi Toivo Raidan lyyriset Tytöleni ja Kevätkuutamossa -runot ovat syntyneet kansanrunon perinteen pohjalta. Ensimmäisessä kannel itkee haikeita tunteita, joita myötäelää luonto. Kevätkuutamossa on erinomaisia sointuja ja kuvia keväisestä luonnosta: ”metsä maaemon rinnasta mahloja juo”, ”lintu lempensä lumoja laulaa”, ”luonto morsiusmyrteissä unelmoi” jne. Kalevalaisen runouden vaikutusta huomaa jopa vallankumouksellisessa Rintamatoverusten juhlassa:

”Vapauden valloittajat!
Terve tänne tultuanne,
Yhtehen yhyttyämme,
Tässä kuulussa kodissa
Valistuksen vartiossa”.

Juho Pauku vuorostaan kuvatessaan raskasta oksienkarsijatytön työtä käyttää soinnukasta sananpyörittelyä:

”Tuli tyttö tirhakka,
Vipi vapi viuhakka,
Ripi rapi riuhakka,
Sipi sapi siuhakka”

Kansanomaista poetiikkaa käyttivät menestyksellisesti myös J. Larva (Mistä laulaisin), M. Pursi (Kevät, Aionon lempi-runot) ja monet muut.

Mitä karjalaisuuteen tulee, niin se ei 1920–30-luvulla saanut tuntuvaan jalansijaa kirjallisuudessa. Se vain laski perustan tuleville vuosikymmenille. Voidaan mainita kuitenkin muutamia vienankarjalaisten kynästä lähteneitä ja kotoisella murteella kirjoitettuja teoksia: N. Jaakkolan Kun enkerran tulin Piiterih, A. Timosen Riijonakka ta muzikka ja Lentomassiina-kertomukset, J. Rugojevin Mikko vaarin tarina, I. Nikutjevin Marfa-romaani, N. Gippijevin ja F. Isakovin Huondes-runokirja.

Vuonna 1935 alkaneet terroritoimet suomalaisia kohtaan huipentuivat 1937 vuoden vangitsemisiin, teloituksiin ja kirjailijajärjestön miltei täydelliseen tuhoon. Suurin osa suomalaisista emigranteista ja monet inkeriläiset oli vangittu nationalisteina. Suomen kieli oli julistettu porvarilliseksi ja siksi sopimattomaksi neuvostoliittolaisen proletaari-kirjallisuuden kieleksi. Huolimatta siitä, että suomi säilytti perustuslaissa virallisen kielen statuksen, sen käyttö, opetus ja julkaisutoiminta suomeksi lopetettiin, jopa kiellettiin. Näin ollen ensimmäisen kirjailijapolven taival osoittautui lyhyeksi.

Vuonna 1937 alkoi ilmestyä karjalankielinen Карелия-lehti, jossa julkaistiin kansanrunoutta ja paljon käännöksiä alkuperäisten karjalankielisten teosten osuuden jäädessä hyvin vaatimattomaksi kirjoittajajoukon suppeuden vuoksi. Esteenä oli myös se, etteivät kirjoittajat hallinneet tverinkarjalaan perustunutta ja kyrillisin kirjaimin kirjoitettua kieltä.

Talvisodan päätyttyä ja Karjalan muututtua Karjalais-Suomalaiseksi sosialistiseksi neuvostotasavallaksi suomen kieli sai takaisin asemansa virallisena opetus- ja kulttuurikielenä. Vuodesta 1940 alkoi ilmestyä kaunokirjallinen ja yhteiskuntapoliittinen Punalippu-aikakauslehti ja Карелия-lehti lopetettiin.

Toisen maailmansodan jälkeen kirjallisuuteen astui ensimmäinen kansallisten kirjoittajien polvi; suurin osa heistä oli vienankarjalaisia (N. Jaakkola, J. Rugojev,

A. Timonen, O. Stepanov, N. Laine, P. Perttu). Tämän toisen polven taival oli sekä pitkä että hedelmällinen.

Valittuaan kirjakieleksi suomen he pitivät kilpenään kuitenkin karjalaisuutta. Eräät heistä olivat nimittäin ensin oppineet kotiseudullaan suomen lukutaidon ja vasta myöhemmin hankkineet venäjän, kuten muistelivat N. Jaakkola ja J. Rugojev. 1920–30-luvulla suomen kieltä ja suomalaista kirjallisuutta opetettiin kouluissa, mm. Uhtuan keskikoulussa, jota kävi useampi tämän vienalaisen kaartin mies. Toisaalta heidän teoksissaan soi luontevasti kotoinen vienankarjalainen murre ja heidän tuotantonsa säilytti kiinteät yhteydet kansanrunouteen ja -perinteeseen. Tämän polven kirjoittajiin kuulunut O. Stepanov puhui: ”Neuvosto-Karjalan nuorella kirjallisuudella on kolme juurta: kalevalainen kansanrunousperinne, suomalaisen kirjallisuuden paras anti sekä Venäjän klassinen ja neuvostokirjallisuus” (Korhonen 1985).

1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa kansallispolitiikka Karjalassa muuttui. Suomen kielen käyttöä ja opetusta koulussa supistettiin huomattavasti. Kaunokirjallisuutta julkaistiin edelleenkin. Tällä kaudella ilmestyneistä teoksista huomaa, ettei karjalan kielen ja murteiden käyttöä hyväksytä. Teokset olivat muka suomalaiselle lukijalle tarkoitettuja, ja murteiden käyttö saattoi vaikeuttaa ymmärtämistä. N. Jaakkolan, O. Stepanovin ja muiden kirjoja toimitettiin juuri replikoinnin osalta. Niin ihmeelliseltä kuin se näyttääkin, jopa vienankarjalainen A. Timonen arvostellessaan 1967 O. Stepanovin Kotikunnan tarinaa korosti: ”Koska teos kuitenkin kuuluu suomenkieliseen kirjallisuuteen, niin tekijän tekstissä pitää käyttää suomea”. Samassa lausunnossa hän puhui myös omista periaatteistaan: ”Minä olen yrittänyt tarkistaa jokaisen sanan, ymmärtääkö sen suomalainen lukija” (O. Stepanovin kotiarkisto). Tällaisten lausuntojen seurauksena kirjoista poistettiin juuri se kansanomaisen aines ja väriyty, jota suomalaiset arvostelijat ovat monesti korostaneet tekijään ansiona (esimerkiksi Stepanovin kirjoista A.-K. Ripatti, M. Nieminen). Vastaavanlaisia esimerkkejä voidaan tuoda muidenkin kirjailijoiden teosten ”toimittamisesta”. Miltei kaikki he myöhemmin, valmistessaan kirjojensa uusia painoksia, palasivat murteiden käyttöön.

Kielessä ilmenneeseen karjalaisuuteen eri kirjailijat suhtautuivat eri vuosina vaihtelevasti. Varsin voimakkaasti tämä tuli esiin 1990-luvulla, kun ruvettiin luomaan karjalan kirjakieltä. O. Stepanov vastusti sitä, että vienankarjalaisille ruvettiin laatimaan kielioppia ja sitä ruvettiin opettamaan kouluissa. Hänen mielestään tämä murre on niin lähellä suomen kieltä, ettei tarvitse omia sääntöjä. Hän jatkoi tuotannossaan entiseen tapaan: tekijän teksti suomeksi, karjalaisten replikointi – kansanpuhekieltä. A. Timonen taas oli iloinen uusista ratkaisuista ja valitti kärsineensä siitä, ettei hänellä ollut ollut mahdollisuutta opiskella omaa kieltään ja että hän joutui käyttämään tuotannossaan suomea, mikä hänen sanojensa mukaan oli hänelle ”latinaa”. Muistakaamme, että juuri hän aikoinaan eniten moitti kynäveljiään karjalan liiallisesta käytöstä.

1960–1980-luvut olivat kansallisen kirjallisuuden kulta-aikaa: kirjoja ilmestyi paljon, niitä käännettiin ja ne levisivät Neuvostoliiton eri alueille ja ulkomaille. Karjalan kirjallisuus tuli tunnetuksi Suomessakin. 1970-luvulla syntyi jopa polemiikki, pitäisikö Karjalan suomenkielistä kirjallisuutta käsitellä suomalaisen kirjallisuuden osana. Sysäyksen sille antoi M. Kuusi julkaistuaan useamman artikkelin N. Jaakkolan Pirttijärven rantamilla -sarjasta.

Naapurimaiden suhteiden muututtua suomalaista kirjallisuutta alkoi ilmestyä Neuvostoliitossa, ja sitä julkaistiin Punalippu-aikakauslehdessä. Tämä oli eduksi kansallisen kirjallisuuden kehitykselle: karjalaisille kirjailijoille tarjoutui mahdollisuus tutustua alkuperäiseen suomalaiseen kirjallisuuteen, ottaa siitä oppia, myös kirjakielen suhteen.

Tällä kaudella kirjoittivat myös inkeriläisten toista polvea edustavat sekä suomen- ja amerikansuomalaisten jälkeläiset (Pekka Pöllä, Pekka Mutanen; Gladys Laine, Marja-Leena Raunio ym.). He kokeilivat eri kirjallisuudenlajeja jättämättä kuitenkaan huomattavaa jälkeä Karjalan kansalliseen kirjallisuuteen. Eräässä kirjoituksessaan M. Pirhonen (1990: 27) nimittää heitä ”väliinputoajien” sukupolveksi: ”Mitä omaa heillä koskaan on ollut? Kieli heidän sukupolveltaan vietiin, samoin synnyinseutu. Ilman juuria, ilman varmaa pohjaa on taas mahdotonta omata kunnan identiteettiä. Tämän polven muistissa on säilynyt vahvana perimätietona muistot sodanedellisten vuosien vainoista”.

1970-luvulla astui esiin nuori inkeriläisten kirjoittajapolvi: T. Tupin, T. Flink, S. Pakkanen. Tuotantonsa alkuvuosina he eivät paljon korostaneet inkeriläisyyttään. A. Jalava (1990: 256) kirjoittaa: ”Toivo Tupinin lyriikka samoin kuin myös inkeriläisen Santeri Pakkasen novellit tuntuvat uudistavan kirjallisuutta yleisemmin, ei enää pelkästään inkeriläisen kotiseutukuvauksen tasolla, vaan kaupunkilaisen, vieraantuneen nykyihmisen suuntaan”. He eivät kokeneet niin voimakasta kansanrunouden ja perinteen vaikutusta kuin vanhempi polvi. Kalevala oli heille tuttu kirjana ja myyttinä, kuten oikeutetusti puhuu E. Aalto (1997). Heihin vaikutti voimakkaasti kirjallinen traditio. Tämä polvi kokeili eri muotoja ja tyyliä, toi kirjallisuuteen uusia aiheita. He kirjoittivat etupäässä omasta sukupolvestaan ja sen ongelmista, pyrkivät käyttämään modernia suomea, jopa silloiselle Karjalan kirjallisuuden kielelle outoa slangia, esimerkiksi S. Pakkasen Hädän merkki -novellissa.

Useimmat mainituista keski- ja nuoremman polven inkeriläiskirjailijoista lähtivät myöhemmin paluumuuttajina Suomeen, mutta ei suomalainenakaan kirjallisuus saanut heistä tuntuvaa verenlisää. Karjalan kansalliselle kirjallisuudelle heidän lähtönsä teki kuitenkin hallaa.

1990-luvusta tuli täydellinen lamakausi. Vanhempi polvi oli edesmennyt, toiset vei paluumuutto. Karjalaan jäi vain muutama vanhemman polven suomenkielinen kirjoittaja: A. Hiiri, K. Korvela, M. Mazajev.

Tämä vuosikymmen on ollut Karjalan suomenkieliselle kirjallisuudelle ”epäsankarillista aikaa. Kirjallisuuden ja taidekirjoittamisen arvostus on laskenut. Uudet kaunokirjalliset tuotteet antavat vain ohuen ja hyvin ylimalkaisen kuvan muutoksista. Monet Karjalan suomensukuisten vähemmistökulttuurien uudet kehitysilmiöt ovat jääneet kuvaamatta kaunokirjallisuuden keinoin” (Kolomainen 2000: 3).

Viimeisinä vuosikymmeninä ehkä voimakkaimmin on ollut edustettuna inkeriläisyys. On luonnollista, että ajan muututtua ja inkeriläisten saatua poliittisen rehabilitaation, keskeisimmäksi aiheeksi heidän tuotannossaan tuli oman synnyinseudun ja kansan kohtalo. Pääsi ilmoille kipu, tuska ja katkeruus, joka oli vuosikymmeniä polttanut sydäntä. Se purkautui monisävyisenä ja tunnelmallisina A. Hiiren Inkeriläisen laulu ja Sillä aikaa kun siivet kasvavat -kokoelmina, K. Korvelan Heijastuksia-runokirjana sekä useampien runoilijoiden erillisinä sepitelminä. Viime vuosina on julkaistu myös lukuisia inkeriläisten kynäilijöiden muistelmia elämästään ja omaistensa kohtaloista.

Suomen kielellä kirjoittavien määrä Karjalassa supistuu yhä, samoin lukijakunta. Vähälukuisten nuorten kirjailijain tuotannosta aivan oikeutetusti sanotaan: ”Edeltäjistään heidät erottaa kaupunkilaisuus... He tiedostavat itsensä kaupunkilaisiksi, eivätkä ole sidoksissa perinteelliseen maaseudun etnokulttuuriin, karjalaiseen tai inkerin-suomalaiseen. He ovat syntyneet, kasvanee ja elävät venäläisvaltaisessa kaupunkilaisessa miljöössä, mikä merkitsee, että ”kansallinen kirjallisuus” -käsite on heille aivan toista kuin talonpoikaissyntyperäisille edeltäjilleen, jotka olivat jo lapsuudessaan imeneet itseensä kansan kielen ja kulttuurin” (Karhu 2003: 85).

Uusi vuosituhat on tuonut kirjallisuuteen muutamia nuoria, venäläis- ja karjalais-syntyisiä, jotka ovat kiinnostuneet juuri suomenkielisestä sanataiteesta. Tämän polven kirjoittajista suurin osa on joko Petroskoin yliopiston opiskelijoita tai hiljattain valmistuneita. Karjalan kirjailija ja monivuotinen kirjailijaliiton puheenjohtaja Armas Mishin liittää toiveensa juuri näihin nuoriin. Mikko Nesvitskille antamassaan haastattelussa hän perustelee suomen kielen kiinnostavuuden syyt sillä, että ”nuoret voivat nykyisin saada lisää koulutusta Suomessa: aidossa kieliyhteisössä myös nuoren kielitaito hioutuu” (2004). Eräät näistä nuorista ovat jo julkaisseet Carelia-kulttuurilehden palstoilla muutamia kertomuksia ja runoja. Aika näyttää, moniko heistä tulee jatkamaan kynäilyä ja säilyttää nimensä kansallisen kirjallisuuden sivuilla.

Todettakoon päätteeksi, että yhteisestä kirjakiielestä huolimatta ja 1900-luvun viimeisillä vuosikymmenillä avautuneista mahdollisuuksista toistensa tuntemiseen, Karjalan suomenkielinen ja Suomen kirjallisuus eroavat edelleenkin suuresti toisistaan. Suomen kirjallisuus on kulkenut kehityksessään huomattavasti pitemmän taipaleen, kokenut monenlaista länsimaisen kirjallisuuden vaikutusta ja saanut virikkeitä eri suunnilta. Karjalan kansallinen kirjallisuus on huomattavasti nuorempaa, se on lähtenyt kansanrunoudesta ja sulattanut itseensä venäläisen klassisen ja neuvostokirjallisuuden ideologiaa ja taiteellista kokemusta.

Lähteet

- Jalava, Aulikki 1990: Kansallisuus kadoksissa. Neuvosto-Karjalan suomenkielisen epiikan kehitys. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kolomainen, Robert 2000: Suomen sana nyky-Karjalassa. Miten tästä eteenpäin? – Carelia. No 11.
- Korhonen, Jorma 1985: Karjalansuomi etsii rajojaan. – Helsingin Sanomat. 3.2.1985.
- Nummi, Arvi 1971: Kemiä alas. – Punalippu. No 2.
- Pirhonen, Matti 1990: Kuka sanoo totuuden. Yleiskatsaus Neuvosto-Karjalan kirjallisuuden vaiheisiin. – Maailma ja me. No 2. 24–29.
- Nesvitski, Mikko 2004: Suomen kieli vetää nuoria sanataiteen pariin. Kielellä kirjoittavia lisäänty Karjalassa, vaan valtion tukea ei vielä riittävästi. – Karjalan Sanomat. 24.3.2004.
- Raita, Toivo 1976: Kevätkuutamossa. – Rakennettu on raudasta, tulesta on tuotu. Neuvosto-Karjalan suomenkielistä runoutta vuosilta 1917–1940. Petroskoi.
- Raita, Toivo 1976: Rintamatoverusten juhlassa. – Rakennettu on raudasta, tulesta on tuotu. Neuvosto-Karjalan suomenkielistä runoutta vuosilta 1917–1940. Petroskoi.
- Raita, Toivo 1976: Tytölleni. – Rakennettu on raudasta, tulesta on tuotu. Neuvosto-Karjalan suomenkielistä runoutta vuosilta 1917–1940. Petroskoi.

- Schultz, Juhani 1976: Työ. – Rakennettu on raudasta, tulesta on tuotu. Neuvosto-Karjalan suomenkielistä runoutta vuosilta 1917–1940. Petroskoi.
- Алто, Э. Л. 1997: Финноязычная литература Карелии. Санкт-Петербург.
- Кангаспуру, Маркку 1998: Финская эпоха Советской Карелии. – В семье единой: национальная политика партии большевиков и ее осуществление на Северо-Западе России в 1920–1950-е годы. 123–160. Петрозаводск. 3–5.
- Карху, Э. Г. 2003: Проблемы становления молодых литератур. –Общение культур и народов. Исследования и материалы по истории финско-карельско-русских культурных связей XIX–XX веков. (ред. Карху Э.Г.) 67–93. Петрозаводск.

Neuvostoliittolainen mentaliteetti Karjalassa 1920- ja 1930-luvun suomenkielisissä lehdissä

Irina Kozjar

Jos ottaa katkelman 1920- tai 1930-luvulla Karjalassa ilmestyneestä suomenkielisestä lehdestä, poistaa kaikki nimet ja venäjän kielestä tulleet lainasanat, suomalainen lukija arvelee tekstin olevan suomalaista. Kielen avulla saamme historiallista tietoa, sillä monet sanat kertovat tietyn ajanjakson reaalioloista. Sanarivien välissä tuntuu myös ajan henki, ilmapiiri, jossa sen ajan ihmiset ovat eläneet. Nimenomaan tämä henki näyttää erottavan suomalaiset ja neuvostoliittolaiset suomenkieliset lehdet toisistaan.

Olen tutkinut Karjalassa 1920- ja 1930-luvulla ilmestynyttä suomenkielistä lehdistöä ja sitä, miten neuvostoliittolaisen ihmisen mentaliteetti ilmeni lehtien palstoilla. Mentaliteetilla tarkoitan ihmisen tai ihmiskunnan ajattelutapaa, ajatusten, käsitteiden ja periaatteiden systeemiä, jonka avulla henkilö maailmassa toimii, ymmärtää ja arvostaa todellisuutta. Lehti on siinä suhteessa kiinnostava tutkimuskohde, että se kertoo jokapäiväisistä tapahtumista ja myös kommentoi niitä. Se ilmaisee yleisen mielipiteen ja samalla vaikuttaa siihen. On kiistatonta, että painetulla sanalla on suuri voima. Bolshevikit osasivatkin käyttää tätä voimaa hyväkseen (Butenko—Kolisnitshenko 1996: 94).

Suomenkielisistä lehdistä löysin paljon esimerkkejä, joiden perusteella saatoinkin luoda kuvan neuvostoliittolaisesta ihmisestä ja hänen mentaliteetistaan. Neuvostoliitto sulatti itseensä monta maata ja kansaa. Monet ihmiset saivat uuden kotimaan ja kielen, jotka eivät kuitenkaan tulleet omiksi. Neuvostoliittolainen ihminen oli ihminen ilman kansallisuutta, juuriltaan revitty. Hän oli kuin eksyksissä, ja siksi tunsikin itsensä epävarmaksi ja etsi tukea joukolta. Yhdessä oleminen oli turvallista. Niinpä neuvostoaikana syntyi kaikenlaisia liittoja, järjestöjä, seuroja ja kerhoja (Shtsherinin 2000: 126). Yksityinen elämä muuttui yhteiskunnalliseksi. Kokouksissa käsiteltiin jokaisen asiat, annettiin neuvoja, nuhdeltiin ja jopa rangaistiin. Vähitellen ihmiset tottuivat seuraamaan toistensa elämää ja samalla olemaan toistensa seurattavana. Esimerkkinä tällaisesta ovat seuraavat lauseet:

- (1) *Prikatiiri työpaikalla – jokainen minuutti puolueen silmänä.*
(Punainen Karjala (myöh. P. K.), 5.6.1929)
Korkeammalle luokkavalppaus. (P. K., 22.5.1929)
Työssä tapahtuneista virheistä annettiin taas muutamille tovereille
yhteiskunnallisia muistutuksia ja ankaria varoituksia. (P.K., 3.8.1929)

Hyvin yleistä oli kilpaileminen. Juoksuradalla olivat tehtaat, kolhoosit, työryhmät, koulut jne. Kiertävän lipun tai kunniakirjan vuoksi ihmiset tekivät ylimääräistä työtä. Tämän ilmiön aikaansaannoksia olivat *sosialistinen kilpailu, iskurit, stahanovilaiset*:

- (2) *Kolhosnikkain kilpailuissa valtasi ensi paikan Tunkuan rajonin*
joukkue. (P.K., 27.7.1937)

Neuvostoliittolaisen mentaliteetin erottamattomana osana oli vihollisen kuva. Kaikkialla oli vihollisia, jotka olivat valppaina, siksi jokaisen piti valvoa. Artikkelien otsikot eivät anna rentoutua:

- (3) *Levoton valkoinen naapurimme (P.K., 18.8.1929)*
Valppautta ja taas valppautta tarvitaan (P.K., 18.8.1929)
Salaiset neuvostovastaiset neuvottelut (P.K., 5.7.1929)
Urkkijoita vangittu Leningradissa (P.K., 30.1.1926)

Vihollisia oli myös omien keskellä. He vastustivat sosialismin edistymistä ja heidät oli erotettava yhteiskunnasta. Kaikkialla pidettiin puhdistuksia, eli epäiltäviä ihmisiä erotettiin puolueesta.

- (4) *Kaikissa järjestöissä on suoritettava puoluepuhdistukseen*
valmistautumista. (Punainen Jääkari (myöh. P.J.), 5.6.1933)
Voiko matkustaa lomalle ennen puhdistusta? (P. K., 7.07.1929)
Vieraat ainekset pois Nuorisoliitosta. (P. K., 10.7.1929)

Vielä yhtenä piirteenä oli kiinnostus politiikkaan. Ihmisiltä, jopa lapsilta, vaadittiin poliittista tietoisuutta. Muistan itse, että vielä ala-asteella ollessani oli joka aamu 5 minuuttia *politiikkaa* -tilaisuus.

- (5) *Uusia puolueopiskelun muotoja. (P. K. 1932/145)*
Voimakas kasvatuksellinen työ jokaisen puolueen jäsenen
ja kandidaatin (ehdokkaan) kanssa. (P.J., 20.5.1933)
Puuseppätehtaan jatsheikan (puolueosaston) kokouksessa ...teki tov. F.
Kellosalmi selostuksen. (P.K., 15.10.1925)
Lasten yhteiskunnallinen kasvatus Karjalassa. (P.K., 10.6.1925)

Lehdissä oli paljon lainoja ja käännöslainoja politiikkaa koskevassa sanastossa. *Poliittinen*-sanan sisältävät sanaliitot muutettiin yhdyssanoiksi venäjän kielen esimerkkien mukaan:

- (6) *Tämän tehtävän läpiviennissä näyttelee erikoisen suurta osaa*
yhtenäinen politpäivä. (P.J., 23.8.1933)
Politikasvatus ulkolaisten työläisten keskuudessa. (P. K. 1932/141)
Polithallinnon direktiivi vaatii... (P.J., 3.11.1933)

1920–1930-luvuilla talouselämään tuli neuvostotilojen järjestelmä. Lehtien palstoilla kirjoitettiin paljon kolhoosityöläisten saavutuksista, sadon korjuusta ja sen sellaisesta. Ensimmäisillä sivuilla lehdissä saattoi olla suuria artikkeleja, jotka kertovat kolhoosien elämästä:

- (7) *Kevätkylvökamppailu edistää kollektivisointia. (P.K., 8.6.1932)*

Neuvostotiloihin liittyviä uusia sanoja olivat mm. *kolhoosi, kolhosnikka, kulakki, kollektivisaatio*:

- (8) *Kylissä, joissa on perustettu kotalouksia (kollektiivitalouksia)... (Nuori Kaarti, 26.4.1930)*
Kulakin viljakätkö paljastettu (P.K., 7.7.1929)
Kolhosnikkain kilpailuissa valtasi ensi paikan Tunkuan rajonin joukkue. (P.K., 27.7.1937)

Erityisen sijan lehtien palstoilla sai naisaihe. Monien artikkelien päähenkilöksi tuli tavallinen työläis- tai talonpoikaisnainen. Neuvostoliittolainen nainen oli reipas ja voimakas. Miehen rinnalla hän osallistui aktiivisesti kaikenlaisiin yhteiskunnallisiin toimintoihin:

- (9) *Naisdelegaatit, tarmolla työhön! (P.K., 5.1926)*
Suomenkielisten naisten osanotto sanitääriyöhön. (P.K., 3.7.1929)
Naisten toiminta Aleksandrovsikin piirissä. (P.K., 5.7.1929)
Naiset ja osuustoiminta. (P.K., 7.7.1929)

Ihmisten ajattelutapa ja maailmankuva oli mustavalkoinen. Kaikki jakaantui kahtia: joko hyvä tai huono, oma tai vieras, sosialismi tai kapitalismi. Se, joka ei ollut meidän puolellamme, oli meitä vastaan. Kertoessaan kapitalistisista ulkomaista lehdet kirjoittivat vain siitä, kuinka huonoa elämä siellä on. Adjektiivit *taantumuksellinen, kurja, fasistinen, vanha* liittyvät kiinteästi länteen, *onnellinen, iloinen, uusi* – Neuvostoliittoon. Läpätunkemattomana panssarina ihmisten päähän oli pöntetty ajatus, että Neuvostomaa on paras maa ja neuvostokansa on onnellisin kansa.

- (10) *Helsingin sataman työolot ovat maailman kurjimmat. (P.K., 5.6.1929)*
Kapitalistisen kriisin, nälän ja kurjuuden neljäs vuosi. (P.K., 23.12.1932)
Joukkojen hätä pääoman maissa. (P.K., 29.12.1932)
Suunnattomat sosialistisen rakennustyön saavutukset. (P.K., 12.6.1932)
Työtätekevien aloitteellisuus sosialistisessa rakennustyössä saa yhä valtavamman luonteen. (P.K., 6.6.1932)

Toisaalta annettiin sijaa myös itsekritiikille ja kiinnitettiin huomiota erilaisiin puutteellisuuksiin:

- (11) *Puolueopiskelussa puuttuu suunnitelmallisuutta, kontrolli löysää. (P.K., 6.6.1932)*
Kansallisen valistustalon rakennustyössä suuri repeämä. (P.K., 6.6.1932)

Kuitenkin kritiikki vain lisäsi varmuutta siitä, että elettiin parhaimmissa oloissa ja että olot tulevat vielä paremmiksi, jos huonot puolet paljastetaan ja korjataan. Uskottiin valoisaan tulevaisuuteen.

(12) *Ja ainoastaan Neuvostoliitto, jota johtaa bolshevikkipuolue ja Stalinin nero, seisoo järkkymättömänä kalliona raivoavan imperialistisen valtameren keskellä. (Punalippu, 3/40)*

Lukiessani näitä lehtiä epäilin usein, olivatko kertojat todella olleet niin naiiveja, eivätkö he olleet tienneet, mitä oikeassa elämässä oli tapahtunut. Luulen, että noina vuosina kirjoittajat uskoivat vilpittömästi kirjoittamiinsa juttuihin. Useimmiten lehtityössä olivat suomalaiset, jotka olivat tulleet USA:sta ja Suomesta eli kapitalistisista maista, kuten Juho Komu, Ilmari Virtanen, Santeri Nuorteva, Lauri Letonmäki ja muut (Sundelin 2000: 6–10). He tulivat Neuvostoliittoon rakentamaan sosialismia. He mukautuivat nopeasti ja omaksuivat uuden järjestelmän. Kaikista vaikeuksista huolimatta he tekivät innokkaasti omaa työtään ja toivoivat parempaa. Voisi sanoa, että he olivat Neuvostoliiton uskollisia patriotteja. Kuitenkin myöhemmin, kun vainot alkoivat, he ymmärsivät erehtyneensä.

Lähteet

- Butenko, A.P.—Kolesnitshenko, J.V. 1996: Mentalitet rossijan i jevrazistvo. N 5. 92–102. Nauka, Moskva.
- Shtsherbinin, A.I. 2000: ”Ja russki by vyutshil tolko za to...” – Polis 1/2000. 124–141. Progress, Moskva.
- Sundelin, Apu 2000: Taistelija, rakentaja, valistaja. Periodika, Petroskoi.

Virolaiset Suomessa suomenvirolaisiksi

Heli Laanekask

Vironkieliset ja muut ei-suomenkieliset asukkaat Suomessa

Suomen väestörekisterikeskuksen tilastojen mukaan (Taskutieto 2005: 10) vuodenvaihteessa 2004–2005 Suomessa asui yhteensä 424 666 henkilöä, joiden äidinkielenä oli jokin muu kieli kuin suomi – siis 8,1 % Suomen väestöstä. Suomen väkiluku oli tuona ajankohtana 5 236 611 henkilöä (ks. taulukko 1, jossa prosenttiluvut ovat itse laskemiani).

Koska ruotsi on toinen Suomen kahdesta virallisesta kielestä, varsinaisia vieraita kieliä äidinkielenään puhuvien määrä Suomessa on todella pieni, 134 915 eli 2,6 % koko väestöstä; en huomioi tässä yhteydessä suomenruotsin ja ruotsinruotsin eroa. Ei-suomenkielisistä suurin ryhmä onkin tunnetusti ruotsin kieltä äidinkielenään puhuvat, joita Suomessa mainittuna ajankohtana oli 289 751 eli 5,5 % koko väestöstä. Toiseksi suurin ryhmä oli venäjänkieliset (37 253 eli 0,71 % koko väestöstä) ja kolmanneksi suurin vironkieliset, joita oli lähes kolme kertaa vähemmän kuin venäjänkielisiä (13 784 eli 0,26 % koko väestöstä). Väestörekisterikeskuksen tiedoista puuttui valitettavasti yksi Suomen virallisista vähemmistökielistä, suomen viittomakieli.

Jos suurimpien muunkielisten ryhmien prosenttimäärä lasketaan ei-suomenkielisten yhteismäärästä, niin kaikista ei-suomenkielisistä (joita oli 424 666) ruotsinkielisiä oli 68,2 %, venäjänkielisiä 8,8 % ja vironkielisiä 3,2 %. Kaikista ei-suomenkielisistä ja ei-ruotsinkielisistä oli venäjänkielisiä 27,6 % ja vironkielisiä 10,2 %.

Taulukko 1. Suomen väestö äidinkielen mukaan luokiteltuna vuodenvaihteessa 2004–2005.

Äidinkieli	puhujia	% koko väestöstä	% ei suomenkielisistä	% ei suomen- ja ruotsinkielisistä
suomi	4 811 945	91,9		
ruotsi	289 751	5,5	68,2	
venäjä	37 253	0,71	8,8	27,6
viro	13 784	0,26	3,2	10,2
englanti	8 345	0,16	1,9	6,2
somali	8 096	0,15	1,9	6,0
arabia	6 589	0,13	1,6	4,9
albania	4 808	0,09	1,1	3,6
kurdi	4 757	0,09	1,1	3,5
kiina	4 172	0,08	0,98	3,1
vietnam	4 031	0,08	0,95	3,0
saksa	3 898	0,07	0,92	2,9
turkki	3 278	0,06	0,77	2,4
persia	2 790	0,05	0,66	2,1
espanja	2 688	0,05	0,63	2,0
thai	2 650	0,05	0,62	2,0
ranska	1 889	0,04	0,44	1,4
saame	1 732	0,03	0,40	1,3
serbokroatia	1 357	0,03	0,32	1,0
puola	1 351	0,03	0,32	1,0
muu kieli / puuttuu / tuntematon	21 447	0,41		
			5,1	15,9
Yhteensä	5 236 611			
Yhteensä ei- suomenkielisiä	424 666	8,1		
Yhteensä ei-suomen- ja ruotsinkielisiä	134 915			
		2,6		

Virolaiset ja muut ulkomaalaiset Suomessa

Suomessa vakinaisesti asuvia ulkomaalaisia (siis: jonkin ulkomaan kansalaisia, ks. taulukko 2) oli huomattavasti vähemmän, nimittäin yhteensä 108 424 henkilöä (Taskutieto 2005: 13) eli n. 2,1 % koko väestöstä. Venäjän kansalaisia asui Suomessa 24 617 (0,47 % koko väestöstä) ja Viron kansalaisia 13 943 (0,27 % koko väestöstä). Tämä merkitsee toisaalta sitä, että venäjänkieliset, joiden joukossa on sekä Virosta että Venäjältä tulleita (ja myös inkeriläisiä paluumuuttajia), ovat ahkerasti hakeneet Suomen kansalaisuutta; ja toisaalta sitä, että Viron kansalaisten joukossa Suomessa on henkilöitä, joiden äidinkieli ei ole viro, vaan hyvin todennäköisesti venäjä. Kaikista ulkomaalaisista

suurin ryhmä on kuitenkin juuri Venäjän kansalaiset (22,7 % kaikista Suomessa vakinaisesti asuvista ulkomaan kansalaisista) ja toiseksi suurin ryhmä Viron kansalaiset (12,9 %).

Suomessa asuvat virolaiset ovat hyvin heterogeeninen ryhmä. Virolaisuuden määrittely Suomessa riippuu siitä, kuka ja miten määrittelee (ks. siitä esimerkiksi Kyntäjä 1997: 64–65). Suomen rajalla olevassa passintarkastuksessa ovat virolaisia kaikki Viron kansalaiset (Viron passin omistavat), riippumatta heidän etnisestä taustastaan. Suomen mediassa, erityisesti keltaisen lehdistön rikoskuvauksissa ovat virolaisia kaikki Virosta tulleet venäjänkielisetkin, kansalaisuudesta tai kansallisuudesta piittaamatta. Lisäksi kyseessä saattaa olla ”rikosturisti”, joka leimaa kielteisesti ja luonnollisesti harmittaa rehellistä maahanmuuttajaa Suomessa. Suomen sosiaaliala ja työvoimatoimistot taas pitävät osaa Viron kansalaisista inkerinsuomalaisina paluumuuttajina, joilla on tiettyjä erityisiä sosiaalisia oikeuksia.

Tässä artikkelissani ja muutenkin pidän virolaisena ennen kaikkea henkilöä, joka on kotoisin Virosta tai muualta, osaa viron kieltä ja kokee itsensä etniseltä identiteetiltään virolaiseksi. Korostan, että viron kielen mahdollisemman hyvä taito on sekä Virossa että ulkomailla tärkeä osa virolaista identiteettiä.

Keskityn jatkossa Suomen vironkielisiin, toisin sanoen Suomen virolaisiin. On kuitenkin todettava, että minulta puuttuu ajantasainen tieto, paljonko Suomen vironkielisten joukossa on Suomen ja paljonko Viron kansalaisia. En tiedä, paljonko suomen kielen äidinkielenkseen ilmoittaneiden joukossa on itse asiassa vironkielisiä tai viroa ja suomea puhuvia kaksikielisiä. Virolaiset, jotka toisen maailmansodan jälkeen jäivät asumaan Suomeen, eivät ehkä aina merkinneet asiapapereihinsa äidinkielenkseen viroa: Viro oli silloin neuvostomiehityksen alaisena, ja virolaisuuden ilmaiseminen sodanjälkeisen Suomen poliittisissa oloissa koettiin vaaralliseksi.

Monet inkeriläisinä paluumuuttajina Suomeen tulleista puhuvat äidinkielenään viroa tai venäjää. Virallisissa asiakirjoissa he mahdollisesti ovat äidinkielenkseen kuitenkin merkinneet suomen kielen. Viron EU:hun liittymisen jälkeen (1.5.2004) on Virosta Suomeen tulevien urakoitsijoiden määrä lisääntynyt. He tekevät Suomessa lyhyitä työpätkiä jonkin työvoimavuokrausyrityksen välityksellä. Tällaisten pätkätyöläisten määrästä ja siitä, paljonko heidän joukossaan on vironkielisiä, on vaikea saada luotettavaa tietoa.

Esittämiini lukuihin on siis suhtauduttava varauksellisesti. Vironkielisten lukumäärä Suomessa lienee kuitenkin suurempi kuin väestörekisterikeskuksen vuodenvaihteessa 2004–2005 ilmoittama lähes 14 000 henkeä. Jo vuonna 2002 on arvioitu virolaisten lukumääräksi Suomessa noin 20 000 henkilöä (Ots 2002: 5). Voi silti olettaa, että nykyisin lähes 14 000 virolaista asuu Suomessa jokseenkin pysyvästi. Joka tapauksessa kyse on Suomen mittakaavassa aika huomattavasta maahanmuuttajaryhmästä, josta todennäköisesti on kehittymässä Suomeen uusi vähemmistö. Sen elämän seuraaminen mahdollisesti aiheuttaa ahaa-elämyksiä ja de'jà-vu -tunnelmia tutkijoissa, jotka ovat perehtyneet vaikkapa ruotsinsuomalaisten, ruotsinvirolaisten tai Norjan kveenien vähemmistöryhmän kehityshistoriaan.

Taulukko 2. Suomessa vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset vuodenvaihteessa 2004–2005.

Maa	yhteensä	% koko väestöstä	% ulkomaalaisista
Venäjä	24 617	0,47	22,7
Viro	13 943	0,27	12,9
Ruotsi	8 245	0,16	7,6
Somalia	4 685	0,09	4,3
Irak	3 389	0,06	3,1
Iso-Britannia	3 309	0,06	3,1
Saksa	2 657	0,05	2,5
Iran	2 595	0,05	2,4
Yhdysvallat	2 564	0,05	2,4
Serbia ja Montenegro	2 553	0,05	2,4
Turkki	2 354	0,04	2,2
Kiina	2 300	0,04	2,1
Thaimaa	2 082	0,04	1,9
Vietnam	1 645	0,03	1,5
Bosnia-Hertsegovina	1 582	0,03	1,5
Ukraina	1 538	0,03	1,4
Afganistan	1 339	0,03	1,2
Intia	1 300	0,02	1,2
Muut	25 733	0,49	23,7
Yhteensä	108 424	2,1	

Virolaisten maahanmuuttajaryhmä Suomessa: alkuhistoriaa

Miten virolaisten maahanmuuttajaryhmä on syntynyt ja minkälaisia vaihteita on ollut sen historiassa? Kanssakäymistä Suomenlahden yli nykyisten Suomen ja Viron alueiden asukkaiden välillä on eräässä lähteessä (Etelästä pohjoiseen 2001) romanttisesti sanottu jopa yhtä vanhaksi kuin Suomenlahti itse. Jos tullaan historiallisesti ajassa hieman lähemmäksi nykyaikaa, varmoja tietoja virolaisten siirrosta Suomeen on 1300-luvulta, jolloin kerrotaan Saarenmaan-Läänemaan hiippakunnan asukkaiden pakenemisesta Turun ja Viipurin kaupunkeihin tai lääneihin (Raag 1999: 14–15).

Totta on kuitenkin, että Suomen ruotsinkielisillä alueilla paikannimissä esiintyy runsaasti *Est*-alkua. Nämä paikannimet saattavat kertoa ikivanhoista virolaiskontakteista Suomeen, siis kertoa esimerkiksi paikoista, jossa Suomen rannikkovesillä kalastaneet virolaiset pysähtyivät tai johon he asettuivat asumaan (Raag 1999: 17). Riho Grünthalin (1997: 196–197) mukaan eniten *Est*-paikannimiä on Uudellamaalla, mutta niitä löytyy myös Turun saaristosta ja Ahvenanmaalta. Suurin osa *Est*-nimistä on yhdyssanoja, joissa *Est*-alkuosaan liittyy vesistöön läheisesti liittyvä tai suoranainen vesistöapellatiivi, kuten *Estgrunden*, *Estholmen*, *Estnäs* tai *Estviken*. Suhteellisen paljon on myös muita topografisia apellatiiveja: *Estbacka*, *Estberget*, *Estmossen* jne. Grünthal (1997: 197) ei kyllä suoranaisesti puhu virolaisasuksesta, vaan on varovaisemmalla kannalla: "Se, että *Est*-alkuisia nimiä esiintyy runsaimmin Uudellamaalla, kertoo osaltaan siitä, että niillä on

selvä etnis-maantieteellinen viite ja ne liittyvät osaltaan Uudenmaan ja Viron välisiin kontakteihin. Toisaalta *Est*-alkuisia nimiä esiintyy Uudeltamaalta Turun saaristoon ja Ahvenanmaalle asti eikä läntisimpiäkään voitane pitää vain siirrynnäisniminä." Ihmisen asumukseen tai muuhun toimintaan viittaavista *Est*-nimistä löytyviä tietoja on sen sijaan harvemmin (Grünthal 1997: 197). Vanhin tieto vuodelta 1500 kertoo *Estbyn* kylästä Kirkkonummen pitäjässä, joka sijaitsee Helsingistä länteen (Raag 1999: 17). Suomen-ruotsalainen arkkitehti Carl O. Nordling (1974; ks. myös Nordlingin kotisivua), joka mm. harrastajalingvistina on tutkinut itäisen Uudenmaan paikannimiä, väittää jopa suuren osan sikäläisestä vanhemmasta nimikannasta olevan virolaista alkuperää, mutta hänen etymologioihinsa on syytä suhtautua kriittisesti.

Vir(o)-alkua puolestaan on esiintynyt Suomen suomenkielisillä alueilla. Esiintymisistä vanhin on vuodelta 1336 oleva *Viirlax*, joka on myöhemmin tunnettu Kaakkois-Suomen rantapitäjänä, *Virolahtena*. Vuonna 1413 on Porvoon ruotsalais-suomalaispitäjässä sijainnut *Virvik*, vuodesta 1468 on tieto Hämeenlinnan tienoilla sijainneesta paikasta nimellä *Vironkoski*. (Raag 1999: 17–18.) Eniten *Vir(o)*-paikannimia löytyy Kaakkois-Suomesta, Suomenlahden ja Laatokan väliseltä alueelta, mutta myös Etelä-Suomen sisämaasta Turun tienoille saakka (Grünthal 1997: 197–198). On kuitenkin syytä muistaa, että Viroon tai virolaisiin viittavat nimet saattavat myös pelkästään viitata suomalaisten tai suomenruotsalaisten asukkaiden Viro-yhteyksiin, eivät siis välttämättä virolais-asukkaisiin Suomessa (Raag 1999: 18). Lisäksi *Viro* ja *Eesti* saattavat merkitä viroin kielen puhuma-alueita laajempaa, kaikkia Ruotsille kuuluneita vanhan Livonian maakuntia, myöhempää Viron- ja Liivinmaata yhdessä (Grünthal 1997: 194). Vastaavilta alueilta tulleiden siirtolaisten mukaan kehittyneet paikannimet saattavat siten viitata myös esimerkiksi viironruotsalaisiin, liiviläisiin ja jopa latvialaisiin.

1700-luvulla, Suuren Pohjan sodan aikaan ja myöhemminkin, virolaisia pakeni ja muutti asumaan Suomen alueelle, Uudellemaalle, mm. Kirkkonummelle, Porvoon ja Pernajan pitäjiin. Pakenemisen syynä on suullisessa traditiossa esitetty sotaa, ruttoa ja maaorjuutta (Raag 1999: 29). Myös myöhempi ankara maaorjuus pakotti etsimään suotuisampia oloja. Yhtenä muuton syynä ovat olleet Suomen etelärannikon kalaiset vedet. Pernajan pitäjään tiedetään vuosina 1760–1820 siirtyneen n. 40 virolaisperhettä (Punntila 1992: 282). Porvoon pitäjän Pirttisaaren saariryhmässä on 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa puhuttu pääasiallisesti viroin kieltä. Kirkkonummen pitäjänkokousten pöytäkirjassa sanotaan 1795, että pitäjän pieni suomalainen seurakunta koostui suurimmaksi osaksi "Venäjän puolelta karanneista virolaisista". Pakeneminen Pohjois-Virosta Suomeen (ja Länsi-Virosta Ruotsiin) lisääntyi, kun marraskuusta 1796 alkaen virolaisia, lätiläisiä ja liiviläisiä talonpoikia alettiin ottaa Venäjän armeijaan, sillä palvelusaika oli kohtuuttoman pitkä, 25 vuotta. Nuorten miesten karkaaminen Suomeen muuttui vaarallisemmaksi, kun 1809 Haminan rauhansopimuksen myötä Suomesta tuli osa Venäjää. Tämä tarkoitti, että paenneita voitiin palauttaa. Pakenemista eri aikoina helpotti ehkä se, että ainakin keskiajalta lähtien suomalaiset kalastajat ja virolaiset talonpojat kävivät vaihtokauppaa eli ns. seprakauppaa Suomenlahden rannoilla (Talve 1979: 106, Troska 1998: 230–232, Veetamm 2002) – reitit ja elinolot olivat jollakin tavalla tuttuja.

Uudessa kotimaassa kalastus olikin alussa virolaisten pääasiallinen elinkeino. Viljaa ja myöhemmin perunaa hankittiin vaihtokauppana joko Suomen sisämaasta tai sitten seprakaupan puitteissa Pohjois-Viron rannikkoalueilta (Viinistu, Pärisea, Käsmu,

Kuusalu, Kunda ym.), jossa useimmilla oli sukulaisiakin. On väitetty, että Suomeen ja Ahvenanmaalle pakeni Virosta jopa muutama tuhat henkeä, ja sitä kesti 1860-luvulle asti, jolloin Viron- ja Liivinmaalla lakkautettiin maaorjuus. Tuonaikaiset pakolaiset enimmäkseen sulautuivat vähitellen paikalliseen väestöön. (Ks. tarkemmin Raag 1999: 29–31.) 1800–1900-luvun kansallisuusaatteen nousu sai ihmiset uudella tavalla miettimään kansallista identiteettiään ja edesauttoi virolaisuuden säilymistä Viron ulkopuolellakin.

Virolaiset Suomessa 1900-luvun alkupuoliskolla

Vuonna 1863 tuli voimaan uusi passilaki, joka poisti viimeiset lain asettamat esteet maastamuutolta, ja liikenneyhteydetkin kehittyivät paremmiksi (Raag 1999: 38). Juuri siksi esimerkiksi Pietarista tuli puolessa vuosisadassa "toiseksi suurin virolaiskaupunki" (suurin oli Tallinna): vuonna 1917 virolaisia asui Pietarissa lähes 50 000 (Pullat 1981: 17). Pietari olikin tuolloin yksi suomalaisten ja virolaisten kohtaamispaikoista. Virolaisia siirtyi asumaan myös Viipuriin ja Helsinkiin. 1900-luvun alun myrskyisissä vaiheissa virolaisia poliitikkoja ja älymystön edustajia – esimerkiksi Konstantin Päts, Mihkel Martna, Otto Strandmann, Jaan Teemant, Eduard Vilde, Hella Murrik (Wuolijoki), Eduard Vilde, Gustav Suits, Villem Grünthal-Ridala, Johannes Aavik, Friedebert Tuglas, Aleksander Tassa ym. – siirtyi Suomeen myös poliittisista syistä. Koska kansallisuusaate oli silloin erittäin korkealla, syntyi virolaisia siirtokuntia ja järjestöjä. Virolaisella sosialistisella yhdistyksellä, joka toimi 1900-luvun alussa Helsingissä, tiedetään olleen 40–50 jäsentä. 1903 perustettu Helsingin Eesti Heategev Selts oli nimeltään vaaraton hyväntekeväisyysseura, mutta todellisuudessa, Hella Wuolijoen mukaan, edusti "vallankumouksellisen Viron kaikkia vivahteita". 1906 Kaarle Krohnnin ja Gustav Suitsin perustama Suomalais-virolainen liitto, jonka johtokuntaan kuuluivat myös mm. Hella Murrik, Villem Grünthal-Ridala ja Lauri Kettunen, oli korostetusti akateeminen ja piti yhtenä tehtävänään Suomen yleisen mielipiteen muokkaamista virolaisuudelle suopeaksi (Raag 1995: 348–349).

Maastamuuton syynä saattoi myös olla taloudellisen hyvinvoinnin tavoittelu. Niinpä vuonna 1906 yhdeksän perhettä muutti Pohjois-Virosta Kuusalusta Suomeen Pernajan pitäjään. He ostivat itselleen maatilat Kabbölen ruotsinkielisestä kylästä. Osa heistä luopui hankkeestaan ja muutti takaisin Viroon, mutta myöhemmin virolaisia siirtolaisia tuli kuitenkin lisää. Ensimmäisen maailmansodan lopussa Kabbölessä asui 12 virolaisperhettä, 70–80 henkeä. Siirtokunnassa toimi vironkielinen seura ja laulukuoro. Siellä luettiin vironkielisiä lehtiä ja perustettiin vironkielinen kirjasto (Punntila 1992, Raag 1999: 51). Pienen siirtokunnan jäsenet pitivät alussa kiinni omasta identiteetistään: keskenään puhuttiin viroa, juhlittiin virolaisia merkkipäiviä, vaalittiin virolaisia tapoja, syötiin virolaisia ruokia ja säilytettiin suhteellisen tiiviit yhteydet kotimaahan. Vironkielinen lasten kesäkoulu toimi muutaman vuoden 1910-luvulla.

Paikalliset ruotsinkieliset ja Suomen viranomaiset suhtautuivat uusiin asukkaisiin epäilevästi ja joskus jopa vihamielisesti, koska pelättiin sosiaalihuollon kulujen nousua, kommunistisen aatteen tuontia, suomalais-virolaisen asutuksen leviämistä ruotsinkielisellä alueella ja – *last but not least* – salakuljetusta (Punntila 1992: 284).

Viimeksi mainittu epäily oli ehkä jonkin verran perusteltukin, koska vuosien 1919–1932 kieltolain aikana jotkut kyläläiset osallistuivat pirtun salakuljetukseen, niin että kylää ruvettiin ivallisesti kutsumaan jopa Kanisterböleksi (Raag 1999: 51). Jotkut virolais-siirtolaisista säilyttivät Viron itsenäistymisen jälkeen Viron kansalaisuuden, asuivat Kabbölessä asumisluvan turvin eivätkä hakeneet Suomen kansalaisuutta. Jotkut hakivat Suomen kansalaisuutta vasta toisen maailmasodan aikana. Monet aikaisemmin Suomen kansalaisuutta hakeneet joutuivat anomaan kansalaisuutta toistuvasti.

Vasta toisen maailmasodan aikana virolaissiirtolaisiin ruvettiin suhtautumaan suopeammalla mielellä (Punttila 1992: 284). Vuodesta 1910 Kabbölen kylässä toimiva ruotsinkielinen koulu oli assimilaation yksi tekijä, ja pikkuhiljaa seka-avioliitotkin lisääntyivät. Suomen kieltä olivat jotkut osanneet jo ennen Suomeen tuloaan, paikannimistä käytettiin mieluummin suomalaisia vaihtoehtoja ja oli myös joitakin itse annettuja virolaisia nimiä (*Hanekari, Kaljula, Mardisaar, Pikkniiit* ym.). Tämän ryhmän viron kielen säilymisen osalta on kyse hyvinkin tavanomaisesta kehityksestä: Virossa syntynyt sukupolvi osasi viroa huomattavasta paremmin kuin ruotsia, eivätkä vanhimmat siirtolaisista oppineetkaan ruotsia koskaan. Siirtolaisten toinen sukupolvi, joka oli jo syntynyt Kabbölessä, puhui keskenään enimmäkseen ruotsia, mutta osasi ja käytti myös viroa. Kolmas sukupolvi sen sijaan oli jo melkein täysin ruotsinkielinen (Punttila 1992: 285).

Kabbölen virolaisen kielisaarekkeen viron kieltä ja paikannimiä on jonkin verran kerätty ja esiteltykin (Matti Punttilan lisäksi ainakin S. Suhonen ja H. Paetau, ks. Punttila 1992: 281, 283–284). Tunnetuin Kabbölen virolainen on Aleksander Warma (1890–1970), jonka isä oli Kabbölen ensimmäisiä asukkaita. A. Warma kouluttautui kapteeniksi Käsmussa, Narvassa ja Riiassa, toimi ansiokkaasti Viron vapaussodassa, opiskeli oikeustiedettä Tartossa ja toimi vuodesta 1926 Viron ulkoministeriön palveluksessa diplomaattina. Juuri hän oli vaikeina vuosina 1939–1940 Viron suurlähettiläs Suomessa, siihen saakka kunnes Viron neuvostomiehityksen jälkeen Suomi lakkautti Viron lähetystön toiminnan. Vuonna 1944 Warman oli siirryttävä Ruotsiin, jossa hän mm. oli Viron ulkohallituksen pääministeri (Elulood 2000: 588). On mielenkiintoista, ettei virolainen tietosanakirja mainitse Warman Kabböle-yhteyksiä, mutta niistä muistuttavat esim. Punttila (1992: 284–285) ja suomenruotsalainen kirjailija Sven Boman, joka esittää virolaissiirtolaisten vaiheita Kabböle-ester, en minoritet i minoriteten -kirjassaan. Bomanin (2003; kirjan ensimmäinen painos ilmestyi 1991) kirjaa esitellään porvoolaisen kustantajan (Porvoon Julmapaino) kotisivulla 23. 6. 2005 seuraavasti:

"Sven Boman kuvaa yhden saaristomme lähistorian koskettavista vaiheista, Pernajan kunnan silloin miltei asumattoman Kabbölen alueen asuttamista ja rakentamista. Sen tekivät 1900-luvun alussa virolaiset maahanmuuttajat, jotka lähes tyhjästä utteruudellaan ja oman käden taidoillaan loivat toimivan kyläyhteisön – joka sotien jälkeisen rakennemuutoksen kourissa sai muun saariston tavoin väistyä loma-asutuksen tieltä."

Virolaisten lukumäärä Suomessa Viron ja Suomen itsenäistymisen aikoihin on arvioitu olleen n. 2000 (Nigol 1918: 78), ja se pysyi suunnilleen samana seuraavien vuosikymmenien aikana. 1930-luvulle tultaessa Helsingissä asui noin 500 ja muualla Suomessa lähes 1500 virolaista (Kulu 1992: 123). Aktiivisia järjestäytyjiä olleet opiskelijat: 1920-luvun alussa Helsingissä toimi suomalais-virolainen opiskelijaklubi ja siellä vietettiin suomalais-virolaisia opiskelijapäiviä. Maailmansotien välisenä aikana

pääkaupungissa ja sen seudulla toimi myös erilaisia Viro-seuroja, jotkut lyhyemmän ajan, jotkut pitempään: Helsingi Eesti Heategev Selts, Helsingi Eesti Haridusselts, Suomalais-virolainen liitto ja Helsingi Eesti Selts. Yhdistyksillä oli tärkeä rooli virolaisen kulttuurin vaalimisessa ja ylläpidossa Suomessa. Osa seuroista kohdisti toimintansa ennen kaikkea Suomen ja Viron yhteyksien ylläpitoon, mutta suunniteltiin myös viron opetusta koululaisille ja virolaisen seurakunnan perustamista (Etelästä pohjoiseen 2001). Virolaisten toiminta Suomessa 1920–1930-luvulla olisi tarkemman tutkimuksen arvoinen.

Toisen maailmansodan murrokset

Toisen maailmansodan aikana virolaisten lukumäärä Suomessa nousi jyrkästi: sotiin osallistui reilusti yli 3000 virolaismiestä Suomen maa- ja merivoimissa. Enemmistö heistä pakeni Suomeen ja liittyi vapaaehtoisesti Suomen armeijaan 1943. Matti Lukkari kirjoittaa:

"Kun Saksan tappio talvella 1943 näytti ilmeiseltä, sen miehitysjoukot Baltiassa ryhtyivät toimeenpanemaan kutsuntoja. Virossa kutsuttiin palvelukseen viisi peräkkäistä ikäluokkaa. Tarkoituksena oli perustaa virolainen yksikkö, joka olisi lähetetty taistelemaan Kaukasukselle. Virolaiset olivat hyvin maanpuolustustahtoisia. He olisivat jo vuonna 1939 halunneet taistella yhtenäisenä kansakuntana Neuvostoliiton miehityshakaa vastaan, mutta valtion johto teki toisenlaisen ratkaisun. Niinpä virolaiset olisivat myös vuonna 1943 kernaasti liittyneet saksalaisiin joukkoihin omassa maassaan, omaa maataan puolustaakseen. Kaikkia virolaisia yhdisti halu puolustaa Viroa neuvostojoukkojen hyökkäykseltä. Mutta monet pitivät vastenmielisenä tehdä se vieraalla maaperällä ja toisen diktatuurin joukoissa. He halusivat liittyä ihailemaansa Suomen armeijaan." (Lukkari 2005).

8. helmikuuta 1944 perustettiin virolaisista koostuva jalkaväkirykmentti 200, joka osallistui kunniaakkaasti Suomen jatkosotaan, mm. Kannaksen torjuntataisteluihin. Elokuun puolivälissä rykmentti lakkautettiin ja miehillä oli mahdollisuus jäädä Suomeen, siirtyä Ruotsiin tai muualle tai palata Viroom taistelemaan Neuvostoliittoa vastaan Viron itsenäisyyden puolesta. Aseet oli luovutettava Suomen armeijalle. Sotatilanne oli selvästi kääntymässä Neuvostoliitolle ja sen liittolaisille voittoisaksi, eikä ollut varmuutta siitä, pystyykö Viro sekasortoisena Saksan armeijan riveissä, johon rekrytoimista oli aikaisemmin paettu vapaaehtoisiksi Suomeen, puolustamaan itsenäisyyttään. Siksi osa miehistä lähtikin Suomesta Ruotsiin tai jäi Suomeen, josta heidätkin myöhemmin enimmäkseen autettiin pakenemaan Ruotsiin. Kuitenkin 19. elokuuta 1944 yli 1700 virolaissotilasta laivattiin Hangosta aseettomina takaisin Viroom. Heidän kohtalonaan oli liittyä Saksan armeijaan eri yksikköihin, piiloutua maan alle (mm. liittyä sisseihin, ”metsäveljiin”) tai uudelleen paeta Virosta.

Viro joutui taas neuvostomiehityksen alaiseksi syyskuussa 1944. Virossa tai hävinneessä Saksan armeijassa eloon jääneitä Suomen-poikia odottivat ankarat vankileirit, josta harva selviytyi hengissä; vain muutama onnistui pysymään vapaana. (Ks. tarkemmin Lukkari 2005). Suomesta tuli historian käännekohtassa virallisesti Neuvostoliiton liittolainen, ja suhteet Viroom katkesivat pitkäksi aikaa. Sodan päätyttyä virallinen Suomi luovutti Neuvostoliitton periaatteessa kaikki Suomessa oleskelleet

Neuvostoliiton ja NL:n miehittämien maiden kansalaiset tai etsi heitä luovutusta varten. Suomeen rohkenivat jäädä pääasiallisesti vain jo ennen sotaa Suomen kansalaisuuden hankkineet henkilöt, muut kiirehtivät Suomesta pois, Ruotsiin tai kauemmas. Suomen virolaiset pitivät silloin parempana pysyä näkymättöminä. Oli turvallisempaa samastua valtaväestöön mahdollisimman paljon.

Kun laivaliikenne Helsingin ja Viron välillä vuonna 1965 alkoi presidentti Urho Kekkosen edellisen vuoden Viron-vierailun jälkeen, alkoi suomalaisia taas näkyä Tallinnassa ja virolaisiakin pääsi lahden yli naapurimaahan. Kahdessakymmenessä vuodessa oli tehokas neuvostosysteemi luonut jyrkän elintasokuilun Suomen ja Viron välille, joka seuraavina vuosina vain syveni. Näissä olosuhteissa tyypillistä oli, että avioliiton kautta Suomeen asumaan tulleet olivat pääasiallisesti naisia. Ensimmäiset tiedot äidinkielenään viroa puhuvista ihmisistä Suomessa on vuodelta 1986, ja lähes 80 % vironkielisistä oli Suomeen avioituneita naisia (Kulu 1992: 125).

Neuvostoliiton sortuminen: auennut maailma ja talouspakolaiset

Seuraavina murrosvuosina vironkielisten lukumäärä nousi rajusti (ks. taulukko 3. Taulukon vironkielisen väestön vuosittaisen lukumäärän – paitsi vuosi 1986 – olen poiminut Suomen Tilastokeskuksen kotisivulta; laskelmat olen tehnyt itse).

Maahanmuuttajien osalta Suomen rauhallinen nukkekotitilanne alkoikin muuttua 1990-luvun alussa, kun Neuvostoliitto repeytyi kaikista saumoistaan. Tuohon aikaan kuuluu myös päätös inkerinsuomalaisten paluumuuton hyväksymisestä. Virolaisten Suomeen muuttamisen taustalla saattoi olla heimoinnostusta, työ- ja rakkaussuhteita, mutta tärkein syy tuonakaisiin muuttoihin oli kuitenkin ihmiselle luonteenomainen pyrkimys turvallisuuteen ja taloudelliseen hyvinvointiin. Paradoksaalisella tavalla tämä pyrkimys osui Suomen 1990-luvun talouslaman aikaan, jossa työttömyys koetteli kantaväestöäkin. Maahanmuuttajien asemasta tulikin erittäin hankala: kantaväestö koki maahanmuuttajat uhkana, julkisuuskuvassa joskus jopa lama ja suurtyöttömyys olivat maahanmuuttajien syytä tai osasyitä. Jyrkän elintasokuilun mukaan kehittyi harmaata taloutta, jossa tulolähteenä oli salakuljetusta, prostituutiota ja muuta rikollisuutta. Perinteinen ryssävihakin synkisti itä- ja etelärajan takaa muuttaneiden julkisuuskuvaa.

Taulukko 3. Äidinkielenä viroa puhuvat henkilöt Suomessa 1986, 1990–2004.

Vuosi	lukumäärä	kasvu ed. jaksoon verrattuna	kasvu ed. jaksoon verrattuna (kertaa)
1986	465		
1990	1394	929	3
1991	4045	2651	2,9
1992	5879	1834	1,5
1993	7336	1457	1,2
1994	8157	821	1,1
1995	8710	553	1,07
1996	8876	166	1,02
1997	9294	418	1,05
1998	9654	360	1,04
1999	10024	370	1,04
2000	10176	152	1,02
2001	11088	912	1,09
2002	11932	844	1,08
2003	12748	816	1,07
2004	13784	1036	1,08
Kasvu vuodesta 1986 vuoteen 2004 yhteensä	13319		
Kasvu vuodesta 1986 vuoteen 2004 (kertaa)	29,6		
Kasvu vuodesta 1994 vuoteen 2004 (kertaa)	1,7		

Virolaiset nyky-Suomessa – jatkuvia ongelmia vai menestystarinoita?

1990-luvun ja uuden vuosituhaten maahanmuuttajia koskevassa suomalaisessa tutkimuksessa on toistuvasti todettu, että käytännössä maahanmuuttajat pääsevät viimeisinä sisään työpaikkoihin ja joutuvat niistä ensimmäisinä ulos, kun taloudellinen tilanne heikkenee. Vuodesta 1989 vuoteen 1992 maahanmuuttajaväestön työttömyys lähes kaksinkertaistui ja kohosi vuonna 1994 jo 53 prosenttiin (koko väestön työttömyys oli 17 %). Vuonna 2001 prosenttimäärät olivat vastaavasti 31 % ja 9 % (Jasinskaja-Lahti ym. 2002: 22). Outi Parhankankaan tutkimuksessa oululaisista maahanmuuttajista työmarkkinoilla (Parhankangas 2004) on osuvasti esitetty maahanmuuttajan ongelmia Suomessa: ensisijaisesti tärkeä on suomen kielen osaaminen, jonka pitäisi viestiä mahdolliselle työnantajalle luotettavuutta, halua sitoutua Suomeen ja suomalaisuuteen sekä tehtävänsä. Se ei kuitenkaan yksistään riitä: pitäisi olla myös muodollinen pätevyys, suomalaista työelämää vastaava päivitetty koulutus, mielellään Suomessa hankittua sopivaa työkokemusta. Lähtömaassa hankittua koulutusta tai työkokemusta kun ei suomalaisilla työmarkkinoilla yleensä arvosteta. Lisäksi pitäisi olla suomalaisia suosittelijoita sekä suomalaisen työelämän vaatimaa asenteellista, kulttuurista ja

sosiaalista valmiutta. Maahanmuuttajan kannalta sellainen kulttuurisen ja sosiaalisen osaamisen korostuminen on hankalaa, sillä suomen kielen taidon ja kulttuurisen ja sosiaalisen kompetenssin vaatimukset ovat ehdottomia, mutta sisällöltään epätarkkoja. Missään ei ole konkreettisesti määritelty, mitä riittävällä kielitaidolla tarkoitetaan. Kielivaatimukseen vedoten voidaan karsia kaikki ei-äidinkieliset puhujat, ja kulttuurisen ja sosiaalisen pätevyyden puutteeseen vedoten on mahdollista sulkea työmarkkinoilta pois kaikki, jotka poikkeavat enemmistön normeista. Juuri siitä syystä on maahanmuuttajan riski syrjäytyä vielä toisessakin sukupolvessa suurempi kuin valtaväestöön kuuluvilla. Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan vuonna 2002 puolet somaleista ja joka neljäs venäläinen, virolainen ja vietnamilainen oli kohdannut syrjintää työpaikkaa hakiessaan, usein esimerkiksi jo silloin, kun puhelinkeskustelusta selviää, ettei työnhakija ole syntyperältään suomalainen. Viime aikoina tilanne on kuitenkin alkanut muuttua matalapalkka-aloilla, johon suomalaisen työntekijän löytäminen tuottaa vaikeuksia. Maahanmuuttajien määrä työmarkkinoilla on kuitenkin niin vähäinen, ettei mistään alasta ole vielä muodostunut leimallisesti ulkomaalaisalaa. Helsingin seudulla, jossa maahanmuuttajien enemmistö asuu, ravintola-ala työllistää erityisesti aasialaisia, kun taas afrikkalaiset siivoavat ja entisen NL:n kansalaiset työskentelevät mm. keskitason hoito- ja kuljetusalalla. (Parhankangas 2004: 8–10.)

Talouselämyksen laantuessa myös suhtautuminen maahanmuuttajiin työmarkkinoilla on tullut myönteisemmäksi. Tilastokeskuksen teettämästä tutkimuksesta, jossa verrattiin venäläisten, virolaisten, somalien ja vietnamilaisten selviytymistä Suomessa 2000-luvun alussa, käy ilmi, että virolaiset ovat selviytyneet kuitenkin suhteellisen hyvin (Paananen 2005). Virolaisten palkansaajien työsuhteiden määrä ja osa-aikaisuus sekä koettu työttömyyden uhka on jotakuinkin yhtä yleistä kuin suomalaisilla palkansaajilla. Virolaiset tuntevat itsensä työyhteisön arvostamiksi muita maahanmuuttajia useammin. Virolaiset pitävät myös palkkaansa yhtä usein oikeudenmukaisena kuin suomalaiset palkansaajat. Virolaisten hyvää asemaa työelämässä on mm. selitetty hyvällä suomen kielen taidolla sekä virolaisen ja suomalaisen kulttuurin läheisyydellä.

Virolaisten ja joidenkin muidenkin maahanmuuttajaryhmien ongelmana Suomessa on negatiivinen leimautuminen julkisuuskuvassa. Median rooli julkisuuskuvan luojana on olennainen, koska monelle suomalaiselle median tulkitseminen ja välittäminen kuva vähemmistöryhmistä on ainoa kontakti niihin. Pentti Raittila ja Susanna Vehmas ovat tutkineet etnisyyttä ja rasismia suomalaisissa sanomalehdissä vuosituhatvaihteessa. Heidän mukaansa esim. rikosjutut ovat keskeistä uutisaineistoa myös suomalaisten osalta, mutta vähemmistöjen osalta ongelmana ei ole niinkään rikosuutisten paikkaansapitävyys tai kirjoitustapa, vaan muuntyyppisten juttujen puute, jolloin kokonaiskuva vinoutuu. Virolaisena olen huomannut myönteistä kehitystä: Viron EU:hun liittymisen yhteydessä keväällä 2004 virolaiset olivat erityisen usein esillä työnhakuun tai työllistymiseen liittyvien aiheiden yhteydessä ja aiempaa vähemmän rikosjutuissa. (Raittila—Vehmas 2005: 20–21). On kuitenkin mielenkiintoista, että juuri virolaiset olivat keskeinen vähemmistöryhmä vuoden 2004 lehtijutuissa, vaikka EU 1.5. 2005 laajeni kymmenellä jäsenvaltiolla. Virolaiset työnhakijat nähtiin sekä ammattiliittoihin kuulumattomina halpatyövoimauhkana Suomen työmarkkinoille että vastauksena yleiseen tai alakohtaiseen (esimerkiksi lääkärit) työvoimapulaan (Vehmas 2005: 103). Virolaisten ja venäläisten negatiivista etnistä leimautumista Suomessa on tutkinut myös Eve Kyntäjä, joka pitää ilmiötä haitallisena ja erittäin monimutkaisena juuri virolaisten kohdalla, koska

heihin kohdistuu eniten erilaisia vastakkaisia asenteita (Kyntäjä 2004: 204–205). Yksi negatiivisen leimautumisen ilmiöitä on, että maahanmuuttajaa kohdellaan erilaisten toimenpiteiden objektina, ei tietoisena subjektina. Tämänkaltaista piiloasennetta voi huomata esimerkiksi seuraavassa hyväntahtoisessakin opastuksessa vuodelta 2002, joka on poimittu Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön kotisivulta ja on tarkoitettu maahanmuuttajien kouluttajille:

"Opiskelijoina virolaisissa on paljon samaa kuin venäläisissä. Esimerkiksi teoreettinen opetus on tuttua heillekin. He ovat ehkä kuitenkin länsimaisempia kuin venäläiset. Tämä tosin riippuu henkilön iästä. He tietävät Suomesta aika paljon. Toisaalta he eivät paljon poikke suomalaisista. Tyyli heillä on keskusteleavampi kuin venäläisillä. Vironkieliset virolaiset työllistyvät helposti, joten heille on hyvä opettaa työlainsäädäntöä ja työn oikeaa hinnoittelua."

Ymmärrettävistä syistä virolaisia on aina asunut enemmän Etelä-Suomessa, ja nytkin virolaisten enemmistö keskittyy Uudenmaan lääniin. Toiseksi suurin asuinpaikka on Varsinais-Suomi ja kolmanneksi suurin Pirkanmaa (ks. taulukko 4, jonka luvut olen poiminut Tilastokeskuksen kotisivulta).

Taulukko 4. Vironkielisten asukkaiden lukumäärä Suomen maakunnissa v. 2004.

Maakunta	virokielisiä asukkaita
Uusimaa	7739
Itä-Uusimaa	334
Varsinais-Suomi	1212
Uusimaa	322
Kanta-Häme	521
Pirkanmaa	804
Päijät-Häme	515
Kymenlaakso	350
Etelä-Karjala	203
Etelä-Savo	193
Pohjois-Savo	242
Pohjois-Karjala	102
Keski-Suomi	338
Etelä-Pohjanmaa	283
Pohjanmaa	146
Keski-Pohjanmaa	93
Pohjois-Pohjanmaa	198
Kainuu	41
Lappi	88
Ahvenanmaa	60
Koko maassa yhteensä	13784

Virolaisten ammatteina Suomessa on usein opettaja, lääkäri, sairaanhoitaja, muusikko, IT-alan asiantuntija, viime aikoina myös autonkuljettaja ja rakennusmies. Virolaisten joukossa on mm. huomattava uusi maahanmuuttajatyyppe, joka kulkee maiden väliä ja käyttää hyväkseen maiden välisiä talous- ja muita eroja. Koen itsekin olevani juuri

tällainen: varsinainen kotini sijaitsee ja perheeni asuu Virossa, Tartossa, mutta jo vuodesta 1992 lähtien olen ollut töissä Oulussa. Välimatka on pitkä (lähes 900 km), eikä jokapäiväinen tai -viikkoinen työmatka ole mahdollista, joten käytän Oulussa asumiseen pientä vuokra-asuntoa. Helpottunut rajanylitys ja hyvät kulku- ja muut yhteydet tekevät tällaisesta elämästä joskus jopa nautittavan.

Seuratoiminta ja lehdet: osoitus yhteisen identiteetin kehittymisestä

Seuratoimintaan liittyvänä pitäisi ensinnäkin muistaa, että myös Neuostoliiton aikana Suomesta löytyi Viro-harrastusta: Suomi-Neuvostoliitto -seurassa toimi Eesti-jaos, viroa opetettiin yliopistoissa ja jonkin verran kansalais- ja työväenopistoissa. Vuonna 1982 Helsinkiin perustettiin Tuglas-Seura, joka julkaisee myös omaa jäsenlehteä. Viron uudelleenitsenäistymisen jälkeen, vuodesta 1991, on toiminut Helsingissä Viro-yhdistysten liitto, joka sekkin julkaisee jäsenlehteä otsikolla viro.nyt. Lisäksi Suomessa ilmestyy suomenkielinen Pro Estonia -aikakauslehti. Virolla on Suomessa suurlähetystö ja ulkoministeriön alaisuuteen kuuluva Suomen Viro-instituutti. Kaikissa näissä on näkökulma kuitenkin vähän erilainen kuin Suomessa asuvalla virolaisella luulisi olevan. Enemmistö näistä seuroista keskittyy nimenomaan Viroon ja enimmäkseen Virosta kiinnostunut subjekti on suomalainen, ei virolainen.

Oman identiteetin kehittymisestä kertoo kuitenkin joidenkin puhtaasti suomenvirolaisiin keskittyneiden seurojen ja yhdistysten toiminta. Esimerkiksi 1996 perustetun Tampere Eesti Klubin julkaisemasta Eesti Leht -jäsenlehdessä on viime vuosina tullut kaikille suomenvirolaisille tarkoitettu julkaisu. Sen neljä viimeistä numeroa ovat ilmestyneet Binokkel-nimisinä. Päätoimittaja Rain Otsin aloitteesta perustettiin Tampereella vuoden 2002 marraskuussa Eesti Soomlaste Liit, jonka jäsenlehdeksi Binokkel-lehti luotiin. Tietysti seuralla on myös oma kotisivunsa, jossa mm. luetellaan seuran päätehtäviä:

- toimia Suomessa toimivien virolaisten yhdistysten keskeisenä järjestönä
- tukea virolaisten paikallisseurojen perustamista ja toimintaa
- ilmaista virolaisen vähemmistön näkökohtia Suomen yhteiskunnassa
- tehdä yhteistyötä Viron valtion kanssa ja virolaisten yhdistyksien kanssa muissa maissa
- toimia koordinoijana pyrkimyksissä, jotka kohdistuvat viro kielen ja virolaisen identiteetin säilyttämiseen Suomessa
- julkaista virokielistä lehteä, joka on välttämätön ehto, jotta Suomessa voisi kehittyä järjestynyt ja yhteistyökykyinen virolainen yhteisö
- avustaa ja opastaa Suomeen töihin tulevia virolaisia yksityisiä henkilöitä ja yrityksiä alkuvaiheessa.

Tuore seura on nykyvaiheessa hieman kangerrellut erilaisten imago-, talous- ja henkilö-ongelmien kourissa, mutta toivottavasti siitä päästään yli. Seurojen toiminnan ja lehden tutkiskelun pohjalta, samoin myös henkilökohtaisen kokemuksen pohjalta, väittäisin, että viro-suomalainen identiteetti on ilmeisesti jo syntynyt. Siihen liittyvää diskurssia haluaisin tarkemmin tutkia ja esitellä jatkossa. Jonkin verran sitä on jo esiteltykin.

Suomessa asunut ja työskennellyt virolainen sosiaalipsykologi Eve Kyntäjä (2000) on Tuglas-seurassa pitämässään esitelmässä lähtenyt liikkeelle John W. Berryn 1990-luvulla esittämästä psykologisen akkulturaation teoriasta. Sen pohjalta Kyntäjä sanoo, että sopeutuminen uuteen kulttuuriin edellyttää ihmisiltä vastausta kahteen peruskysymykseen. Ensinnäkin, halutaanko säilyttää oma etninen ja kulttuurinen identiteetti (esim. virolainen identiteetti) ja arvostetaanko sitä. Toiseksi, halutaanko olla tekemisissä valtaväestön (suomalaisten) kanssa ja pidetäänkö sitä arvokkaana. Kyntäjä on haastatellut Suomessa asuvia virolaisia ja esittää neljä tunnettua sopeutumismallia:

Assimilaatio eli sulautuminen, ts. oman etnisen identiteetin menettäminen ja yhteenkuuluvuuden tunteen siirtäminen valtaväestöön.

Esimerkkinä kahdeksan vuotta Suomessa asunut virolainen kieltenopettaja on haastattelussa sanonut: "Mulla ei ole enää mitään tekemistä virolaisten kanssa, minä olen nyt Suomen kansalainen ja kunnan ihminen". Myöhemmin hän sanoi, että virolaisista kirjoitetaan tiedotusvälineissä vain rikollisuuden yhteydessä ja siksi hän ei halua pitää itseään virolaisena, vaikka hänellä onkin virolaiset sukujuuret.

Separaatio eli eristäytyminen, ts. kaiken uuden yhteiskunnan tarjoaman torjumisen, eristäytyminen valtakulttuurista oman ryhmään.

Esimerkkinä kuusi vuotta Suomessa asunut lastentarhaopettaja: "Suomessa on kaikki huonommin kuin Virossa. Tallinnassakin tutut ihmettelee, miten mä pystyn täällä asumaan, ja sitten ne suomalaiset pitää meitä vielä edelleenkin neukkuina, ei sitä jaksaa selittää... onhan se selvää että virolaiset ovat paljon sivistyneempiä kuin suomalaiset."

Marginalisaatio eli syrjäytyminen kummastakin viiteryhmästä, sekä omasta alkuperäiskulttuurista että valtakulttuurista. Asenne syntyy Kyntäjän mukaan erityisesti silloin, kun maahanmuuttaja mielestään kuuluu samanaikaisesti kahteen ryhmään, jotka kumpikin hänen mielestään halveksivat toisiaan, siis virolaiset suomalaisia ja päinvastoin.

Esimerkkinä neljä vuotta Suomessa asunut muusikko: "En oikein tiedä kuka mä olen ja mihin kuuluun, Suomessa olen virolainen ja tunnen, että minua ei hyväksytä täällä, koska virolaisista kirjoitetaan niin huonosti iltalehdissä; myös Virossa en tunne oloni kotoiseksi, siellä olen jotenkin maanpetturi, joka on jättänyt kotimaansa paremman elämän toivossa; eihän ne tajua, että mä teen täällä Suomessa hirveästi duunia ja maksan veroja."

Integraatio eli sopeutuminen, jolloin arvostetaan omaa kulttuuria ja etnistä identiteettiä, mutta hyväksytään ja omaksutaan myös uuden valtakulttuurin normeja ja tapoja ja myös uuden yhteiskunnan kulttuuri. Suomeen integroituneet virolaiset voisivat Kyntäjän mielestä toimia erinomaisina sillanrakentajina Suomen ja Viron välillä.

Lähteet

- Boman, Sven 2003: Kabböle-ester, en minoritet i minoriteten. Andra upplagan. Porvoo Julmapaino.
- Eesti Soomlaste Liit [kotisivu]. eestileht.kolhoos.ee/stories/storyReader\$95.
- Elulood 2000: Elulood 2000. Eesti elulood. Eesti Entsüklopeedia 14. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn.
- Grünthal, Riho 1997: Livvistä liiviin. Itämerensuomalaiset etnonyymit. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- Etelästä pohjoiseen – Virolaiset Suomessa 2001: – viro.nyt 2001/1. www.svyl.net/vironyt0101.html.
- Jasinskaja-Lahti, Inga—Liebkind, Karmela—Vesala, Tiina 2002: Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Gaudeamus, Helsinki.
- Kulu, Hill 1992: Eestlased maailmas. Ülevaade arvukusest ja paiknemisest. Tartu Ülikool, Tartu.
- Kyntäjä, Eve 1997: Eestlased Soomes – akulturatsioonipsühholoogia ja etniline identiteet. – Eestlane olla... Eesti keele ja kultuuri perspektiivid (toim. Kulu, Hill—Metsis, Katrin—Tammara, Tiit). 60–70. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu.
- Kyntäjä, Eve 2000: Maahanmuuttajat sillanrakentajina. www.tuglas.fi/artikkelit/kyntaja.html.
- Kyntäjä, Eve 2004: The Meaning of Stigma for Self-Identification and Psychological Well-Being amongst Estonian- and Russian-Speaking Immigrants in Finland. A Qualitative Interview Study. – New Challenges for the Welfare Society (toim. Puuronen, Vesa—Häkkinen, Antti—Pylkkänen, Anu—Sandlund, Tom—Toivanen, Reetta). 193–207. Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 142, Joensuu.
- Lukkari, Matti 2005: Ystävämme Suomen-pojat. Historia. – Suomenpoikien perinneyhdistys ry [kotisivu]. www.suomenpojat.fi.
- Maahanmuuttajien elämää Suomessa 2005: Maahanmuuttajien elämää Suomessa (toim. Seppo Paananen). Tilastokeskus, Helsinki.
- Nigol, August 1918: Eesti asundused ja asupaigad Wenemaal. Eesti Kirjanduse Seltsi kodumaa tundmaõppimise toimekonna toimetused 1. Postimees, Tartu.
- Nordling, Carl O. 1974: Estniska ortnamn i svensk bygd. En ny teori om östra Nylands första bebyggelse och om ursprunget till bygdens gamla icke-svenska ortnamn. Stockholm.
- Nordling, Carl O. [kotisivu]: www.carlonordling.se/.
- Ots, Rain 2002: Asutati Soome Eestlaste Liit. – Eesti Leht 3/4. 4–6. Tampere Eesti Klubi, Tampere.
- Parhankangas, Outi 2004: Maahanmuuttajat oululaisilla työmarkkinoilla. Työvoimatoimisto. www.eennakointi.fi/innovatiivisettoimet/kaksipuoleinen%20maahanmuuttajaraportti.pdf.
- Porvoo Julmapaino [kotisivu]. www.avenet.fi/www30100/julmapaino.html.
- Pullat, Raimo 1981: Peterburi eestlased. Ajaloolis-demograafiline käsitlus XVIII sajandi algusest kuni 1917. aastani. Eesti Raamat, Tallinn.
- Punttila, Matti 1992: Eesti keelesaar Porvoo ja Loviisa vahel. – Keel ja Kirjandus 5. 281–285. Tallinn.
- Raag, Raimo 1995: Virolaiset Viron ulkopuolella. – Viro. Historia, kansa, kulttuuri (toim. Seppo Zetterberg). 339–376. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 610. Helsinki.
- Raag, Raimo 1999: Eestlane väljaspool Eestit. Ajalooline ülevaade. Tartu Ülikooli kirjastus, Tartu.
- Raaitila, Pentti—Vehmas, Susanna 2005: Etnisyys ja rasismi sanomalehdissä 1999–2004 – Seurantatutkimuksen yhteenvedoa ja arviointia. – Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä (toim. Pentti Raaitila). 11–32. Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikön ja tiedotusopin laitoksen julkaisuja. C 39. Tampere.
- Talve, Ilmar 1979: Suomen kansankulttuuri. Historiallisia päälinjoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 355, Helsinki.

- Taskutieto 2005. www.vaestorekisterikeskus.fi/vrk/home.nsf/suomi/tilastot.
- Tilastokeskus [kotisivu]. www.stat.fi.
- Troska, Gea 1998: Kauplemine ja vahetus. – Eesti rahvakultuur (toim. Viires, Ants—Vunder, Elle) 229–244. Eesti Entsüklopeediakirjastus, Tallinn.
- Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö [kotisivu]: vsop-php.vsy.fi
- Ystävyyttä yli meren 2002: Ystävyyttä yli meren. 700 vuotta seprakauppaa (toim. Agu Veetamm). Maalehe kirjastus, Kunda.
- Vehmas, Susanna 2005: Rasismi ja etnisyys sanomalehdissä keväällä 2004. – Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä (toim. Pentti Raittila). 97–175. Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikön ja tiedotusopin laitoksen julkaisuja. C 39. Tampere.

II Vähemmistökielten opetus ja järjestötoiminta

Kveenien kielen akateeminen elvyttäminen – tunteella ja järjellä, mutta miten?

Marjatta Norman ja Anitta Viinikka-Kallinen

Kveenien kulttuuritilanteesta ja kielen asemasta

Kveenien kieli on Pohjois-Norjan ikivanha kieli, jonka julkinen elämä on vasta alkamassa. Kieli on elänyt puhekielenä Jäämeren rannikolla vaihtelevien poliittisten tuulien alla satoja vuosia, milloin viranomaisten unohtamana, milloin suorastaan vainoamana, ja nyt vihdoin pienessä tunnustuksen myötälaitaisessa. Kieli elää nyt järjestäytymispaineiden alla: se on tunnustettu virallisesti ja siltä odotetaan näyttöjä. On saatava kirjakielen tuntomerkit: kirjoitusstandardi, kielioppi ja hyväksytyä sanastoa. Standardisoiminen on välttämätöntä kielen uskottavuudelle ja ehkä elvyttämisllekin, mutta sen toteuttamisessa kohdataan monia periaatteellisia ja käytännöllisiä ongelmia.

Suomen kieli puolestaan sai Pohjois-Norjan peruskouluissa ja lukioissa aseman toisena kielenä sitkeän poliittisen taistelun ja pitkän kokeiluvaiheen jälkeen vuonna 1997. Kouluaineen nimi on "finsk som andrespråk" eli suomi toisena kielenä.³ Opetussuunnitelmassa määritellään, että tavoitteena on oppia suomen kieltä ja kulttuuria sekä kveenikulttuuria. Kveenien kieltä ei mainita.

Norjan kveenit ovat pohjoismaisesta näkökulmasta katsottuna järjestäytyneet melko myöhään. Etnopoliittinen etujärjestö "Ruijan Kveeniliitto — Norske Kveners Forbund" perustettiin vuonna 1987. Liitto toimii vain norjan kielellä.

Kulttuurilaitoksista voidaan mainita kolme, joiden toiminnassa kveenikulttuuri on keskeinen: Vesisaaren museo, Pyssyjoen Kveenien kielen ja kulttuurin keskus ja Raisin Halti-keskus.⁴ Laitokset toimivat norjaksi. Eetterimediaa edustaa yksinään Norjan

3 Norjassa "toinen kieli" on yleensä jompikumpi norjan kielen variantti, bokmål tai nynorsk. Saamelaisilla toinen kieli voi olla saame, kveeneillä ja suomalaisilla suomi.

4 Norjaksi nimet ovat Vadsø museum—Ruija kvenmuseum, Kvensk institutt ja Halti kvenkultur- og nasjonalparksenter.

Yleisradion suomenkielinen lähetys, 12 minuuttia viikossa aluelähetyksessä. Lehdistö koostuu yhdestä lehdestä, joka ilmestyy noin kerran kuussa. Lehden artikkelit ovat suomea ja norjaa, joukossa jonkin verran myös kveenin kieltä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kveenin kieli on näihin päiviin saakka ollut näkymätön kieli, jolla ei ole tähän mennessä ollut yhteiskunnallisia käyttöalueita eli domeeneja juuri lainkaan. Jopa kveenikulttuuritoimintakin on tapahtunut enimmäkseen norjaksi.⁵ Kieli astui huomattavan askelen eteenpäin syksyllä 2004, kun Alf Nilsen-Børsskogin romaani *Elämän jatko 1. Kuosuvaaran takana* ilmestyi. Yli 400-sivuinen teos on kirjoitettu rikkaalla ja ilmaisuvoimaisella kveenin kielellä. Kirjan merkitys on valtava, se on ensimmäinen vahva kirjallinen todistuskappale kveenin kielen ilmaisuvoimasta ja rikkaudesta. Sen lisäksi kirjan symbolinen merkitys on suuri.

Kveenin kieli yhteiskunnallistuu

Keväällä 2005 kveenin kieli sai virallisesti kielen aseman, kun Norjan suurkäräjät hyväksyi hallituksen esityksen, jossa kveeni määritellään itsenäiseksi kieleksi.⁶ Odotukset kielen elpymisestä ja käytön laajenemisesta lisääntyivät tunnustamisen takia tietysti huomattavasti.

Valtiovalta ei ole tähän mennessä mitenkään rohkaissut kveeninkielisten tekstien tuottamista, ei alkuperäisten sen enempää kuin käännöstenkään. Myöskään niin sanottua ruohonjuuritason toimintaa kveenin käyttämiseksi ja kehittämiseksi ei ole juuri ilmaantunut. Ajatus kveenistä omana kielenään näyttää heränneen eurooppalaisen vähemmistöaallon myötä. Kveenien kulttuurinen itsevarmuus ei sitä ennen ole riittänyt kielen kirjalliseen käyttämiseen ja näkyväksi tekemiseen (Nilsen-Børsskog 15.9.2004). Norjan viranomaisten ja kulttuurilaitosten kielteiset asenteet tätä pientä vähemmistökieltä kohtaan ovat saaneet ihmiset vetäytymään yhteiskunnalliselta kentältä ja tyytymään kielensä käyttämiseen vain yksityisissä yhteyksissä. Tarjolla ei ole myöskään ollut minkäänlaista apua oikeinkirjoitukseen ja muihin kirjoittamisen käytännön ongelmiin. Esimerkiksi Alf Nilsen-Børsskog joutui romaaniaan kirjoittaessaan jatkuvasti tekemään urauurtavia ratkaisuja ja laatimaan itselleen oikeinkirjoitussääntöjä (Nilsen-Børsskog 15.9.2004). Tällainen kirjoittamisprosessi on niin vaikea, että se luultavasti säikyttää useimmat pois kveenin kielellä kirjoittamisen parista. Kirjallisen kielenkäytön perinne perustuu vahvasti sille, että ensin opetellaan kirjoittamaan kieltä oikein, vasta sitten seuraa oman tuottamisen vaihe. Kveenin kielellä kirjoittavan pitäisi osata luoda ortografiaa samalla kun keskittyy kirjoituksen sisältöön.

Kveenin kielellä ei ole tähän mennessä ollut mitään organisaatiota tai laitosta tukena, vaan kielen kehittäminen on ollut yksityisen toiminnan varassa.⁷ Tromssan

5 Kvæntun käyttää jonkin verran kveenin kieltä profiloituessaan julkisuudessa. Keskus on myös järjestänyt paikallisia kielikursseja ja esimerkiksi teemailtoja kielen ja kulttuurin aiheista.

6 Vaihtoehtona olisi ollut kielen määrittelemine suomen murteeksi. Tähän saakka viranomaiset ovat kaikessa hiljaisuudessa noudattaneet tällaisen käsityksen mukaista politiikkaa, vaikka asiaa ei ollut selvitetty mitenkään.

7 Pyssyjoessa sijaitseva valtion rahoittama kulttuurilaitos, jonka nimi on syksyyn 2005 asti ollut "Norsk senter for kvensk språk og kultur", on laajentamassa toimintaansa kielen kehittämisen suuntaan. Laitos on ottanut uudeksi nimekseen "Kainan institutt—Kvensk institutt". Laitos toimii säätiömuotoisena.

yliopiston humanistisen tiedekunnan kveenin kielen ja kulttuurin Bachelor of Arts -tasoinen eli perustason opintokokonaisuus on askel kohti kielen standardisoimista. Opintojen on tarkoitus alkaa tammikuussa 2006. Jos hanketta tarkastelee yrityksenä elvyttää kveenin kieltä, on se mielenkiintoinen monestakin syystä.

Ensinnäkin se on yritys luoda kirjakielen normeja ja asemaa kielelle, joka viime vuosiin saakka on elänyt vain suullisena. Kirjoitettua kieltä on äärimmäisen vähän. Toiseksi hanke toteutetaan pienellä laitoksella, jonka työntekijät ovat suomalaisia. Lisää henkilökuntaa tai varoja tämän uuden akateemisen oppiaineen perustamiseksi ei ole saatu. Erikoista on myös se, että yliopisto ottaa huolehtiakseen perustason opetuksesta aineesta, jota ei toistaiseksi juuri opeteta kouluissa. Oppimistavoitteet on tietysti muokattava tämän tosiasian pohjalta. Toisaalta tällaisella oppiaineella on suuri symboliarvo. Se viestii ulkomaille, että akateeminen taho on hyväksynyt kveenin kielen, seikka jonka tietysti tavallaan vahvisti jo kevään 2005 poliittinen päätös. Päätös perustui suurelta osin raporttiin, joka tilattiin Tukholman yliopistossa työskentelevältä Kenneth Hyltenstamilta. (Kielen ja murteen määritelmistä, ks. Hyltenstam 2003: 9–24.)

Kveeni yliopistollisena oppiaineena

Tromssan yliopisto aloittaa siis tammikuussa 2006 kveenin kielen ja kulttuurin verkko-opinnot. Yliopiston aikaisempi kokemus kveenin kielen opetuksesta on vähäinen. Lukuvuonna 1998–1999 avattiin opiskelijoille mahdollisuus suorittaa kveenin kielen ja kirjallisuuden ns. semesteremne eli alkeistason opinnot. Opintokokonaisuus oli yhden lukukauden mittainen ja sisälsi alkeistiedot oppiaineesta.⁸ Opintoihin ilmoittautui syksyllä 1998 kymmenkunta opiskelijaa, ja suurin osa heistä myös suoritti tentit. Sitten ei kveeniopinnoille ole ollut sanottavampaa kysyntää. Yksi syy voi olla, että ne, jotka ovat kveenin kielestä kiinnostuneita, ovat hieman vanhempia ihmisiä, jotka ovat niin kiinni työelämässä, että päätoimiset opinnot eivät mahdu heidän aikatauluunsa.

Kun yliopisto aloittaa kveenin kielen ja kirjallisuuden verkko-opinnot, tavoitteena on, että mahdollisimmat monet asuinpaikastaan riippumatta voisivat osallistua opintoihin. Pohjois-Norjassa ihmiset asuvat hajallaan, esimerkiksi perinteiset kveenialueet sijoittuvat kahden pohjoisimman läänin, Tromsin ja Finmarkun, alueelle eli lähes tuhannen kilometrin pituiselle kaistaleelle. Lisäksi muualla Norjassa asuu todennäköisesti yhtä paljon kveenejä kuin itse kanta-alueella. Verkko-opetus mahdollistaa opiskelun kaikille kiinnostuneille, joilla on käytössään tietokone. Opintoja voi harjoittaa kotoa käsin myös ansiotöiden ohessa ja vapaammalla aikataululla kuin perinteisiä opintoja.

Kuka tarvitsee kveenin opintoja?

Ennen kaikkea tietoja kveenin kielestä ja kulttuurista tarvitsevat tietysti kveenit itse, mutta on tärkeää tarjota pätevöitymismahdollisuutta myös niille, jotka ammatissaan työskentelevät kveenejä koskevien asioiden parissa. Tärkeä kohderyhmä ovat sekä

⁸ Nykyisessä opetusohjelmassa semesteremneä ei enää ole, vaan se on sisällytetty aineen perusopintoihin.

nykyiset että tulevat suomi toisena kielenä -opettajat. Uusien opettajien kouluttaminen on sitäkin tärkeämpää, kun tiedetään, että suuri osa nykyisistä opettajista on yli 50-vuotiaita. Kun opettajilta eräässä kyselyssä tiedusteltiin, millaista lisäkoulutusta he kaipaivat, hyvin monet vastasivat, että he tarvitsisivat tietoja varsinkin kveenin kielestä ja kulttuurista. (Norman 2004: 99). Nyt aloitettavat yliopisto-opinnot tuovat myös lisää kokemusta kveenin kielen opettamisesta ja opiskelijoiden suhteesta kveenin kieleen ja kulttuuriin, mikä on erittäin tärkeää opintojen kehittämisen kannalta.

Akateemisten kveeniopintojen aloittamisella on käytännön tavoitteiden lisäksi myös ideologista merkitystä. Kveeniopintoja tarjotessaan yliopisto haluaa olla mukana kveenin kielen näkyväksi tekemisessä ja elvyttämässä. Kieli on erittäin uhanalainen, joten aikaa on siis vähän. Nykyään kveenin kieli enää ani harvoin siirtyy luonnollisesti sukupolvelta toiselle. Aktiiviset puhujat ovat iäkkäitä ja kuuluvat sukupolveen, joka opetettiin kätkemään äidinkieltänsä. Kielen luonnollinen siirtyminen häiriintyi tästä syystä pysyvästi. Yliopisto-opintojen tarkoituksena onkin paitsi pätevien opettajien kouluttaminen, myös opiskelijoiden rohkaiseminen käyttämään kveeniä arkielämässään. Jos kveenit eivät pidä näitä opintoja tarpeellisina ja mielekkäinä, opinnot todennäköisesti loppuvat. Nykyisessä opintopoliittisessa tilanteessa opintojen säilymisen takeena ovat tasaiset opiskelijamäärät ja riittävät opintosuoritukset.

Kenen ehdoilla kieltä elvytetään?

Pohjois-Norjassa liikkeessaan saa vaikutelman, että kveeniasiat ovat vain muutamien harvojen käsissä. Tällaisia kommentteja kuulee usein myös alueen ihmisiltä. Tällainen käsitys ei ole eduksi kveenin kielen elvyttämiseksi. Kentällä kaivataan informaatiota kveeneistä, heidän asemastaan ja päämääristään, eritasoisia kielikursseja, kulttuuri-tilaisuuksia ja aivan konkreettisia neuvoja monikieliseen arkielämään. Aikaisemmin mainitut Kveenimuseo Vesisaarella, toimintaansa aloitteleva Kainun instituutti—Kvensk institutt Pyssyjoella ja vasta toimintamahdollisuuksiaan hakeva Halti-keskus Raisissa ovat tärkeitä laitoksia, jotka tekevät ja tulevat tekemään arvokasta elvyttämistyötä. Kveenikulttuurilaitoksilla ei tule olemaan pulaa työkohteista.

Vaikka nämä keskuksat saataisiinkin toimimaan tehokkaasti, pitäisi toiminnan olla vielä laaja-alaisempaa. Vaikutelma, että kveeniasiat ovat vain muutamien käsissä, olisi saatava pikaisesti muuttamaan. Kveenin kieli ja kulttuuri ovat yhteinen asia, ja niiden elvyttämiseen ja näkyväksi tekemiseen pitäisi kaikkien kiinnostuneiden päästä osallistumaan. Pitäisi luoda ilmapiiri, jossa erilaiset kielen ja kulttuurin tulkinnat ja variaatiot ovat tervetullutta rikkautta. Kieli ei ainoastaan välitä arvoja, vaan myös tuottaa niitä. Kielen standardisoinnissa keskitytään usein pohtimaan ja perustelemaan lingvistisiä seikkoja, mutta kielen normittaja ottaa väkisininkin kantaa myös kulttuuriarvoihin. Kieltä ei voi käsitellä ilman sen kantamaa arvomaailmaa.⁹ Kielen normittamisessa joutuu siis tekemään lukemattomia ratkaisuja, joiden tuloksena vähemmistökieli joko vahvistuu tai sitten ristiriidat kärjistyvät entisestään. Hyvää tarkoittava standardisointitoiminta voi myös johtaa hierarkkisen järjestyksen

⁹ Kulttuuristen arvojen syntyisestä ja välittämisestä ks. Viinikka-Kallinen 2005: 77–80.

korostumiseen kielen edustaman kulttuuripiirin sisällä. Se kielimuoto, jonka pohjalle kirjakieli luodaan, on taipuvainen saamaan myös kulttuurihegemonisen aseman moniarvoisuuden vakuutteluista huolimatta. Näin tuodaan kansallisvaltioille tyyppillinen kulttuurihierarkia myös vähemmistön keskuuteen. Tästä syystä ei koskaan voi liikaa korostaa, miten tärkeää on kunnioittaa variaatioita, antaa tilaa moniarvoisuudelle ja vaalia suvaitsevaista ilmapiiriä. On tärkeää saada mukaan kielenkehittämistyöhön monenlaisia ihmisiä, jotka edustavat kielen eri variantteja. Tällä on merkitystä myös kielen tulevan kirjallisen elämän kannalta. Standardisoidun kielen on helpompi saada kieliyhteisön hyväksyntä, jos siinä on aineksia useista varianteista.¹⁰

Koulujen ja opettajien avainasema

Paikallinen kulttuurityö on tärkeää ja yhteiset kokemukset ja yhteisyyden tunne ovat valtava voima ja rikkaus. Entisaikaan paikallinen kulttuurityö keskittyi usein kansankoulunopettajan ympärille. Suomi toisena kielenä -oppiaineen opettajat ovat nyt monella tavalla avainasemassa kveenin kielen ja kulttuurin sekä positiivisten asenteiden välittäjinä. Opettajien koulutuksessa olisi sen vuoksi kiinnitettävä erityisen paljon huomiota siihen, että kaikki opettajat saisivat mahdollisimman hyvät tiedot ja lähtökohdat tärkeän tehtävänsä menestykselliseen suorittamiseen. Lasten vanhemmat ja sukulaiset, paikalliset seurakunnat, museot ja muut mahdolliset kulttuuritahot olisi saatava mukaan käytännön yhteistyöhön. Kveenin kielen ja kulttuurin elvyttämistoiminnan on lähdettävä kunkin paikkakunnan omista voimavaroista ja tarpeista, sanelupolitiikka usein vain tappaa versovan kiinnostuksen. Innostuksen herättäminen ja ylläpitäminen pitäisi olla kaikkien kveenikeskusten jatkuva tehtävä.

Irene Andreassen toteaa artikkelissaan ”Onko kveenin kielellä tulevaisuutta?”, että monet suomi toisena kielenä -oppiaineen opettajat ovat kotoisin Suomesta ja usein myös opiskelleet siellä. Monet heistä ovat asuneet kauan Norjassa ja ovat selvillä kveeniväestön tilanteesta. Monet eivät kuitenkaan ole seuranneet suomalaisessa kieliyhteisössä tapahtuneita muutoksia, esimerkiksi murteiden uudenlaista arvostusta ja kielellisen moninaisuuden hyväksymistä. (Andreassen 2005: 24–25.) Opettajien tausta ja pätevyys siis vaihtelevat samoin kuin mielipiteet suomi toisena kielenä -opetuksen menetelmistä ja päämääristä. Voimakasta vastakkainasettelua kveeni—suomi eivät useimmat pohjoisnorjalaiset varmaankaan koe positiiviseksi. Todellisuudessa kielet ovat naapurikieliä ja toisilleen läheistä sukua, eli toisilleen luonnollinen tuki ja yhteistyökumppani. Vaikuttaa siltä, että vain pieni vähemmistö haluaa vahvemman aseman kveenin kielelle suomen kielen hylkäämisen kustannuksella. Sellaisia, jotka puolustavat vain suomen kirjakielen opettamista kouluissa, lienee vieläkin vähemmän. Riidan lietsominen ei tietenkään ole oppiaineelle eduksi. Oppisuunnitelmien laatimisessa sekä valtakunnallisissa ja koulukohtaisissa työskentelyissä myönteinen yhteistyö on paras tie eteenpäin. Kompromissit ovat mahdollisia ja kveenin kielen tukeminen tärkeää.

¹⁰ Esimerkiksi Ruotsin meänkielisten parissa käytiin kiihkeää keskustelua, kun ensimmäinen kielioppikirja ”Meänkielen kramatiikki” ilmestyi vuonna 1996. Keskustelu koski ennen kaikkea sitä, kuvaako uusi kielioppikirja meänkieltä osuvasti, eli vastaako se puhujien käsitystä oikeasta kielestä. Keskustelua käytiin lehdissä, radiossa, sähköpostin keskustelupalstoilla ja yksityisesti.

Suomi toisena kielenä on melko uusi oppiaine perinteisten oppiaineiden joukossa ja sen asema ja sisältö kaipaavat kohennusta. Uuden oppiaineen sijoittuminen muiden jo vakiintuneiden aineiden joukkoon on työlästä ja vaatii aikaa ja monenlaista tukea. Opettajien arkipäivään ja opetuksen puitteisiin pitäisi kiinnittää huomiota. Opettajilla saattaa olla useita pieniä oppilasryhmiä eri kouluissa, joiden välillä he liikkuvat. Tilanne on hankala, sillä tällaisissa olosuhteissa opettajien on vaikea integroitua osaksi koulun normaalia toimintaa, ja he jäävät helposti ulkopuolisiksi. Samoin oppiaineen asema kärsii, jos sitä edustava opettaja ei pysty osallistumaan koulun sisäiseen keskusteluun ja resurssien jakoon. Opettajat ovat kiinnittäneet huomiota myös oppituntien järjestelyyn. Tuntien hyvä sijoittuminen oppilaiden lukujärjestyksessä ja vastuu sopivan oppimateriaalin hankkimisesta hyvissä ajoin ennen lukukauden alkamista kuuluvat koulun johdolle. Koulun vastuulla on myös, että suomenopettajatkin tuntevat olevansa osa koulumiljöötä ja että he ovat mukana yhteisissä projekteissa. (Norman 2004: 103–104.)

Kveenin kielen opetuksessa on paljon haasteita, eikä mitään pikaratkaisuja ole näkyvissä ainakaan tällä hetkellä. Oppiaineessa on toistaiseksi erittäin vähän oppimateriaalia. Jos kieltä halutaan elvyttää, pitäisi pikaisesti saada monipuolista tekstimateriaalia käyttöön. Opetus tapahtuu eräänlaisessa välivaiheessa, ja sekä opettajat että oppilaat ovat pioneereja. Opetuksen pedagogis-didaktinen tilannekin on harvinainen. Miten kieltä, jolla on kveenin kaltainen tilanne, pitäisi opettaa? Katsoipa tilannetta miltä kannalta tahansa – haasteita on todella paljon. Mutta jostakinhan on aloitettava!

Kielen elvyttämisen ideologisista tavoitteista

Pohjois-Norjassa käyty kielikeskustelu on aika ajoin kärjistynyt melko jyrkäksi sen suhteen, miten ja missä kveeniä ja suomea pitäisi opettaa. Kuten edellä totesimme, kveenin kielen puolustajat haluavat vahvemman aseman alueen vanhalle vähemmistökielille kveenille, suomen kielen puolustajat haluavat, että kouluissa opetetaan suomen kirjakieltä. Molemmat tahot perustelevat näkökantojaan oppilaitten parhaalla. Kveenin kielen puolustajat uskovat, että kielen kouluopetus vahvistaa oppilaitten identiteettiä ja kulttuurista itsetuntoa. Suomen kielen puolustajat uskovat, että suomen kirjakielestä on lapsille ja nuorille enemmän hyötyä tulevaisuudessa. Keskustelussa ei juuri ole esiintynyt näkökulmaa, jonka mukaan molempia kieliä voitaisiin opettaa rinnan. Keskustelijat ovat myös usein lukkiutuneet ajatukseen, että suomen kielen opinnot eivät vahvista kveeni-identiteettiä lainkaan. Tätäkin asiaa voidaan tarkastella myös toisesta näkökulmasta: kveenilapsille ja -nuorille voi olla inspiroivaa havaita olevansa osa itämerensuomalaista kieliperhettä.

Ajatellaan siis yleisesti, että kielen opetuksella on ideologisia tavoitteita. Siitä tietysti seuraa loogisesti, että näistä tavoitteista on päätettävä ja ehkä myös kilpailtava. Pohjoismaisten yhteiskuntien kansalaiset uskovat lujasti koulutuksen voimaan ja ajattelevat, että kielen elvyttäminen on mahdollista ennen kaikkea julkisten organisaatioiden avulla, siis esimerkiksi koulun ja yliopiston. Ajatus perustuu näkemykseen, että vähemmistökieltäkin on opittava käyttämään myös kirjallisesti. Lisäksi odotusten taustalla on tieto, että vähemmistökieli ei enää elä perheissä ja

kielilyhteisössä, vaan yhteiskunnan on otettava vastuu kielen säilyttämisestä. Vastuualueiden jakaantuminen kveenin kielen ja kulttuurin säilyttämisessä ja kehittämisessä on melko epäselvä. Taloudelliset puitteet ovat erittäin niukat ja organisoitua toimintaa ja esimerkiksi laitoksia on hyvin vähän.¹¹ Niinpä se vähäisenkin ymmärrettävästi joutuu moninkertaisten odotusten kohteeksi.

Jos hyväksytään ajatus, että kveenin kielen opetus kouluissa ja yliopistossa on osa elvyttämisprosessia, on asia otettava huomioon myös oppisisältöjä laadittaessa. Ongelmalliseksi tilanteen tekee se, että kveenin opetus ei ole millään tasolla saanut tarpeellisia taloudellisia puitteita. Opettajia ei ole koulutettu, oppimateriaalia ei ole juuri kehitetty, lisäkoulutusta ei ole järjestetty nyt viroissa oleville opettajille, eikä kunnille ja kouluille ole jaettu tarpeellista tietoa. Lähes kaikki perustuu toistaiseksi yksittäisten ihmisten aloitteellisuuteen.

Kuten edellä kerroimme, opettajat tekevät usein työtään tilanteessa, jossa oppiaineen asema ja mahdollisuudet ovat heikot. Paradoksaalisesti juuri tähän heikosti organisoituun oppiaineeseen kohdistuu kaksinkertaisia odotuksia: kielen oppimisen ohella odotetaan oppilaiden myös vahvistavan kulttuurista identiteettiään opetuksen avulla. Näin vaativa tavoite olisi vakiintuneemmallekin oppiaineelle melkoinen haaste. Nyt tämä kaksinkertainen vastuu on säilytetty opettajille, joiden koulutus ei läheskään aina ole valmistanut heitä tehtäväänsä. Yliopistossa oppiaineella ei ole yhtään omaa virkaa eikä lisärahoitusta. Kveenin opetuksen aloittamiseen käytetty aika otetaan suomen kielen ja kulttuurin resursseista. Uutta akateemista ainetta rakennetaan suomen kielen ja kulttuurin pienen henkilökunnan voimin lukemattomien muiden tehtävien ohella tilanteessa, jossa tulosvastuuta painotetaan jatkuvasti ja suorituksia mitataan kvantitatiivisesti kiihtyvään tahtiin. Akateemisessa maailmassa pieni vähemmistökieli joutuu kilpailemaan opiskelijamääristä, suorituspisteistä ynnä muusta suurten kansalliskielten joukossa.

Lähteet

Painetut lähteet

- Andreassen, Irene 2005: Onko kveenin kielellä tulevaisuutta? – Kielen asema ja uudet haasteet. – Arina. Pohjoismainen kveenitutkimuksen aikakausjulkaisu 2004–2005 (toim. Anitta Viinikka-Kallinen—Egil Sundelin). 16–28. Kaamos Förlaaki, Aapua.
- Paulsen, Trude 2005: Itsestäänselvä jako? Normatiivinen teoria ja oikeuskategoriat Norjan vähemmistöpolitiikassa. – Arina. Pohjoismainen kveenitutkimuksen aikakausjulkaisu 2004–2005 (toim. Anitta Viinikka-Kallinen—Egil Sundelin). 55–64. Kaamos Förlaaki, Aapua.

¹¹ Pohjois-Norjan toisen vanhan vähemmistön saamaan tukeen verrattuna kveenien tuki on mitätöntä. 1960-luvulta alkaen on rakennettu saamelaisia kulttuurilaitoksia, ja ne on vähitellen siirretty taloudellisesti ja hallinnollisesti saamelaiskäräjien alaisuuteen. Näitä ovat Saamelainen erikoiskirjasto, liikkuva kirjastopalvelu, Beavvas Sami Teahter, saamelaiskokoelmat De Samiske Samlinger, saamelaismuseot, jotka kuuluvat julkista tukea saavien museoiden järjestelmään, saamelaiset kulttuuriapurahat, saamelaiset musiikkifestivaalit, saamelaisarkisto ja saamen kielilain seuranta. Vain harvoja toimenpiteitä on suunnattu kveenikulttuurin välittämiseen tai vaalimiseen. (Paulsen 2005:57)

Viinikka-Kallinen, Anitta 2005: Kansalliskirjallisuuden ruma ankanpoikanen. Vähemmistökirjallisuuden elinehdoista. – Arina. Pohjoismainen kveenitutkimuksen aikakausjulkaisu 2004–2005 (toim. Anitta Viinikka-Kallinen—Egil Sundelin). 75–83. Kaamos Förlaaki, Aapua.

Painamattomat lähteet

Hyltenstam, Kenneth 2003: Kvenskans status. Rapport för Kommunal- og regionaldepartementet och Kultur- og kirke departementet i Norge. Oslo.

Nilsen-Børsskog, Alf 2004: Alf Nilsen- Børsskogin haastattelu. Norsk Rikskringkasting 15.9.2004. Haastattelija Anitta Viinikka-Kallinen.

Norman, Marjatta 2004: Suomi toisena kielenä Tromssan ja Finmarkun lääneissä Pohjois-Norjassa. – Äidinkieli ja toiset kielet. Pohjoismainen kaksikielisyystyöpaja Tampereella 18–20.10.2002. (toim. Sirkku Latomaa). Studies in Language, Translation and Culture. B 1. University of Tampere.

<http://tampub.uta.fi>.

Võron kielen domeeneista

Sulev Iva

Johdanto

Vähemmistökielille on ratkaisevan tärkeää nostaa kielen arvostus ja kielenkäyttäjien tietoisuus sellaiselle tasolle, jossa kieli säilyisi myös globalisaation epäsuotuisissa olosuhteissa. Siksi kieltä pitää käyttää elävänä kommunikointivälineenä, joka toimii mahdollisimman monella elämänalalla.

Võron kielen arvostus on valtakunnallisen tuen ansiosta noussut ja kielen käyttöalatkin ovat laajentuneet, vaikka vielä 1980-luvulla võroa käytettiin lähes ainoastaan murteellisena puhekielenä, jolla ei ollut ollenkaan prestiisiä. 1980- ja 1990-luvuilla võron kielen kehittämisen arvokkaana historiallisena taustana ja tukena oli vanhan eteläviron kirjakielen pitkä traditio. Kuitenkaan tämä traditio ei ollut keskeytymätön, elävä eikä edistyvä, vaan fragmentaarisen murrekirjallisuuden tasolle supistunut traditio. Vasta võron kehittäminen ja elvyttäminen 1980- ja 1990-luvuilla alkoi nostaa sen yhteiskunnallista statusta. Samaan aikaan perustettiin Võron seura (VKKF), jonka päämääränä on ollut lisätä võron kielen kirjallista käyttöä sekä laajentaa käyttöaloja.

Võron Instituutin perustaminen vuonna 1995 on mahdollistanut valtakunnallisen tuen võron kehitykselle ja käytölle. Tällaisen valtiollisen laitoksen pyrkimys toimia võronkielisenä on nostanut võron kielen jossakin määrin viralliselle tasolle. Võron Instituutti ja Võron seura ovat yhdessä edistäneet võronkielistä kauno- ja oppikirjallisuutta, mediaa sekä teatteri- ja elokuvatoimintaa. Võron Instituutin yksi tärkeimpiä tehtäviä on ollut võron kielen opetuksen aloittaminen Võromaan kouluissa. Võrolaiset ovat itse alkaneet tutkia ja kehittää kieltään, ja tuloksena on syntynyt võronkielisiä tieteellisiä ja yleistajuisia tekstejä. Etenkin võron kehittämisen alkuvaiheessa võron kielen aktivistit ovat yrittäneet todistaa, että võron kielellä voi hyvinkin käsitellä aiheita, joista siihen asti oli ajateltu voitavan puhua ja kirjoittaa vain viroksi. Tässä artikkelissani esittelen, mille käyttöaloille ja missä määrin võron kieli on nykyisin levinnyt.

Status, identiteetti ja käyttö

Võron kielellä ei vielä ole virallista statusta. Võrolaiset ovat tavallisesti kaksikielisiä eivätkä pidä itseään vähemmistönä, vaan ennen kaikkea virolaisina, Viron enemmistökansaan kuuluvina. Paikallisen identiteetin tasolla he pitävät itseään võrolaisina, ja identiteetin tärkein tunnusmerkki on võron kieli. Silti võrolaiset eivät tunne itseään nykyisin vähemmistöksi – heidän elämänpiirissään võroa käytetään paljon. Koska viro ja võro ovat aika lähellä toisiaan, ei virolaisten ja võrolaisten välillä synny suuria ongelmia kanssakäymisessä. Võron kielen virallisen statuksen ja võronkielisen koulujärjestelmän puuttuminen sekä menneisyydessä harrastettu kielen suoranainen sorto kuitenkin ovat vaikuttaneet niin, että võro on alkanut väistyä jopa võrolaisten kodeista.

1890-luvulla päättyneen etelävironkielisen eli tartonkielisen alkeiskouluopetuksen sijaan on koko võron kielialueella vakiintunut vironkielinen koulujärjestelmä. Uuden võron kielen elvyttämisen aikana ei ole perustettu yhtään võronkielistä koulua tai päiväkotia.

Kuitenkaan kouluissa ei enää ole jäykkää võrolaisten virolaistamista suosivaa järjestelmää. Võromaalla totutaan pikku hiljaa siihen, että võron kielellä on jonkinlainen asema paikallisissa kouluissa. Innokkaiden opettajien johdolla võron kielen valinnaisia ja kerhotunteja pidetään muutamassa luokassa kerran viikossa noin puolessa kielialueen kouluista. Võroa käytetään myös kotiseutuopin opettamiseen. Viron opetusministeriö on tähän asti vastustanut võron kielen opettamista tasavertaisena aineena, mutta on sallinut sen opettamisen vapaaehtoisena.

Tarton yliopistossa on mahdollista opiskella võroa valinnaisena aineena kerran viikossa kaksi lukukautta (kurssit eteläviron kieli I ja II). Võron Instituutissa on järjestetty võron kursseja opettajille ja muille aikuisille. Võron Instituutissa ja Helsingissä Tuglas-seurassa on pidetty erillisiä võron kursseja suomalaisille.

Joka vuosi ilmestyy keskimäärin viisi võronkielistä kirjaa, kuten proosa- ja runokirjoja, näytelmiä, matkakuvauksia ja oppikirjoja. Merkille pantavaa on nuorten kirjoittajien osuus võron nykykirjallisuudessa. Tähän mennessä on hyvin vähän ilmestynyt võronkielisiä lastenkirjoja, mutta joka vuosi ilmestyy lasten võronkielisten kirjoitusten kokoelma Mino Võromaa. Myös jotkut vanhemmat ovat itse kääntäneet lastenkirjoja liimaamalla viron tai muunkieliseen kirjaan võronkieliset tekstit. Tuoreimman katsauksen võron kirjallisuuteen antaa Valdo Valper (2005) aikakauslehdessä Teater. Muusika. Kino.

Monessa artikkelikokoelmassa on ilmestynyt võronkielisiä tieteellisiä artikkeleita ja yleistajuisia tekstejä. Võron Instituutin toimitusten sarjassa liitetään võronkielinen tiivistelmä jokaiseen kirjoitukseen, joka ei ole võroksi. Näiden tiivistelmien laatiminen on erittäin hyödyllistä võron kirjakielen kannalta, etenkin abstraktimpien käsitteiden ja terminologian kehittämiseksi.

On ilmestynyt võrolais-virolainen sanakirja ja parhaillaan laaditaan virolais-võrolaista sanakirjaa. Võron- ja setonkielinen kalenteri Võro-seto tähtraamat täyttää myös jokavuotisen kirjallisuuskokoelman tehtävän. Tietoteoksen, oppimateriaalin ja lastenkirjallisuuden rajamailla on võronkielinen kuvasanakirja.

Oppikirjoista on ilmestynyt aapinen, lukemisto, laulukirja ja kotiseutuoppikirja. Viimeksi mainittua voi sen laajuuden ja rakenteen takia pitää myös tietoteoksena. Lisäksi

võroksi on ilmestynyt muutama harjoitusvihko sekä opetustekstien, juttujen, runojen ja laulujen äänitteitä.

Joka vuosi 1990-luvulta lähtien näyttämölle on tuotu muutama uusi võronkielinen näytelmä. Tärkeimmät võronkielisen teatterin tekijät ovat korkeatasoinen harrastajateatteri Võron teatteriateljee, joka toimii myös radioteatterina, ohjaajanaan Taago Tubin sekä Tarton Vanemuine -teatteri ohjaajanaan Ain Mäeots. Joka vuosi Puigan peruskoulussa esitetään kymmeniä lyhyitä lastennäytelmiä võronkielisten lastennäytelmien kilpailussa, johon osallistuu kouluja koko võron kielen alueelta.

Tärkeimmät näytelmäkirjailijat ovat Madis Kõiv, Kauksi Ülle ja Olavi Ruitlane. Võronkielisestä teatterista ja musiikista antaa tuoreimman yleiskatsauksen Veiko Märkan (2005) artikkeli aikakauslehdessä Teater. Muusika. Kino.

Tunnetuimpia võronkielisen pop- ja folkmusiikin esittäjiä ovat võrolaisten poikien pop-yhtye Ummamuudu, joka toimi aktiivisemmin 1990-luvulla, võrolaisten ja setukaisten yhteinen etnopop-yhtye Lõkõriq, viiden võrolaisen kirjailijan (Contra, Rahman, Ilves, Ruitlane ja Pulk) lauluyhtye Viie pääle, nuorten naisten lauluyhtye Neiokõsõq, joiden võronkielinen laulu Tii voitti vuonna 2004 Viron Eurovision-laulukilpailun, Vanemuine-teatterin miesnäyttelijöiden (parodia)lauluyhtye Poiskõsõq sekä Pulga Jaan, joka esittää omia võronkielisiä laulujaan ja juttujaan.

Täysin võronkielinen lehti Uma Leht ilmestyy kaksi kertaa kuukaudessa valtion tuella. Lehden painosmäärä on 10 000 kappaletta. Saar Poll -tutkimusyhtiön vuonna 2005 tekemän mediantutkimuksen mukaan lehteä lukee yli 30 000 ihmistä. Vuonna 2005 on ilmestynyt ensimmäinen võronkielinen lasten aikakauslehti, kun vuoden alussa julkaistiin vanhimman vironkielisen lasten Täheke-aikakauslehden võronkielinen erikoisnumero ja vuoden lopussa myös toinen võronkielinen Täheke. Etelävironaiheisia, osittain võronkielisiä erikoisnumeroita ovat julkaiseet kulttuuriaikakauslehdet Vikerkaar, Teater. Muusika. Kino ja kulttuurilehti Sirp.

Vuodesta 2001 lähtien valtion Vikerraadiossa on ollut joitakin võronkielisiä lähetyksiä. Niitä on ollut myös paikallisissa radioissa, Marta Raadio Põlvassa ja Raadio Ring Võrossa. Valtion televisiokanavalla Eesti TV:llä on myös vuodesta 2001 lähtien esitetty ainakin yksi võronkielinen televisiosarja vuodessa, esimerkiksi Kaemiq perrä, Kihõq, Mõtõlus, Piiri pääl ja Elolinõ.

Internetistä löytyy võronkielisiä tietokoneohjelmia ja -pelejä, ja internetinforumeissa on myös võronkielisiä kommentteja. Tietokoneohjelmista on võroksi käännetty

- Opera (Internet-selain ja sähköpostiohjelma)
- Avant Browser (Internet-selain)
- Windows Commander ja Total Commander (tiedostojen hallinta)
- Gyula's Navigator (tiedostojen hallinta)
- TextEd (tekstin muokkaaminen)
- 7-Zip (tiedostojen pakkaaminen)
- WinShell (tekstin muokkaaminen TEX-systeemissä)

Lisäksi tietokoneen näppäimistö on käännetty võroksi, esimerkiksi Ctrl – Juht, Alt – Muut, Del – Kistut, Shift – Nõst, Alt Gr – Lisamuut, Enter – Sisse, Esc – Vällä jne. Võronkielisiä fontteja ovat Times New Roman Voro (myös versiot Bold, Italic ja Bold Italic) ja Arial Voro.

Võronkieliset tiedostot, ohjelmat ja võron kielen fontit ovat vapaasti ladattavissa sivulta <http://math.ut.ee/~vlaan/vtk/vtk.html>

Internetistä löytyy erilaisia võrolaisten ylläpitämiä sivuja niin pelkästään võron kielellä kuin muillakin. Esimerkiksi vain võron kielellä ovat seuraavat:

- sanomalehti Uma Leht <http://www.umaleht.ee>
- võronkielisten tietokoneohjelmien kotisivu sekä myös englanti-võro tietokonetermien sanakirja <http://math.ut.ee/~vlaan/vtk/vtk.html>
- võronkielisten tietokonepelien sivu <http://math.ut.ee/~vlaan/mangoq/index.html>

Kaksi- tai kolmikielisiä sivuja:

- Võron Instituutti (võro/viro/englanti) <http://www.wi.ee>
- Tarton yliopiston Etelä-Viron tutkimuskeskus (võro/viro) <http://www.ut.ee/lekeskus>
- Võron maakunnan kotisivu (viro/võro/englanti) <http://www.werro.ee/>

Monikieliset sivut ja sivustot:

- Wikipedia, vapaa tietosanakirja (yli 200 kielellä) <http://fiu-vro.wikipedia.org>
- Eurominority (Euroopan vähemmistöjen sivu, 22 kielellä)
- <http://www.eurominority.org/version/vor/>
- ilmaisten Internet-pelien sivu (50 kielellä) <http://www.flyordie.com/mangoq.html>

Nykyisin võron kielen suullinen käyttö on aika tavallista erilaisissa paikoissa, esimerkiksi kaupoissa, poliisissa tai paikallisessa itsehallinnossa. Kirjoitettuna võron kieltä käytetään jonkin verran esimerkiksi kylteissä, mainoksissa ja ravintolan ruokalistoissa. Eniten sitä käytetään võronkielissä laitoksissa – Võron Instituutissa ja Tarton yliopiston Etelä-Viron kielen ja kulttuurin tutkimuskeskuksessa. Võron Instituutin 10-vuotispäivänä palkittiin parhaita työpaikkoja, joissa käytetään võroa. Võron instituutista saa *Tan või pruuki võro kiil* 'täällä saa puhua võroa' tarran, jonka voi laittaa näkyville omalla työpaikalla.

On merkille pantavaa, että Võron kaupunki valitsi vuonna 2003 pitkien väittelyiden jälkeen tunnuslauseekseen võronkielisen *Üts ummamuudu liin* 'Omalaatuinen kaupunki'. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että võronkieliseltä tunnuslauseelta puuttuu prestiisi, koska kahden vuoden päästäkään tunnuslausetta ei vielä aktiivisesti ole käytetty.

Võronkieliset paikannimet ovat päässeet Viron peruskartalle Võron Instituutin paikannimien tutkimus- ja järjestelytyön tuloksena. Suurin osa pienempien paikkakuntien nimistä esiintyy kartalla vain võronkielisinä. Suurempien paikkojen nimet on kirjoitettu viroksi ja suluissa võroksi, esimerkiksi *Räpina (Räpinä)*, *Võru (Võro)*. Myös Regio-kustantamon kartoissa ja kartastoissa nimiä on painettu võroksi. Võronkieliset paikannimet ovat koottu Võron Instituutin paikannimien AVKA-tietokantaan (<http://www.ekk.ee/avka/>).

Võron kielen arvostuksen nousun merkinä voidaan pitää sitä, että eräät kunnat (Rõugõ, Misso ja Meremäe) ovat virallisesti hyväksyneet lähes kaikille kylännimille võronkielisen ja Setomaalla setonkielisen kirjoitetun nimiasun. Virallisten kylännimien kirjoittaminen võroksi ja setoksi on osittain kasvattanut paikallisväestön ylpeyttä omasta kielestä myös Verskan, Oravan, Verioran, Lasvan, Haanin ja Sõmmõrpalon kunnissa.

Lopuksi

Voidaan todeta, että võron kielen käyttöalat ovat noin kymmenessä vuodessa laajentuneet huomattavasti kielen kehittämis- ja elvyttämistyön tuloksena. Näin lyhyen ajanjakson positiivisia muutoksia voi pitää hyvin nopeina, ja võron kehittämistyötä hyvin onnistuneena. Toisaalta taas on selvää, että kieliaktivistien tähänastinen toiminta ei ole pystynyt pysäyttämään eikä paljon jarruttamaan Võromaalla tapahtuvaa nopeaa kielenvaihtoa. Kuitenkin kielen prestiisin nostaminen ala-arvoisesta, murteellisesta puhekielestä pitkälle normaaliksi nykyaikaiseksi kieleksi on onnistunut aika hyvin. Silti on vielä paljon elämänaaloja, joissa elvytystyötä riittää, esimerkiksi kielen tulevaisuuden kannalta tärkeän kieliteknologisen tuen luomisessa. On myös aloja, joille võron kielen käyttöä ei vielä ole laajennettu, kuten oikeuslaitokseen tai kirkkoon, vaikka nimenomaan luterilainen kirkko oli sata vuotta sitten viimeisiä eteläviron kirjakielen käyttäjiä ja puolustajia. Mitään ei ole puhuttu siitä, miten tärkeä olisi taata võron kielen käyttö sairaaloissa ja vanhainkodeissa. Sen sijaan võronkielinen nykukulttuuri (muusikki, kirjallisuus) on tunnettu ja hyvin menestynyt koko Virossa. Menestyksestä huolimatta on tärkeää muistaa, ettei tähän mennessä ole pystytty perustamaan yhtään võronkielistä päiväkotia, kielipesää, koulua tai edes yhtä võronkielistä luokkaa. Võron arvo on kyllä noussut, ja ihmiset alkavat yhä enemmän huolehtia omasta kielestään. Kuitenkaan võron kieliyhteisöllä tai edes kielenedistäjilläkään ei vielä ole kehittynyt selvää tietoisuutta siitä, ettei nykyaikana pieni kieli voi säilyä ainoastaan kyläyhteisön, perheen tai kulttuurin ja vapaa-ajan kielenä ilman omakielistä opetusjärjestelmää. Haluan kuitenkin sanoa, että tuo vaadittava tietoisuus omasta kielestä näyttää kuitenkin olevan pikkuhiljaa kehittymässä.

Lähteet

- Märka, Veiko 2005: Teater ja laul otseütlemise keeles. – Teater. Muusika. Kino. 11. 42–60.
Valper, Valdo 2005: Viimase aastakümne lõunaesti kirjandus. Üldist ja problemaatilist võru kirjanduse näitel. – Teater. Muusika. Kino. 11. 25–33.

Võron kielen ja kulttuurin opettamisesta kouluissa ja Võron Instituutin roolista

Nele Reimann-Truija

Võronkielisen opetuksen järjestäminen kouluissa, oppimateriaalin laatiminen ja erilaisten tapahtumien järjestäminen on ollut osa työnkuvaamme jo Võron instituutin perustamisesta asti.

Paikallisen kielen osaajien määrä on viime vuosikymmeninä jatkuvasti pudonnut; esimerkiksi isoäiti puhuu võroa äidinkielenään, mutta vanhemmat käyttävät sitä vain kotikielenään, ja lapset taas ymmärtävät võroa, mutta puhuvat viroa. Muutos on tapahtunut yhden sukupolven aikana – neuvostoaikana võron puhumista kouluissa pidettiin hyvin pahana, minkä vuoksi myös keskenään võroa puhuvat vanhemmat puhuivat lapselleen viroa (Pajusalu etc. 2000).

Paikalliset erityispiirteet ovat säilyneet Võromaalla hyvin: vanhoja tapoja ja uskomuksia tunnetaan vielä, vanhoja työvälineitä käytetään. Samaan aikaan on jo pitkään, myös median välityksellä, ihmisille todisteltu, että kyseessä on jälkeenjäänyt alue, josta eteenpäin pyrkivien nuorten tulisi viipymättä päästä pois. Oman kulttuurin opettaminen kouluissa mahdollistaisi säilyneen omaleimaisuuden arvostamisen. Voisi kysyä myös, miten Euroopan ja Viron arvostamisen ohella voisi säilyttää paikallisen kulttuurin.

Paikallista kieltä on nyky maailmassa mahdotonta pitää elävänä vain suullisessa muodossa, jos sitä ei osata lukea ja kirjoittaa. Siksi võron kielen tuntien sisällyttäminen paikallisten koulujen opetusohjelmaan olisi välttämätöntä.

Työalueemme on koko historiallisen Võromaan kielialue, muinaiset kahdeksan pitäjää, jotka eivät suinkaan vastaa nykyisiä hallinnollisia alueita. Ne ovat Põlvan ja Võrun maakunta, pieni osa Tarton maakunnasta ja osa Valgan maakunnasta. Alueella on alle 50 koulua, ja võroa opetetaan tällä hetkellä 28 koulussa yksi tunti viikossa, joko opintopiirinä vapaaehtoisille kiinnostuneille tai valinnaisaineena virallisessa luku-järjestyksessä. Opettajat ovat yleensä paikallisia võrontaitoisia ala-asteenopettajia tai kirjallisuuden opettajia. Võron Instituutti, jonka toimintaa rahoittaa valtiollinen ohjelma

Lõunaeeesti keel ja kultuur (Eteläviron kieli ja kulttuuri), tekee opettajien kanssa työsopimuksen ja järjestää heille täydennyskoulutusta.

Suurin osa võron kielen tundeista pidetään ala-asteen oppilaille (2.–3. tai 3.–4. luokka), jotka käyvät kaksivuotisen alkeiskurssin. Oppilaat kuuntelevat opettajan võronkielistä puhetta ja pyrkivät ymmärtämään sitä ja puhumaan myös itse. Lisäksi he lukevat võronkielistä tekstiä ja tekevät yksinkertaisia oppikirjarahjoituksia.

Kahdessa vuodessa oppilaat oppivat lukemaan võron kieltä ja ymmärtämään lukemaansa, mutta puhetaidon omaksumiseen aika ei riitä. Toisaalta isovanhemmat, jotka ovat koko ikänsä puhuneet võroa, mutta käyneet vironkielisen koulun, eivät aina osaa lukea uudella oikeinkirjoituksella kirjoitettua võronkielistä tekstiä.

Samassa luokassa on kielitaidoltaan hyvin erilaisia lapsia. Ne, joiden kotona võroa puhutaan päivittäin, uskaltavat pikkuhiljaa itsekin käyttää sitä. Kaikilla oppilailla kielen ymmärtäminen ja omaan kulttuuriin suhtautuminen paranee opetuksen edetessä. Parhaat tulokset saavutetaankin pienissä maalaiskouluissa, joissa paikallista kieltä voi kuulla opettajainhuoneessa, kodeissa, kaupassa ja kunnanhallinnossa. Siellä ympäristö tukee oppimista, ja ihmisten keskinäiset suhteet ovat läheisemmät kuin kaupungissa.

Sitä vastoin kaupunkikouluissa sekä vanhempien että opettajien on vaikeampi selittää paikallisen kielen tärkeyttä: võroa osataan kyllä, mutta sitä käytetään kotikielenä. Vallitsee kilpailuhenki – oleellista on, että oppilas saisi täydet pisteet valtiollisissa kokeissa, kun taas paikallisen kielen ja kulttuurin arvostaminen on toissijaista. Yleinen mielipide on, että se, joka tahtoo päästä elämässä eteenpäin, ei todennäköisesti jää kotipaikkakunnalleen.

Yläluokilla võroa opetetaan tavallisesti opintopiirinä vapaaehtoisille kiinnostuneille muiden tuntien jälkeen. Pakollisia tunteja on niin paljon, ettei võro mahdu niiden joukkoon. Alaluokilla opettaminen on helpompaa, koska tunteja on vähemmän ja koulupäivät lyhyempiä.

Võron Instituutti on jo monena vuonna järjestänyt erilaisia koululaistapahtumia lisätäkseen eri-ikäisten oppilaiden kiinnostusta kieltä ja kulttuuria kohtaan ja saadakseen mukaan myös vanhempia oppilaita. Perinteeksi on muodostunut võronkielinen kirjoitelmakilpailu *Mino Võromaa* (Minun Võromaani), joka on järjestetty jo 18. kerran. Viitenä vuotena on järjestetty võronkielisten näytelmien päivä, ja toistuvasti on ollut võronkielisiä runokilpailuja. Tapahtumien ansiosta lapset ovat saaneet kokemusta võron kielen käytöstä, yrittäneet ilmaista ajatuksiaan kirjallisesti võroksi ja tuntevat paremmin võrolaiskirjailijoiden tuotantoa.

Viisi vuotta olemme järjestäneet myös Võron kielen ja kulttuurin tuntemisen kilpailun kaikissa kielialueen kouluissa 8. ja 11. luokkien oppilaille. Tulokset osoittavat odotetusti, että maalaiskoulujen oppilaat ymmärtävät kieltä paremmin kuin kaupunkilaiset, ja poikien kielitaito on parempi kuin tyttöjen, koska miesten joukossa omaa kieltä käytetään enemmän puhekielenä. On ilahduttavaa, että kielen elvyttämistä tuetaan nyt selvästi enemmän ja keksitään paljon jännittäviä ehdotuksia, miten sitä voisi tehdä. Toisaalta on ehdotettu kaikenlaista yhteiskunnallista toimintaa kielen tukemiseksi, mutta kielen merkitystä kotikielenä on huomioitu vähemmän.

Paikallisen kielen arvostaminen on parantunut nuoremman sukupolven parissa. Siitä kiitos kuuluu varmasti myös võron kielen kouluopetukselle. Lukutaito on parantunut varmasti, mikä vanhemmalta sukupolvelta melkeinpä puuttui võronkielisten tekstien vähäisyyden vuoksi. Todellinen kielensäminen vähenee kuitenkin nopeasti. Tuleeko

nykyisistä koululaisista võroa puhuvia aikuisia, riippuu paljolti ympäristöstä, johon he aikuisina päätyvät.

Kara D. Brown (2005) Indianan yliopistosta teki tutkimuksen Võron kielen ja kulttuurin osuus Võromaan koulujen ja opettajien elämässä. Sen mukaan võron kielen ja kulttuurin oppitunti on tavallisesti koulujen opetusohjelmien periferiassa. Võron kieli on yleensä valinnaisaine ja sen vuoksi jätetty koulupäivän loppuun. Opettaja on useimmiten matalapalkkainen vapaaehtoinen, joka opettaa võron kieltä ja kulttuuria lisätyönä vapaa-ajallaan.

Etelä-Viron kouluissa vallitseva tilanne vahvistaa sellaista oppimisympäristöä, jossa alueellisen kulttuurin ja kielen merkitys muuttuu marginaaliseksi. Võron kielen ja kulttuurin tunti valinnaisaineena herättää opettajissa erilaisia tunteita: toiset kokevat aineen opettamisessa sosiaalista ja pedagogista vapautta, toiset kaipaavat akateemisuutta. Muiden aineiden opettajat vastustavat usein Võron Instituutin yrityksiä nostaa võron kielen ja kulttuurin merkitystä kouluissa. Samankaltaiset ilmiöt ovat tuttuja myös muualla maailmassa muiden vähemmistökulttuurien parissa. Olen käsitellyt tätä aihetta perusteellisemmin tutkimuksessani Võromaan kouluista lukuvuonna 2001–2002.

Viro- ja Eurooppa-keskeisyys vie koulujen huomion pois siitä, mitä niiden lähiympäristössä tapahtuu. Esimerkiksi kouluissa laaditaan myös võronkielisiä kirjoitelmia, mutta näkyvämmillä paikoilla ovat englanninkieliset.

Valtion laitoksena koululla on erityinen rooli kansallisen ja yhteiskunnallisen identiteetin rakentamisessa sekä viron kielen ja kulttuurin suojelemisessa. Kielen säilyttämisen ideologia on johdattanut Viron koululaitoksen ensimmäisen itsenäisyyden ajan ja neuvostoajan läpi tähän päivään. Sen päämääränä on aina ollut Viron kulttuurin ja kansan säilyttäminen. Valitettavasti tämä asenne ei koske paikallisia kulttuureja.

Euroopan unionin virallinen politiikka, joka käsittelee kansallisia erityispiirteitä ja kielellisiä eroja rikkautena, ei ulotu Etelä-Viron metsiin, missä näitä erityispiirteitä todella vielä on.

Tutkimukseni mukaan võronkielisen koulutuksen ja kulttuurin edistäminen on pääasiallisesti yhden ihmisen – opettajan – harteilla. Etelä-Virossa opettaja on paikallisen kielen ja kulttuurin päävälittäjä: hänestä riippuu, millä tavalla se tapahtuu. Hän päättää, ottaako vastuun tuntien valmistelusta, kenelle tunnit suunnataan ja mitä siitä seuraa. Opettajalla on suuri rooli myös koulujen välisessä toiminnassa. Võron Instituutti korostaa opettajan osaa võron kielen ja kulttuurin edistäjänä: opettaja kuvataan selkärangaksi, hän avartaa ja ohjaa oppilaan maailmankuvaa.

Võronkielisen koulutuksen tilanne riippuu suoraan opettajasta, mutta useimmissa tapauksissa opettajan tilanne ei riipu võronkielisen koulutuksen olemassaolosta. Tämä epätasapaino tekee opettajasta selkärangan ja samalla, kuten muuallakin maailmassa, ketjun heikon lenkin.

Paikallista aihepiiriä käsittelevän tunnin asema opettajien elämässä ja koulussa ei ole varma ja se antaa tilaa monenlaisille epäilyksille. Opettaja voi myös tuntea itsensä voimattomaksi muuttamaan mitään valtiollisessa suunnitelmassa – tärkeät päätökset tehdään muualla, ei paikan päällä. Tilanteen ei kuvitella muuttuvan paremmaksi myöskään tulevaisuudessa, sillä muutokset kouluissa eivät yleensä ole vain yhdestä opettajasta kiinni.

Võron kielen ja kulttuurin opetuksen tulevaisuuteen liittyy vielä monia kysymyksiä: Säilyykö koulu? Onko lukujärjestyksessä tilaa? Monilla opettajilla on hyvin paljon

tunteja. Pelko koulujen sulkemisesta ja siitä, että opettaminen muuttuu vaikeammaksi oppilaiden aggressiivisen käytöksen vuoksi, saa yhä useammat opettajat eroamaan.

Alueellisen kieliohjelman elinvoimaisuus riippuu monin tavoin opettajien tahdosta. Samalla kun Võron Instituutti on onnistunut löytämään ja järjestämään opettajia noin joka toiseen historialliseen Võromaan alueen kouluun, kouluissa on törmätty ongelmaan, joka koskee võron kielen asemaa: vapaa- vai valinnaisaine?

Opettajien käsitys vallastaan ja mahdolluuksistaan on tärkeimpiä tekijöitä, jotka voivat auttaa võron opetusta saamaan paikkansa koulussa. Laajalle levinnyt ongelma monissa kouluissa on erään opettajan mukaan seuraava: ”Valtiolliseen opetusohjelmaan kuuluvien aineiden opettajina tunnemme, että meillä on koulussa tärkeä rooli. Võron kielen ja kulttuurin opettajina tunnemme, ettei meillä ole vaikutusvaltaa rehtoriin, toisiin opettajiin eikä oppilaiden vanhempiin...”

Monet pedagogit sitä vastoin kokevat, että võron opettaminen valinnaisaineena antaa tilaa vapaalle toiminnalle ja kokeiluille. Jos taas kyseessä olisi ns. tavallinen aine, opettajista tuntuisi, että heidän täytyy opettaa sitä akateemisemmin. Eräs opettajista kertoi, että valinnaisaine vapautti hänet ja oppilaat ikävistä vaatimuksista ja rutiineista, jotka kuuluvat niin sanottuihin tavallisiin tunteihin. Monet puolestaan tukevat võron kielen muuttamista tavalliseksi aineeksi, koska se poistaisi häiritsevät ongelmat ja voisi keskittyä opetukseen.

Koulussa, jossa tein syvä tutkimuksen, vanhempien suhtautumista voi pitää neutraalina. Paikallisen aihepiirin opettajalle tällainen asenne on pikemminkin negatiivinen, sillä vanhempien tuki puuttuu. Opettajat tulkitsevat vanhempien vaikenemisen passiivisuudeksi. Vaikka tutkimuksessani kaikki vanhemmat vastasivat tukevansa aineen olemassaoloa, kukaan heistä ei ole ilmaissut mielipidettään koulun rehtorille ja opettajille.

Yhteenvetona voisikin kysyä, miten Etelä-Viron koulujen fyysinen ja sosiaalinen ympäristö voisi muuttua sellaiseksi, että võron kielen ja kulttuurin merkitys olisi suurempi, miten paikallisen aihepiirin voisi liittää Euroopan ulottuvuuteen, jolla on jo arvostettu asema nykypäivän kouluelämässä, ja miksi Viron valtio on valmis käyttämään kouluja valtion ja Euroopan välisten kontaktien edistämiseen ja jättämään huomiotta valtion ja alueellisen tason kontaktit.

Lähteet

- Brown, Kara D. 2005: Võro keele ja kultuuri tund kooli ja õpetajate elus. – Piirikultuurid ja keeled (toim.Karl Pajusalu—Jan Rahman). 56–66. Võru. Võru Instituut.
- Pajusalu, Karl—Koreinik, Kadri—Rahman, Jan 2000: Lõunaeesti keele kasutusest Kagu-Eestis. – A kiilt rahvas kynõlõs (Kadri Koreinik—Jan Rahman). 13–29. Võru. Võru Instituut.

Suomen, karjalan ja vepsän opettamisesta Karjalan Tasavallassa

Pekka Zaikov

Suomen kieltä Karjalan tasavallassa alettiin opettaa 1930-luvun alkupuoliskolta lähtien. Sitä opetettiin kouluissa, opistoissa ja vuodesta 1940 Petroskoin valtionyliopistossa, johon perustettiin suomalais-ugrilainen laitos. Viime vuosikymmeninä Karjalassa kiinnostus suomen kieltä kohtaan on ollut nousussa. Suomen kielen opetuksen huippuvuosi kouluissa oli 1995–1996. Sen jälkeen koululaisten ja koulujen määrä on supistunut demografisista syistä, mikä näkyy Karjalan opetusministeriön tiedoista alla olevasta taulukosta.

Taulukko 1. Suomen kielen opetus Karjalan tasavallan kouluissa.

Lukuvuosi	kouluja	koululaisia
1989–1990	43	5052
1992–1993	60	8192
1993–1994	81	7348
1994–1995	90	8874
1995–1996	103	13422
1996–1997	94	8469
1997–1998	98	8863
1998–1999	87	8974
1999–2000	92	10340
2000–2001	79	9933
2002–2003	71	7875
2003–2004	64	7177
2004–2005	66	7315
2005–2006	60	6129

Suomen kieltä opetetaan vieraana kielenä tavallisesti pari kertaa viikossa. Eräissä kouluissa, joilla on suomalais-ugrilaisen koulun status, suomea opetetaan kolme kertaa viikossa. Suomen kieltä opiskelevat sekä juuriltaan suomalaiset että myös karjalaiset ja venäläiset. Opiskelun motivaatio on aika korkea; onhan suomen kieli karjalaisille lähin sukukieli. Sitä paitsi Suomi on naapurimaa ja suomen kielen taitoa tarvitaan eri aloilla. Karjalan Tasavallassa onkin aika hyvät mahdollisuudet oppia suomen kieltä, koska siellä ilmestyy kolme suomenkielistä lehteä: Karjalan Sanomat, Carelia ja Kipinä. Kirjastoista löytyy sekä Karjalassa että Suomessa ilmestynyttä kirjallisuutta.

Suomen kielen oppikirjojakin on olemassa, vaikka tilanne ei aina ole ollut tällainen. Opiskellessani yliopistossa vuosina 1968–1973 meidän oli pakko kirjoittaa kaikki kieliopin säännöt vihkoon, sillä sopivia oppikirjoja ei silloin ollut käytössä. Suomessa julkaistuja oppikirjojakaan ei Karjalassa silloin vielä ollut. Myöhemmin Petroskoin yliopiston opettajat ovat itse kirjoittaneet suomen kielen oppikirjoja sekä kouluja että yliopistoa varten. Aune Morozova valmisti oppikirjoja 5–7 luokille, Leila Aleksandrova 8–9 luokille ja Maria Mullonen kuudennelle luokalle. Mullonen kirjoitti myös oppikirjan 10:ttä luokkaa varten, mutta sitä ei painettu, koska Venäjällä alkoi perestroika eikä rahaa kirjan painattamiseen löytynyt. Tosin koulujen opettajat ovat käyttäneet oppikirjaa monistettuna. Nämä oppikirjat ovat jo vanhentuneita, niissä olevat tekstit ovat vanhentuneita ja heijastavat aikansa ajatustapaa ja todellisuutta.

Nyt tarvittaisiinkin uusia koulukirjoja, jotka pohjautuisivat mm. karjalaiseen todellisuuteen ja nykyiseen elämäntyyliin. Ne koulukirjat, jotka on painettu Suomessa, eivät sovi Karjalassa suomea lukeville opiskelijoille, koska suomalaiset realiteetit eroavat suuresti venäläisistä. Sitä paitsi uusia oppikirjoja täytyy tehdä käyttämällä uusia pedagogisia menetelmiä, koska suomen kieltä lukevat lapset ovat nykyisin lähes täysin ummikkoja. Siksi suomen kieltä täytyy opettaa vieraiden kielten didaktiikan metodien mukaan. Toisin sanoen oppikirjat täytyy tehdä toisella tavalla kuin tähän asti. Valitettavasti uusia koulukirjoja ei ilmesty kovin nopeasti: tekijänpalkkiot ovat liian pieniä, minkä takia kukaan ei halua kirjoittaa uusia oppikirjoja.

Karjalan ja vepsän kieltä opetettiin kouluissa 1930-luvun loppupuoliskolla. Tverin karjalaa opetettiin vuosina 1935–1939 kyrillisin kirjaimin kirjoitettuna. Vuonna 1939 D. Bubrihin johdolla luotiin yhteinen karjalan kirjakieli sekä painettiin koulukirjoja. Monessa mielessä keinotekoinen kirjakieli tuntui karjalaisista vieraalta. Sitä opetettiin kouluissa vain noin puolitoista vuotta 1939–1940, liian vähän jotta se olisi tullut karjalaisille tutuiksi. Sama kohtalo oli vepsän kielellä. Sitä opetettiin Karjalassa, Vologdan ja Leningradin alueilla pari kolme vuotta sotaa edeltävinä vuosina. Sodanjälkeisinä vuosina karjalan ja vepsän kielen opettamisesta ei edes puhuttu. Kuitenkin karjalan ja vepsän murteita tutkittiin Karjalan tiedekeskuksen Kielen, kirjallisuuden ja historian instituutissa (Баранцев А. 1975, Рягов В. 1977, Адель Л. 1998, Зайков П. 2000, Зайцева М. 1981, Зайцева Н. 1979, 2001). Ihmisten puheita nauhoitettiin, litteroitiin ja kielennäytteitä painettiin (OKP 1963, 1969, 1980, OBP 1969, OJP 1979, Näytteitä 1994), koska nämä kielet haluttiin säilyttää tuleville polville. Virallinen kanta oli, että näitä kieliä ei kannata opettaa kouluissa ja yliopistoissa.

Perestroikan aikana vuonna 1989 päätettiin aloittaa karjalan ja vepsän kielen opettaminen kouluissa. Kuitenkin karjalaa ruvettiin opettamaan kahdessa muodossa. Aunuksen ja Prääsän piireissä opetettiin livvin eli aunuksen karjalaa, kaikkialla muualla vienankarjalaa. Koululaisille oli kirjoitettu aapisia ja lukukirjoja (Markianova L.—

Dubrovina Z. 1990, Markianova L. 1992, Markianova L. 2003, Boiko 1994, Zaikov P. 1991, 1993, 1995, 2002).

Kiinnostus karjalan kieleen oli nousussa vuosiin 1995–1996 asti, jolloin kieltä opiskelevia koululaisia oli yleisesti eniten. Sen jälkeen luvut ovat olleet laskussa, mikä selittynee myös sillä, että koululaisten määrä alkoi vähetä.

Taulukko 2. Karjalan kielen opetus Karjalan tasavallan kouluissa.

Lukuvuosi	kouluja	koululaisia
1989–1990	11	301
1992–1993	38	1181
1993–1994	55	1487
1994–1995	53	1577
1995–1996	60	2522
1996–1997	53	2205
1997–1998	57	2388
1998–1999	51	2159
1999–2000	56	2003
2000–2001	52	2149
2002–2003	52	1816
2003–2004	49	1824
2004–2005	53	2237
2005–2006	50	1751

Karjalan kieltä opiskelevien määrä on edelleen pieni, noin 20 % kaikista karjalaisista koululaisista. Periaatteessa kaikkien karjalaisten tulisi lukea äidinkieltään koulussa. Mistä syystä tilanne on sitten tällainen? Ensinnäkin syy on se, että karjalan kielen oppitunnit ovat monessa koulussa edelleen vapaaehtoisia. Toisena syynä vähäiseen karjalan kielen opiskeluun on se, että kieltä opetetaan tavallisesti vain yksi tunti, parhaimmassa tapauksessa kaksi tuntia viikossa. Useimmiten karjalan kielen tunnit pidetään vapaaehtoisina, ja tunnit ovat lukujärjestyksen ulkopuolella. Näin vähäinen opetus ei voi muuttaa kielitilannetta merkittävästi, sillä äidinkieltä on opetettava vähintään kolme–neljä kertaa viikossa. Toisin sanoen kouluopetus ei ole vielä tehokasta eikä ole ihme, että koulun jälkeen yliopistoon pyrkivät opiskelijat hädin tuskin osaavat karjalaa. Sama tilanne on vepsän kielellä. Ainoastaan Petroskoin suomalais-ugrilaisessa koulussa mainittuja kieliä opetetaan 3–4 kertaa viikossa. Kolmantena syynä vähäiseen opiskeluun on paikallisten viranomaisten ja eräiden koulunjohtajien välinpitämätön suhtautuminen karjalan tai vepsän kielen opetukseen. Kyläkoulujen karjalan ja vepsän kielen opettajien täytyisi kertoa enemmän paikallisväestölle äidinkielen merkityksestä kulttuurin säilyttäjänä ja kehittäjänä, koska edelleenkin monet ihmiset eivät ymmärrä sitä ja jopa kieltäytyvät karjalan ja vepsän kielen opetuksesta vedoten käytännön seikkoihin.

Karjalan kieltä on alettu käyttää ja opettaa myös lastentarhoissa, mikä on erittäin tärkeää. Niissä lapsille pidetään niin kutsuttuja puolituntisia, joiden aikana heille opetetaan karjalaa kuvien avulla ja lavastetaan yksinkertaisia karjalankielisiä satuja. Uhtualla toimii kielipesä, jonka tulokset ovat erittäin hyviä. Tätä kokemusta pitäisi

laajentaa ja tulisi perustaa samanlaisia kielipesiä muihin kyliin, mutta niukka rahoitus ja opetusministeriön välinpitämättömyys eivät salli toteuttaa tätä.

Vepsäläiset asuvat Karjalan tasavallassa, Leningradin ja Vologdan alueilla. Karjalassa vepsän kielen opettamiseen suhtaudutaan vakavasti. Sitä vastoin naapurialueilla kielen opettaminen on vähäistä, ja siihen suhtaudutaan varsinkin viranomaisten taholla välinpitämättömästi. Vepsän kielen oppilaiden määrä oli huipussaan muutama vuosi sitten. Vepsän kieltä on opetettu aluksi vain kahdessa koulussa, mutta nykyään sitä opetetaan viidessä koulussa 326 lapselle. Myös vepsänkielisiä aapisia ja lukukirjoja on kirjoitettu vuosien aikana (Zaiceva N.—Mullonen M. 1991a, b; Zaiceva N.—Mullonen M. 1994; Zaitseva N. 2003)

Taulukko 3. Vepsän kielen opetus Karjalan tasavallan kouluissa.

Lukuvuosi	kouluja	koululaisia
1989–1990	2	59
1992–1993	2	145
1993–1994	2	132
1994–1995	4	197
1995–1996	4	253
1996–1997	4	305
1997–1998	4	417
1998–1999	4	436
1999–2000	4	403
2000–2001	4	334
2002–2003	4	331
2003–2004	4	286
2004–2005	5	331
2005–2006	5	326

Yli kymmenen vuotta sitten Petroskoin yliopiston filologiseen tiedekuntaan perustettiin karjalan ja vepsän kielen laitos. Karjalan kieltä alussa luki vain 12 opiskelijaa, ja opettajina toimivat kielentutkijat. Kahden vuoden kuluttua muodostettiin Itämerensuomalasten kielten ja kulttuurin tiedekunta, johon liitettiin suomen kielen ja kirjallisuuden sekä karjalan ja vepsän kielen laitokset. Alkuvuosina oli tehtävä opetussuunnitelmat, etsittävä pätevät opettajat ja tehtävä paljon muuta opetukseen kuuluvaa. Karjalan kieltä opetetaan kahdessa muodossa: vienaksi ja livviksi. Vuosittain tulee opiskelemaan 20 henkeä karjalan kielen linjalle ja 5 opiskelijaa vepsän kielen linjalle. Karjalan tai vepsän äänne-, muoto- ja lauseoppia opetetaan lähes 900 tuntia. Sen lisäksi opiskelijat lukevat karjalan tai vepsän murreoppia 32 t, kielen historiaa 30 t, vertailevaa kielioppia 32 t, folklorea 50 t, onomastiikkaa 20 t, kansatiedettä 20 t, fraseologiaa 20 t, karjalaisten etnistä historiaa 20 t ja muuta. Toisin sanoin, opiskelijat saavat laajat tiedot karjalan ja vepsän kielen rakenteesta ja niiden kehityksestä. Luentojen tuntimäärä on riittävä, ja opiskelijat saavat perinpohjaisia tietoja äidinkielestään ja kulttuuristaan. Kolmannen vuosikurssin jälkeen opiskelijat osallistuvat kenttätöihin, missä he keräävät murreaineistoa, sanastoa sekä paikan- ja henkilönnimiä. Kerättyä materiaalia he käyttävät sitten kurssi- ja diplomitöissään. Alkuvaiheessa näiden töiden

kirjoittaminen äidinkielellä ei ollut helppoa, koska tarvittava kielitieteellinen sanasto puuttui. Myöhemmin tämäkin vaikeus on mennyt ohi, koska karjalan ja vepsän kielen äänne ja muoto-oppikirjat ovat ilmestyneet (P. Zaikov Karjalan kieliooppie I 1992 ja II 1993; Markianova L. 1992, 1993; Zaiceva N. 1995, 2000). Opiskelijoille lienevät avuksi myös hiljattain ilmestyneet 5–9. luokille tarkoitetut kielioipit, joissa on myös lauseoppia (P. Zaikov 2002, L. Markianova 2003, N. Zaiceva 2003). Vaikeutena karjalan ja vepsän kielen opetuksessa on ollut myös sanakirjojen puute. Tosin akateemisia sanakirjoja (Makarov G. 1990, Punžina A. 1994, Fedotova V. 2002, M. Zaitseva—M. Mullonen 1972, KKS 1968–2005) on painettu, mutta tarvitaan myös koulusanakirjoja, joita jokainen koululainen voisi ostaa. Sitä paitsi akateemiset sanakirjat ovat loppuunmyytyjä. Niitä käytettiin hyväksi, kun laadittiin pienempiä sanakirjoja: karjalais-venäläiset (Markianova L.—Boiko T. 1996; P. Zaikov—L. Rugojeva 1999; Fedotova V. 2001) ja vepsä-venäjä-pepsä (Mullonen M.—Zaitseva N. 1994). Nyt ovat tekeillä venäläis-karjalaiset ja venäläis-pepsäläiset sanakirjat.

Yliopistossa luetaan karjalais-suomalaista kansanrunoutta, jolloin opiskelijat saavat tietoja folkloren lajeista. Luennoilla kuunnellaan nauhoilta itkulauluja, joikuja ja satuja. Pitkään aikaan ei ollut opiskelijoille tarkoitettua kansanrunouskirjaa. Kolme vuotta sitten tällainen kirja saatiin valmiiksi, jonka tekijänä on Olga Gorškova (2002).

Yliopistossa luennoidaan ja tutkitaan myös suomenkielistä karjalaista kirjallisuutta. Karjalankielisen kirjallisuuden historiaa valitettavasti yliopistossa ei luennoida, koska sitä vasta on ruvettu tutkimaan. Tämä johtunee siitä, että karjalankielinen kirjallisuus alkoi ilmestyä vasta 1980-luvulla. Kielen, kirjallisuuden ja historian instituutissa tosin on jatko-opiskelijoita, jotka tutkivat karjalaista kirjallisuutta. Mainittakoon kirjojen tekijät ja heidän kirjoittamansa teokset: Vladimir Brendoev Anusrandaine, Hiilau huoli, Kadajikko (1986), Sa olet armas, Kymil (1990) ja Runoja; Paavo Lukin Tuhkimus, Mindäh kägöi kukkuu (1990) ja Iče minä (1996); Zinaida Dubinina Silmykaivoine; Olga Mishina Kuldaine ildu (1993), Ratoi ja Marin kukku; Petr Sem'onov Ruadajat 1998, Ildaizen vuottajes 2001 ja Puhtasjärven Maša 2004; Alexandr Volkov Pieni D'essoilu ja Ven'an runot (1998), Raisa Remsujeva Ihmehhete, Lauri Kuntijärvi Yhessä ylettih 2004; Pekka Perttu Väinämöisen venehen jälki (2004) ja runokokoelma Omil pordahil (1999) ym. Jonkin verran myös vepsänkielistä kirjallisuutta on ilmestynyt viime vuosina. Mainittua kirjallisuutta yliopiston opiskelijat käyttävät opiskellessaan kieltä ja kirjallisuutta. Toivottavasti tulevaisuudessa myös karjalaisen kirjallisuuden historiaa luennoidaan opiskelijoille.

Muutama vuosi sitten Petroskoin yliopistoon perustettiin Tieteellinen Neuvosto, jolla on oikeus ottaa vastaan kandidaatin väitöskirjoja. Viimeisen neljän vuoden aikana mainitun neuvoston kokouksissa on tapahtunut neljä väitöstilaisuutta. Aikaisemmin väitöstilaisuudet olivat Marin yliopistossa Joškar-Olassa, mikä tuotti tiettyjä käytännön vaikeuksia. Myöhemmin on karjalan ja vepsän kielen laitos perustettu myös Petroskoin Pedagogiseen yliopistoon.

Karjalan ja vepsän kielen laitoksen opettajat tutkivat äidinkielen ja kulttuurin teoreettisia kysymyksiä. Olen itse julkaissut tutkimuksen karjalan murteiden konjugaatiosta (Зайков П. М. 2000), jossa synkroniselta ja diakroniselta kannalta tutkitaan persoona-, aika- ja tapaluokkia. Tällä hetkellä tutkin partisiippi- ja infinitiivimuotoja karjalan murteissa. Jelena Bogdanova on väitellyt karjalan refleksiivitaivutuksesta ja valmistelee nyt kirjaa painettavaksi. Natalia Gilojeva väitteli

hiljattain karjalan pronomineista ja myös on valmistamassa siitä kirjaa. Olga Karlova väitteli viime vuonna *-la*, *-l'a*, *-lä* -loppuisista paikannimistä Karjalan tasavallassa. Jelena Filippova tutkii karjalan murteiden substantiivien johtimia, Tatjana Semenova karjalaista lääkintäsanastoa ja Olga Jeršova vepsäläisen itkuperinteen sanastoa. Voidaankin sanoa, että karjalan ja vepsän kielen struktuuria tutkitaan aktiivisesti. Itämerensuomalaisten kielten tiedekunnassa pidetään vuosittain Bubrihin luentoja -nimisiä tieteellisiä konferensseja. Petroskoin valtionyliopiston, Petroskoin pedagogisen yliopiston ja tiedeakatemian tutkijat ja jatko-opiskelijat pitävät konferensseissa esitelmiä. Tuloksena on ilmestynyt kaksi artikkelikokoelmaa Бубриховские чтения 2000 ja 2005.

Kummankin yliopiston opettajat pitävät joka kesä viikon pituisia karjalan kielen kesäkursseja, joihin osallistuu pääasiassa karjalan kielen koulunopettajia ja lastentarhojen kasvattajia. Kurseista ovat kiinnostuneet myös Suomessa asuvat karjalaiset. Kurssilaisille opetetaan kieltä, kansatiedettä ja karjalaisia perinteitä, valmistetaan karjalankielisiä näytelmiä, tutustutaan nähtävyyksiin ja pidetään illanviettoja. On tärkeää pitää kielikurssit karjalaisissa kylissä, joissa aito karjalainen kulttuuri elää.

Karjalan ja vepsän kielen laitoksella on kuitenkin tiettyjä ongelmia. Täytyisi aktiivisesti valmistella ja julkaista opiskelijoille tarkoitettuja oppikirjoja karjalan ja vepsän kielen historiasta, murreopista, vertailevasta kieliopista ja lauseopista sekä myös tekstikokoelmia. Opettajat kyllä olisivat valmiita niitä tekemään, mutta on hyvin vaikea löytää edes muutama kuukausi vapaata aikaa niiden valmisteluun, koska samanaikaisesti on opetettava. Myös tehokkaan jatko-opiskelun kehittäminen on tärkeää, jotta väitöskirjat saadaan valmiiksi.

Lähteet

- Boiko, T. 1994: Oma sana. Petroskoi.
 Karjalan kielen sanakirja 1968–1997: Karjalan kielen sanakirja I–V. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
 KKS = Karjalan kielen sanakirja.
 Markianova, Ludmila—Dubrovina, Zinaida 1990: Aberi. Petroskoi.
 Markianova, Ludmila 1992: Kieliniekku. Petroskoi.
 Markianova, Ludmila 1992: Livvin murdehen fonetiikka. Petroskoi.
 Markianova, Ludmila 1993: Livvin murdehen morfolougii. Petroskoi.
 Markianova, Ludmila—Boiko, Tatjana 1998: Karjala-ven'alaine sanakniigu. Petroskoi.
 Markianova, Ludmila 2003: Karjalan kielioppi. Petroskoi.
 Mišina, Olga 2003: Marin kukku. Kerdomukset, näütelmüs. Verso, Petroskoi.
 Näytteitä = Näytteitä karjalan kielestä.
 Näytteitä karjalan kielestä 1994: Näytteitä karjalan kielestä. Karjalan tasavallan ja Sisä-Venäjän karjalaismurteet (toim. Vladimir Rjagojev—Matti Jeskanen). Joensuun yliopisto.
 Perttu, Pekka 2004: Väinämöisen venehen jälki. Periodika, Petroskoi.
 Punžina, A. 2001: Djoržan ja valdain kielinäytteitä. Petroskoi
 Remsujeva, Raisa 1995: Ihmehhete. Petroskoi.
 Sem'onov P. 2001: Ildazen vuottajes. Petroskoi.
 Sem'onov P. 2004: Puhtasjärven Maša. Petroskoi.
 Zaitseva, Nina 2000: Vepsän kelen grammatik. Petroskoi.
 Zaitseva, Nina 2003: Vepsän kielen grammatik. Petroskoi.

- Zaiceva Nina—Mullonen Maria 1991: Abekirj. Petroskoi.
- Zaiceva, Nina—Mullonen, Maria 1991: Vepsä-venälaine, venä-vepsläine vajehnik. Petroskoi.
- Zaikov, Pekka—Rugojeva, Larisa 1999: Karjalais-venäläini sanakirja. Petroskoi.
- Zaiceva, Nina—Mullonen, Maria 1991: Lugem i pagizem vepsäks. Petroskoi.
- Zaiceva, Nina—Mullonen, Maria 1994: Ičemoi lugemišt. Petroskoi.
- Zaikov, Pekka 1987: Karjalan kielen murreoppia. Petroskoi.
- Zaikov, Pekka 1991: Vienan aapini. Petroskoi.
- Zaikov, Pekka 1992: Karjalan kielen kielioppie I. Petroskoi.
- Zaikov, Pekka 1993: Karjalan kielen kielioppie II. Petroskoi.
- Zaikov, Pekka 1993: Kaunista karjalua. Petroskoi.
- Zaikov, Pekka 1995: Luvemma vienankarjalaksi. Petroskoi.
- Zaikov, Pekka 2002: Karjalan kielioppi. Petroskoi.
- Адель, Е. 1998: Глагольное словоизменение в карельском языке. Петрозаводск.
- Баранцев А. 1975 Фонологические средства людиковской речи. Ленинград.
- Зайцева, М.—Муллонен, М. 1972: Образцы вепсской речи. Ленинград.
- Зайцева, М.—Муллонен, М. 1972: Словарь вепсского языка. Ленинград.
- Зайцева, М. 1981: Грамматика вепсского языка. Ленинград.
- Зайцева, Н.Г. 1979: Именное словоизменение в вепсском языке. Петрозаводск.
- Зайцева, Н. 2001: Вепсский глагол. Петрозаводск.
- Зайков, П. 2000: Глагол в карельском языке. Петрозаводск.
- Образцы карельской речи 1963. (Сост. Г. Н. Макаров) Ленинград.
- Образцы карельской речи 1969. (Сост. Г. Н. Макаров—В. Д. Рягоев) Ленинград.
- Образцы карельской речи 1980. (Сост. В. Д. Рягоев.) Ленинград.
- Образцы людиковской речи 1979. (Сост. Баранцев А.П.) Петрозаводск.
- ОВР = Образцы вепсской речи.
- ОКР = Образцы карельской речи.
- ОКР = Образцы карельской речи.
- ОКР = Образцы карельской речи.
- ОЛР = Образцы людиковской речи.
- Рягоев, В. 1977: Тихвинский говор карельского языка. Ленинград.
- Федотова, В. 2000: Фразеологический словарь карельского языка. Петрозаводск.

Karjalan Rahvahan Liiton rooli karjalaisen identiteetin kohottajana

Pekka Zaikov

Karjalan Rahvahan Liitto (tässä lyhennetty KRL) perustettiin toukokuussa 1989, jolloin Petroskoissa pidettiin Karjalaiset-niminen konferenssi. Siihen oli kutsuttu karjalais-edustajia eri puolilta Karjalan tasavaltaa sekä Murmanskin, Leningradin ja Tverin alueilta. KRL:n perustajakokouksessa oli lähes 50 henkeä, joista suurin osa oli opettajia, tutkijoita ja kulttuurialan henkilöitä. Valmistelin liiton säännöt, jotka siinä kokouksessa hyväksyttiin. KRL pyrkii

- säilyttämään ja kehittämään karjalaista kulttuuria ja karjalan kieltä
- kasvattamaan nuorisossa kunnioitusta karjalaista kulttuuria ja karjalan kieltä kohtaan
- tutkimaan ja levittämään tietoja karjalaisen kansan menneisyydestä ja nykyisyydestä
- osallistumaan sellaisten ongelmien ratkaisemiseen, jotka koskevat karjalaista kansaa.

Kokouksessa valittiin johtokunta, jonka ensimmäisessä kokouksessa Pekka Zaikov valittiin puheenjohtajaksi. Alussa liitolla ei ollut omia tiloja, ja vasta kolmen vuoden kuluttua yhdessä Inkerin liiton ja Vepsän kulttuuriseuran kanssa liitto sai vaatimattomat tilat, joissa pidettiin kokouksia, käsiteltiin polttavimpia kysymyksiä ja järjestettiin kulttuuritapahtumia.

Karjalan Rahvahan Liiton työ alkoi siitä, että hyväksyttiin kolmen vuoden suunnitelma yllä mainittujen tavoitteiden toteuttamiseksi. Ensimmäisenä toimintavuonna perustettiin karjalankielinen kuoro Oma pajo, joka rupesi keräämään ja esittämään aitoja karjalaisia lauluja. Kuoroon tuli lähes kolmekymmentä henkilöä, sekä naisia että miehiä. Nykyään kuorossa on yli 50 henkeä. Kuoron toiminnan merkitys on ollut huomattava. Se on esiintynyt erilaisissa illanvietoissa ja esittänyt laulujaan karjalaisissa kylissä, joissa kuoro on aina otettu lämpimästi vastaan. Kuoron johtaja ja laulajat ovat itsekin sepittäneet karjalaisia lauluja eri murteilla ja täten elvyttäneet karjalankielistä lauluperintöä. Karjalassa on nykyään monta karjalankielistä laulukuoroa ja folklore-ryhmää. Näitä ovat esimerkiksi Karjalan koivu ja Pihlajaine Aunuksessa, Joguine Kotkatjärvässä, Meijän pajo Präässä, Aldoine Jessoilassa, Uhtuan veteraanikuoro, Oma pajo Petroskoissa ja

monet muut. Ongelmana on se, että monet kuorot laulavat lähes samoja lauluja ja sellaisia lauluja, jotka seipitettiin neljä- tai viisikymmentä vuotta sitten. Eräät niistä ovat suuresti politisoituja eikä niiden sisältö ole nykyaikainen. Niinpä monissa kuoroissa ihmiset joutuvat seipittämään itse lauluja; joskus laulut tehdään jo tunnetun venäläisen laulun sävelmään. Näin syntyy epäkarjalaisia lauluja.

Täytyy lisäksi ottaa huomioon, että livviläisten, lyydiläisten ja osittain keski-karjalaisten asuma-alueilla venäläinen laulu on alkanut syrjäyttää karjalaisen laulun, ja siksi karjalainen lauluperinne pikku hiljaa häviää. Tällainen tilanne on syntynyt, koska karjalan kielellä ei pitkään aikaa ollut minkäänlaista statusta, sitä ei opetettu ja jopa kiellettiin puhumasta sitä. Tästä syystä KRL:ssä viime vuonna syntyi projekti nimeltään Pajon paja, josta kerrottiin Karjalan Kulttuuriministeriölle ja jossa se hyväksyttiin. Projekti järjesti Uuden Mangan kylässä konferenssin, jonne kutsuttiin eri piirien laulukuorojen johtajat, säveltäjät ja kulttuurialan ihmiset. Siellä heille annettiin tietoja karjalan kielen murteista, kansanrunoudesta, kirjallisuudesta jne. Kaksipäiväinen konferenssi oli antoisa ja ajankohtainen. Myöhemmin Aunuksessa ja Petroskoissa pidettiin kolme lauluiltaa, joissa esitettiin uusia lauluja, ja marraskuussa Petroskoissa pidettiin yhteinen lauluilta, jossa esitettiin lyyrillisiä lauluja. Projektin lopputuloksena tehdään uusi laulukirja, johon kootaan viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana syntyneet karjalankieliset laulut. Kun laulukirja tulee valmiiksi, yritetään löytää varoja sen painattamiseen. KRL:n Oma pajo -niminen kuoro on täyttänyt 15 vuotta. Suurin osa laulajista on eri-ikäisiä naisia, jotka pitävät kovasti karjalaisista lauluista. Tämä kuoro on ehkä ainoa laatuaan, sillä kaikki laulajat ovat karjalaisia juuriltaan ja puhuvat vapaasti karjalaa. Toivotaan, että tämä kuoro jatkaa edelleenkin toimintaansa karjalaisen lauluperinteen säilyttämiseksi.

Toimintansa alussa KRL kääntyi Karjalan hallituksen puoleen ja pyysi saada perustaa karjalankielisen lehden. Syyskuun alussa 1990 Oma mua -lehti alkoi ilmestyä kerran viikossa. Siinä ruvettiin julkaisemaan erilaisia, enimmäkseen karjalaista kulttuuria koskevia artikkeleita. Lehden kautta karjalaiset saavat paljon tietoa menneisyydestään, liiton toiminnasta ja tärkeimmistä tapahtumista. Lehden palstoilla julkaistaan runoja, satuja, kertomuksia, kylähistoriaa ja muuta. Kaikki artikkelit painetaan sillä murteella, millä ne on kirjoitettu. Tavallinen kansa on näin saanut mahdollisuuden lukea kirjoituksia sekä vianan että livvin murteilla. Alussa lehden toimittaminen ei ollut helppoa, koska kielinormeja ei ollut eikä helposti löytynyt lehtimiehiä. Myöhemmässä vaiheessa lehden toiminta vähitellen vakiintui, koska Petroskoin yliopistosta valmistui päteviä kielentaitajia. Sellaisenaan Oma mua -lehti ilmestyi kymmenisen vuotta, jonka jälkeen lehti jaettiin kahtia livvinkieliseen Oma mua ja vienankarjalaiseen Vienan Karjala -lehteen. Näiden lehtien merkitys karjalan kielen kehityksessä on ollut erittäin suuri. Lehtien sivuilla kehitetään uutta sanastoa, ja lehdet osallistuvat kahden kielen standardisoimiseen.

KRL:n suunnitelman mukaan kielentutkijat, jotka ovat KRL:n jäseniä, ryhtyivät kirjoittamaan karjalankielisiä koulukirjoja. Niinpä muutaman vuoden kuluttua liiton perustamisesta ilmestyivät karjalankieliset aapiset ja lukukirjat sekä livviksi että vienankarjalaksi. Myöhemmässä vaiheessa ilmestyivät karjalan kielen sanakirjat ja kieliopit, joiden mukaan karjalan kieltä opetetaan ensimmäisestä luokasta viimeiseen. Opiskelevien määrä kasvoi 300:sta 2237:ään vuodesta 1989 vuoteen 2005. Nykyään karjalan kielen tunteja pidetään yli 50 koulussa. Isona ongelmana kielen opetuksessa on

se, että sitä opetetaan liian vähän. Useimmiten on vain yksi tai kaksi opetustuntia viikossa. Karjalan opetusministeriö on vakuuttanut, että enempää ei voi opettaa, koska silloin koululaisten viikkotuntimäärä ylittää normit eivätkä lapset jaksaa opiskella näin paljon. Liitto on jo monta vuotta yrittänyt muuttaa tilannetta, mutta ei ole vielä onnistunut. Meillä on tiedossa, että muissa suomalais-ugrilaisissa tasavalloissa äidin kieltä opetetaan kolme tai neljä tuntia viikossa.

Vuonna 1993 KRL:n, Inkerin liiton ja Vepsän kulttuuriseuran aloitteesta Petroskoihin perustettiin ensimmäinen suomalais-ugrilainen koulu, joka hiljattain sai Elias Lönnrotin nimen. Koulussa opetetaan suomea, karjalaa (vienankarjalaa ja livviä) ja vepsää. Eräitä aineita, kuten musiikkia, luonnontiedettä, historiaa ja liikuntaa, opetetaan näillä kielillä. Petroskoin yliopiston tulevat opettajat myös harjoittelevat tässä koulussa. Sen tiloissa pidetään karjalankielisiä illaččuja ja erilaisia kokouksia. Koulun opettajat osallistuvat uusien koulukirjojen ja ohjelmien valmistamiseen.

Vuonna 1990 KRL yhdessä Vepsän kulttuuriseuran kanssa ehdotti karjalan ja vepsän kielen laitoksen perustamista Petroskoin yliopistoon. Nykyään laitoksessa työskentelee seitsemän opettajaa. Yhteensä karjalan ja vepsän kieltä pääaineenaan lukee yli sata opiskelijaa. Opettajina työskentelevät Petroskoin yliopistosta valmistuneet. He työskentelevät myös koulunopettajina, lehtien, radio- ja TV:n toimittajina, kulttuurialan asiantuntijoina ja tulkkeina. Yliopistossa on järjestetty myös jatko-opiskelumahdollisuus. Parhaimmat opiskelijat tekevät tutkimustyötä suomen, karjalan ja vepsän kielen alalla.

Petroskoihin on perustettu Karjalaine sana -kirjallisuusseura, jonka jäsenet valmistavat ja julkaisevat karjalankielistä kirjallisuutta. Luettavaksi on tullut kertomus- ja runokirjoja. Yli kaksikymmentä kirjaa on julkaistu viime vuosina. Nuori karjalankielinen kirjallisuus kehittyä nopeasti. On julkaistu taidekirjallisuutta kummalla päämurteella (Vl. Brendojev, P. Lukin, Al. Volkov, P. Semenov, V. Ivanov, A. Koppalev, I. Savin, P. Perttu, R. Remšujeva ja muut).

KRL on perustanut osastojaan eri karjalaisiin kyliin. Nykyään tällaisia osastoja on Uhtualla, Kostamuksessa, Kiestingissä, Pääjärvellä, Kemissä, Paateneessa, Mujejärvellä, Karhumäessä, Segežassa, Prääsässä, Jessoilassa, Kotkatjärvellä ja Nuožjärvellä. Paikallisosastot tosin eivät ole suuria, tavallisesti 20–30 hengen suuruisia. Kuitenkin niiden toiminta on huomattavaa. Ne järjestävät karjalankielisiä illanviettoja ja perinteisiä praasniekkoja. Tavallisesti ne toimivat yhdessä Suomessa olevien seurojen kanssa. Niinpä Uhtuan seura toimii Suomessa olevan Uhtua Seuran kanssa, Kiestingin ja Pääjärven seura on tiiviissä yhteyksissä Suomen Pohjois-Vienan seuran kanssa. Monet livvinkieliset seurat pitävät yhteisiä tapahtumia Karjalan Liiton seurojen kanssa.

Suomessa toimivan Uhtuan seuran aloitteesta Uhtualla on jo monta vuotta toiminut kielipesä. Annika Pasanen on kiertänyt talosta taloon selittäen ihmiselle kielipesän toimintaa. Sen merkitys kielen elvyttämisessä on erittäin suuri. Toiminta pohjautuu siihen, että lasten kanssa puhutaan aamusta iltaan ainoastaan karjalaa. Alussa oli tiettyjä vaikeuksia, mutta myöhemmin tilanne on muuttunut. Kielipesässä leikin avulla opetetaan yksinkertaisia lauseita, joita tarvitaan jokapäiväisessä elämässä. Myöhemmässä vaiheessa lapset oppivat runoja ja kertomuksia. Sillä tavalla lapset alkavat puhua karjalan kieltä. Sittemmin heidän vanhempansa, jotka eivät kunnolla osanneet karjalaa, kääntyivät lastentarhan puoleen ja pyysivät pitämään heillekin jonkinlaisia karjalan kielen kursseja. He halusivat puhua kotioiloissa lastensa kanssa äidinkieltään. Uhtuan kielipesän toiminta sai hyvän vastakaiun, ja nyt monet muutkin lastentarhat haluaisivat siirtyä samanlaiseen

toimintaan. Valitettavasti Karjalan opetusministeriö ei ole kiinnostunut kielipesätoiminnasta eikä suorastaan tahdo laajentaa sen toimintaa muihin lastentarhoihin. Vaikeutena on myös mainitun kielipesän niukka rahoitus ja monien muiden kylien pelko aloittaa kielipesätoiminta.

Petroskoin Kansallisen teatterin lavalla on esitetty kaksi karjalankielistä näytelmää Huikkua paju, karjalaine ja Sygysildu, joiden tekijät ovat itse karjalaisia. Tänä vuonna teatterissa on nähty uusi näytelmä Laukkurit, joka kertoo vienankarjalaisten ”laukkuryssien” entisestä kaupasta Suomessa ja siihen liittyvistä seikkaluista. Yleisö otti erittäin lämpimästi vastaan nämä näytelmät. Uusia näytelmiä on tulossa, koska karjalaisten historia ja perinteet ovat rikkaita. Niiden pohjalla voi kirjoittaa vielä monta näytelmää, jotka uudella tavalla tulkitsevat karjalaisten menneisyyttä. Sitä paitsi karjalainen kansanrunous on omaperäistä, ja sen pohjalta voisi syntyä uusia näytelmiä.

Vuosi sitten KRL ryhtyi toteuttamaan uutta projektia. Kun huomattiin, että nuorissa perheissä siirretään hyvin harvoin kieltä äidiltä lapsille, niin alettiin miettiä karjalankielisen nukketeatterin perustamista. Yliopiston opiskelijat ja opettajat ryhtyivät työhön, jolloin 16 hengen ryhmä kokeneen ohjaajan johdolla rupesi harjoittelemaan ensimmäistä näytelmää. Opiskelijat itse käänsivät sellaisen venäjän kielestä. Se onkin monelle lapselle tuttu näytelmä, joka näytettiin televisiossa piirrosfilminäkin Kuin Hukka Vasikalle muamona oli. Sitä on harjoiteltu kolmisen kuukautta, ja syksyllä 2005 se esitettiin Kostamuksessa ja Vuokkiniemessä. Näytelmä otettiin lämpimästi vastaan. Seuraavana on Siniparta-näytelmä, jonka täytyy olla valmis vuonna 2006.

Karjalan Tasavallassa on pidetty viisi karjalaisten edustajakokousta, ja jokaiseen niistä on osallistunut myös KRL. Niissä on puhuttu tärkeistä ongelmista, jotka koskevat karjalaisen kulttuurin ja karjalan kielen säilyttämistä. Edustajakokousten päätösten pohjalta Karjalan hallinnon yhteyteen on perustettu Kansallinen komitea, joka ajaa kansallisia asioita. Monet liiton toimintaa koskevat kysymykset on ratkaistu sen avulla. Komitean yhteyteen on perustettu mm. sanastollis-ortografinen komissio, jonka tekijät ovat kehittäneet uutta karjalankielistä sanastoa.

Seitsemän vuotta sitten yritettiin saada karjalan kielelle valtiollinen status. Ehdotettiin, että karjalan kieli tulisi Karjalan Tasavallassa venäjän kielen rinnalla toiseksi viralliseksi kieleksi. Kuitenkin Karjalan Lainsäädäntökokous ei hyväksynyt tätä ehdotusta vedoten siihen, että karjalan kieltä ei voida käyttää vastaavasti ja että lain hyväksyminen vaatisi kaikilta viranomaisilta kahden kielen taitoa, mutta siihen ei ole varoja. Sanottiin myös, että yhtenäisen karjalan kielen puuttuminen on suurena esteenä vastaavan lain hyväksymisessä. Tämä viimeinen väite oli aika vakava ja vastustajien mielestä tärkein. Kuitenkin maailmassa on monta esimerkkiä siitä, että kaksikin kieltä palvelee aivan hyvin valtioneulämää. Esimerkiksi Norjassa on olemassa kaksi valtiollista kieltä ja kummallakin on kirjakieli. Venäjällä suomalais-ugrilaisista tasavalloista löytyy myös esimerkkejä. Mordvalaisilla on kaksi kirjakieltä: mordva ja ersä, marilaisilla vuorimari ja niittymari, hanteilla on kolme kirjakielimuotoa. On tärkeää muistaa, että jokaisen kielen kohdalla tämä kysymys on ratkaistava huomioimalla nimenomaisen kielen kehitys ja rakenne. Toisissa kielissä ongelma ehkä ratkaistaan helposti, toisissa taas on ehdottomasti otettava huomioon päämurteiden erot. Jos erot eivät ole suuria, niin silloin on helppo tehdä yhteinen kirjakieli, mutta jos erot ovat suuria, niin silloin on toimittava maltillisesti, tekemättä kumouksellisia päätöksiä.

Karjalan kieltä on opetettu vasta 15 vuotta kahteen kielimuotoon nojautuen: varsinais-karjalaan ja livviin. Kummankaan karjalan kielen normit eivät ole vielä vakiintuneita. Tällä hetkellä ne ovat vasta vakiintumassa: uutta poliittista, tieteellistä, taloudellista ja kulttuuritermistöä kehitetään. Tässä tilanteessa jotkut ovat sitä mieltä, että on tullut jo aika ryhtyä uuden yhtenäisen karjalan kielen luomiseen. Näyttää kuitenkin siltä, että tällä hetkellä on liian aikaista muuttaa perinpohjaisesti Karjalan kielitilanne. Täytyy muistaa, että kielikysymys on herkkä asia, johon täytyy suhtautua hyvin varovaisesti ja harkiten. Kaikki kumoukselliset päätökset voivat viedä siihen, että karjalainen kansa itse luopuu omasta kielestään, varsin kun sen käyttöalat eivät ole vielä riittävän laajat. Karjalaiset voisivat jopa siirtyä täysin venäjän kieleen. Nykyään on jo luotu karjalankielisiä aapisia, lukukirjoja, sanakirjoja ja kielioppeja kahdella kielellä. Täytyykö niistä kaikista luopua ja ruveta luomaan aivan uusia? Jos näin tehdään, niin on luotava uusi standardikieli, kirjoitettava uudet säännöt ja oppikirjat, valmistettava uudella tavalla opettajia. Kaikki tämä vaatii aikaa. Se puolestaan voi synnyttää ihmisissä ymmärtämättömyyttä, kaaosta, joka voi negatiivisesti vaikuttaa karjalaisen kulttuurin ja karjalan kielen elvyttämiseen. Saattaa olla, että ne, jotka olivat karjalan kielen puolella, voivat muuttua sen vastustajiksi.

Toisaalta herää kysymys, eikö olisi voinut elvyttää 1990-luvulla karjalan kieltä yhtenäisenä kirjakielenä? Olisiko nyt jo aika ajatella yhteistä karjalan kirjakieltä? Kysymys on sinänsä vakava, sillä tuskinpa koko ajan voi kehittää karjalan kieltä kolmella päämurteella: vienankarjalaksi, livviksi ja tverinkarjalaksi. Idea yhtenäisen karjalan kielen kehittämisestä on monessa mielessä viehättävä ja houkutteleva. Miksei tulevaisuudessa voisi yhdistää kaikki murteet yhtenäiseksi kirjakieleksi? Yhtenäisenä kielenä karjala ehkä olisi helpommin saanut Karjalan tasavallassa valtiollisen statuksen venäjän kielen rinnalla. Jos näin tapahtuisi, niin silloin olisi paljon helpompaa ratkaista monet karjalan kielen opetuksen ja elvyttämisen ongelmat.

Kysymystä yhteisestä karjalan kirjakielestä käsiteltiin Joensuun kansainvälisessä konferenssissa, joka pidettiin vuonna 2002. Siellä oli suomalaisia, karjalaisia ja tveriläisiä kielimiehiä, joiden mielipiteet jakaantuivat. Toiset olivat sitä mieltä, että yhtenäiseen karjan kielen luomiseen on ryhdyttävä heti. Toiset taas sanoivat, ettei aika ole vielä tullut, koska kielen opetus kouluissa ei ole vielä vakiintunutta ja karjalaisen kansan itsetunto ei ole vielä riittävän korkea. Karjalaisten kansallinen itsetunto on kyllä nousussa, mutta se ei ole vielä niin korkea, että voisi aloittaa uudet kielireformit. Olen melko varma, että jyrkät käännteet kielikysymyksessä voivat huonontaa tilannetta, jopa viedä katastrofiin. Nykyisten kielimuotojen yhteys eläviin murteisiin on näennäinen, ja yhteyden katkeaminen voi vaikuttaa kielteisesti itse karjalaisten suhtautumiseen äidinkieleensä. Jos karjalaisille tänä päivänä ehdotettaisiin monessa mielessä keinotekoista karjalan yhteistä kirjakieltä, niin he voisivat täysin kieltäytyä siitä. Liian lyhyen ajan on karjalan kirjakieli elänyt, jotta voitaisiin puhua yhteisestä kirjakielestä, varsin kun otetaan huomioon se seikka, ettei kaikkialla vielä kunnolla sitäkään opeteta. Tuntuu siltä, että karjalainen kansa itse ei ole vielä valmis tällaisiin muutoksiin.

KRL osallistuu kansainvälisiin suomalais-ugrialaisten kansojen kongresseihin, joista viimeinen oli Tallinnassa, ja Karjalaisten edustajakokouksiin. Edustajakokouksia on ollut jo viisi: Aunuksessa, Präässä, Karhumäessä, Uhtualla ja Petroskoissa. Liiton jäsenet olivat mukana myös viidennessä Karjalaisten kerähdössä, joka pidettiin vuoden 2004 heinäkuussa Petroskoissa.

KRL:llä on erittäin hyvät suhteet Suomessa toimiviin Karjalan Sivistysseuraan ja Karjalan Liittoon, jotka huomattavasti auttavat liittoa eri tavoin, esimerkiksi antamalla opiskelijoille stipendejä tai järjestämällä yhteisiä kulttuuritapahtumia.

Saavutuksista huolimatta liitolla on edessä paljon työtä karjalaisen kulttuurin ja karjalan kielen säilyttämiseksi ja elvyttämiseksi.

Kansanperinteen opettaminen koulussa

Svetlana Korobeinikova

Nykyään väitetään, että kouluissa on kieltä luettava vain kanssakäymisen välineenä. Niin usein tapahtuukin. Lapsia opetetaan lukemaan ja kirjoittamaan, selitetään, mitä rakenteita käytetään silloin, kun tutustutaan tai tervehditään, oppitunneilla esitetään eläviä keskustelutilanteita ja niin edelleen.

En käyttänyt ”äidinkieli” tai ”vieraskieli” sanaa, vaan pelkästään ”kieli”. Se ei ole sattumaa, koska kielellä koulussa sekä yleensä yhteisössä on vain apulaisrooli – sekä äidinkieltä että vierasta kieltä luetaan vain siksi, että osataan kieliopillisesti oikein ilmaista ajatuksia sekä kuunnella ja ottaa vastaan keskustelutoverin puhetta. Kouluissa kieltä ei kuitenkaan opita tutkimuskohteena.

Valitettavasti monet opettajat eivät osaa kertoa oppilaille kielen historiallisista ja etymologisista prosesseista. Toiset taas ovat sitä mieltä, ettei niitä tarvitse ottaa huomioon, koska opetusohjelmassa on liian vähän oppitunteja kielen opetukseen eikä suurin osa oppilaita ole valmis ottamaan vastaan niin syvällisiä tietoja.

Tämä onkin osittain totta, mutta totta on sekin, että koulun ja opettajan tehtävä on opettaa lapsia, antaa heille yleistietoa elämän ja tieteen eri aloista sekä kasvattaa ja kehittää päteviä aikuisia.

Koulussa opetetaan ensi sijassa kuuntelemaan ja ottamaan vastaan keskustelutoverin puhetta, mutta sanalla *ymmärtää* on mielestäni laajempi merkitys. Ymmärtää voi sekä sanan merkityksen että sen syyn, miksi nimenomaan tätä sanaa on käytetty.

Eri kielissä sama käsite tai esine on ilmaistu eri tavalla (venäjän *зопод* – aidattu paikka ja suomen *kaupunki* – paikka, missä tehdään kauppaa). Oppilaita usein ihmetyttää se, että monissa kielissä on samantyyppisiä sanoja ja käsitteiden ilmauksia (lainasanoja ja suoria käännöksiä). Tutustuessaan kieleen lapsi tutustuu kieltä puhuviin ihmisiin ja opettajan avustuksella alkaa ymmärtää, että itse kieli ei ole vain kanssakäymisen väline, vaan siinä heijastuu kansan kulttuuri ja mentaliteetti.

Väite kielen ja kulttuurin yhteydestä on kiistaton, mutta monet kielentutkijat esittävät kuitenkin erilaisia mielipiteitä. Esimerkiksi Sapir ja Worf ovat sitä mieltä, että kielen kieliopillinen ja sisällöllinen järjestelmä määrittelee kulttuurin. Flosser, Shmidt ja Marr

sanovat, että kieli riippuu kulttuurityypistä. Tarlanov (1995) taas väittää, että etninen mentaliteetti, kansan henki ja kansallisuuslunne määrittelevät kielen kehityksen. Kun oppilaat saavat käsityksen kielen historiasta, sen kehitysprosessista sekä sanojen rakenteesta ja etymologiasta, heillä herää kiinnostus kansan historiaa ja nykyelämää kohtaan.

On olemassa kirjakieli, puhekieli ja murteita. Kouluissa opetetaan kirjakieltä, jonka luomiseen ja kehitykseen ovat vaikuttaneet kansainväliset kielyhteydet ja lainat. Oppilaiden voi olla vaikea ymmärtää tavallista puhekieltä ja murteita, joita tietyn kielen enemmistö puhuu. Nimenomaan puhekieleen ja erityisesti murteisiin on keskittynyt etnamentaliteetti.

Kirjakielen luomisprosessissa standardisoidaan kieli. Se on tapahtuma, jota ei voi käsitellä vain yhdestä näkökulmasta. Yhteinen kansankieli kuvaa kansan kehittyneenä ja itsenäisenä subjektina. Samalla se on kooste, johon on koottu monien murteiden aineksia sekä laina-aineksia. Siksi on mahdollista sanoa, että kun kieli standardisoidaan, standardisoidaan kansallismentaliteettikin, sillä perusteella, että puhekieleen ja erityisesti murteisiin on keskittynyt etnamentaliteetti.

Silloin kun kirjakieli on luotu äidinkielen pohjalle, kansa ottaa sen helposti vastaan. Kun lapsen äiti on inkeriläinen ja isä on ukrainalainen, on perheen kieli venäjä. Isä on espanjalainen, äiti – saksalainen, mutta kotona he puhuvat keskenään englantia, koska asuvat USA:ssa. Mikä näiden perheiden lasten äidinkieli on? Keitä he ovat kansallisuudeltaan? Kansallisidentiteetti riippuu äidinkielestä. Äidinkieli on ollut geenimuistissa, se aineellistaa kansallisuuden ja luonteen. Sen takia kansalliskielen käytön ja lukemisen kukistaminen on yksi kansanmurhan muodoista. (B. B. Колесов 1995)

Huolimatta siitä, että melkein jokaisessa kaupunkilaisperheessä ja monissa maalaisperheissä Karjalassa kotikieli on venäjä, lapset opiskelevat koulussa karjalaa ja suomea. Geenimuisti määrittelee kielivalinnan.

Maaseudullakin, missä asuu enemmistö karjalaisia, joissakin karjalaisperheissä vanhemmat puhuvat keskenään karjalaa, mutta lapsen kanssa venäjää: ”Karjalan kieltä hän ei tarvitse elämässään”. Kun tämän perheen (tai karjalaa puhuvan perheen) lapsi on opiskellut koulussa karjalaa tai suomea muutaman vuoden, hän törmää seuraaviin ongelmiin: Miksi koulussa opetetaan semmoista kieltä, mutta kotona puhutaan tuommoista? Osaanko ottaa osaa vanhempieni keskusteluun? Ovatko nämä kielet erilaisia ja miksi niiden välillä on eroavuuksia? Joskus karjalan kielen tunnilla opettajakin voi sanoa lapsille: Lapset, oppikirjassa on virhe, korjataan se! Ei se ole mikään virhe, vaan oppikirjan kieli ei vastaa tämän seudun tai kylän murretta.

Samoin suomen kieltä opiskelevat lapset syntyperäisen suomalaisen kanssa keskusteltuaan kysyvät opettajilta, miksi on niin vaikeaa ymmärtää suomalaisen puhetta? Tämä on tyypillinen ongelma, eikä lapsi ymmärrä, onko hyvä vai huono asia käyttää murretta puheessa. Onko kotikieli murretta vai vulgaarikieltä? Onko oppikirjan kieli normi vai yksi vaihtoehdoista?

On mahdollonta luoda oppikirja joka kylää varten, eikä aika riitä tutustuttamaan oppilaat jokaiseen suomen tai karjalan kielen murteeseen koulun opetusohjelman puitteissa. Kuitenkin on muistettava kansan juuret ja se, että kielen opiskelu merkitsee myös tutustumista kansaan, sen kulttuuriin ja ajattelutapaan. Korvaamaton on tässä tapauksessa kansanrunous. Kansanrunouden tekstit auttavat ymmärtämään kansaa ja sen historiaa. Pedagogisesta näkökulmasta voi puhua kansanrunouden tärkeydestä

kasvatusprosessissa: keräämällä ja säilyttämällä oman seutunsa kansanrunoutta ja elämäntapaa lapset alkavat tuntea ylpeyttä kansastaan ja juuristaan. Näin tapahtuu kansallisidentifiointi.

Monissa kouluissa on perustettu laulu- ja tanssiyhdytyitä tai kotiseutumuseoita. Esimerkiksi viime kesänä Jogensuun (Mihailovskoje) kylän lydinkarjalan kielen opettaja, joka itsekin laulaa kuorossa, kertoi minulle, että hänen oppilaansa ovat kovasti kiinnostuneet runoista ja lauluista, joita lauletaan oppitunneilla, ja sen perusteella on syntynyt laulukerho. Kansankuoron mummut, joista monet ovat näiden lapsien isoäitejä, käyvät kerhon harjoituksissa ja opettavat lapsille tämän seudun lauluja. Nämä laulut antavat lapsille lyidin murteen esimerkkejä.

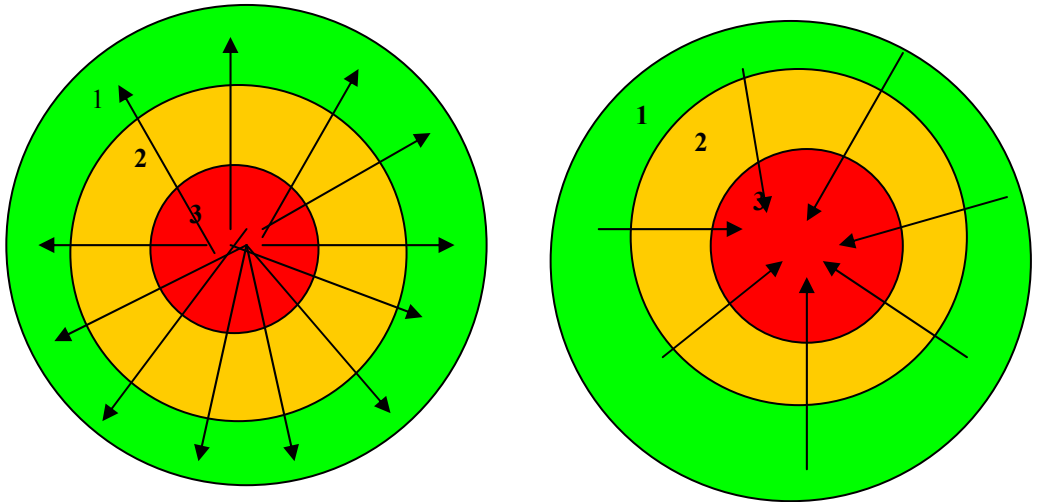
Jogensuun kylän koulussa on oma kotiseutumuseo, jonka järjestämiseen lapset aktiivisesti osallistuvat. Museo kertoo Kuujärven seudun elämäntavasta ja historiasta 1600-luvulta nykypäiviin. Yhteen huoneeseen on sijoitettu vanhat toimivat kangaspuut, joilla vanhimmat tytöt opettelevat kutomaan. Tämytyyppisiä kerhoja ja museoita on muutamissa maaseutukouluissa. Opetellessaan tuntemaan kansanperinnettä lapset tutustuvat elämänsä perustaan, sukunsa juuriin.

Kaupunkikouluissakin on museoita ja laulukerhoja, mutta osanottajien motivaatio eroaa maalla asuvien motivaatiosta. Kaupunkikouluissa luetaan suomea vieraana kielenä ja joissakin kouluissa myös karjalaa ja vepsää. Jos maaseudulla oppilaat opettajineen yrittävät elvyttää ja säilyttää oman seudun kansanperinteitä, niin kaupunkilaiset tutustuvat esi-isien elämäntapoihin ja perinteisiin. Kouluissa luetaan Kalevalaa, jonka merkityksestä kasvatusprosessissa olisi puhuttava erikseen; luodaan myös museoita ja lauluyhdytyitä.

Petroskoin lukion N 17 museossa kerrotaan neljästä kansasta, jotka asuvat Karjalan tasavallassa. Näyttely on rakennettu karjalaistuvan tapaan. Tuvassa on neljä nurkkaa, ja jokainen on omistettu eri kansalle. Museon luojan mielestä tupa symbolisoi sitä, että nämä kansat asuvat yhdessä Karjalassa, mutta joka kansa on säilyttänyt oman kulttuurinsa. Karjalaisessa nurkassa on pienen kalastajamökin piha. Vepsäläisessä nurkassa on paljon punaista väriä, iso uuni, saviastioita ja kehto. Suomalaisessa nurkassa on kotiesineitä, joita on säilytetty viime vuosisadan alusta kaupunkilaisissa inkeriläisperheissä, ja takka. Venäläisen nurkan museoesineet kertovat pohjoisvenäläisestä elämäntavasta. Tämän museon on järjestänyt venäjän kielen opettaja Jelena Zadorozhnyh, ja koulun muut opettajat ja oppilaat ovat auttaneet siinä. Museossa toimii Перспектор (Risteys) -kansanperinneklubi, joka tutkii ja esittelee pohjoisvenäläisiä perinteitä.

Suomen kielen opettajat pitävät oppitunteja ja juhlia museossa. Esimerkiksi luterilaisen joulun aattona takan edessä lapset keskustelevat opettajan kanssa jouluperinteistä ja laulavat joululauluja. Karjalan nurkassa luetaan Kalevalaa ja soitetaan kanteletta. Museossa pidetään juhlia ja otetaan vieraita vastaan.

Alla olevalla kaaviolla yritän kuvata maaseudun ja kaupungin oppilaiden motivaation lähteitä. Ensimmäinen, deduktiivinen, kaava kuvastaa maalaiskoulun tilannetta ja toinen, induktiivinen, näyttää tilannetta kaupunkilaiskouluissa.

- Kiinnostus kieleen
- Kansanrunous, kansanperinteet ja museot
- Kansallisidentiteetti

Kuvio 1. Motivaation lähde maaseutulapsilla ja kaupunkilapsilla.

Kansanrunoutta voi käsitellä myös kieliopillisesta näkökulmasta. Silloin kun lapset oppivat ulkoa lauluja, he harjoittelevat ja helpommin painavat muistiin myös kielen vaikeat rakenteet.

Esimerkiksi venäläisille on erittäin vaikea suomen III infinitiivi. Oppikirjojen harjoituksissa annetaan yksinkertaisia esimerkkejä (*menen kirjastoon lukemaan, olen kirjastossa lukemassa ja tulen kirjastosta lukemasta*), jotka lapset ymmärtävät ja tekevät sitten oppitunnin harjoituksia hyvin nopeasti. Kun tulee aika käyttää muotoa puheessa, monet unohtavat, että III infinitiivi on olemassa ja käyttävät ensimmäistä infinitiiviä. Mielestäni esimerkeistä puuttuu tunnepitoinen väriyty, jota esiintyy runsaasti kansanrunoudessa.

Kerran olen kehottanut oppilaitani oppimaan ulkoa surullisen inkeriläisen balladin, jossa on hyvä III infinitiivin käytön esimerkki:

Mistäs tulet, kustas tulet,
Poikani poloinen?
Meren rannalta, meren rannalta,
Äitini kultainen.

**Mitä sieltä tekemästä,
poikani poloinen?
Veljeäni kohtaamasta,
Äitini kultainen.**

Miksis miekkas on verehen tullut,
Poikani poloinen?
Pistin veljeni kuoliaaksi,
Äitini kultainen.

Miksis veljesi kuoliaaksi pistit,
poikani poloinen?
Siksi kun naistani nauratteli,
Äitini kultainen.

Minne nyt sinä itse joudut,
poikani poloinen?
Muille maille vierahille,
Äitini kultainen.

Konsa sinä kotihin palaat,
poikani poloinen?
Konsa tähdet taivaalla tanssii,
Äitini kultainen.

Itse balladi oli lapsille järkyttävä, mutta järkytys auttoi lapsia ottamaan vastaan oudon rakenteen. Tämänäyttöisiä esimerkkejä voi olla vaikka kuinka paljon.

Kieliopillisesta, lauseopillisesta ja sanastollisesta näkökulmasta kansanlaulujen kielen sisältö tutustuttaa oppilaita elävään kieleen ja kulttuuriin ja näyttää kielen mahdollisuuden ja rikkauden.

Tässä on vain muutama esimerkki siitä, miten voi käyttää kansanrunoutta koulun oppitunneilla ja miten kaupunkilaiset ja maalaislapset voisivat yrittää säilyttää kansamme kulttuuria ja tutustua siihen. Se, että kiinnostus oman kieleen ja kansanperinteisiin on elpynyt koululaisten keskuudessa, antaa toivoa, että tuleva sukupolvi kasvaa sukupolveksi, joka osaa kunnioittaa sekä omaa että naapurikansankin kulttuuria. Kansallisuuksien välinen toleranssi ja omaperäisyys, intellektuelli ja henkinen itsenäisyys ovat kehittyneen henkilön ja yhteisön tärkein osa.

Lähteet

- Колесов, В. В. 1995: Ментальные характеристики русского слова в языке и в философской интуиции. Петрозаводск.
Тарланов, З. К. 1995: Этнический язык и этническое видение мира. Петрозаводск.